

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 6
1 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă
de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul
de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul
de cercetări Juridice și Politice al Academiei de
Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a
MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul),
Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret”
(Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași),
Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 10 (274) 2014

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, prof. univ. (Constanța,
România); A. Armeanic, doctor în drept, conf. univ.;
V. Balmuș, doctor în drept; C. Bocancea, doctor în
drept, prof. univ. (Iași, România); V. Bujor, doctor
în drept, prof. univ.; A. Burian, doctor habilitat în
drept; T. Capșa, doctor în drept; Gh. Costachi, doctor
habilitat în drept, prof. univ.; I. Floander, doctor în
drept (Constanța, România); M. Gheorghită, doctor
habilitat în drept, prof. univ.; Gh. Gladchi, doctor
habilitat în drept; V. Guțuleac, doctor în drept,
prof. univ.; V. Florea, doctor în drept, prof. univ.;
V. Moraru, doctor în drept, prof. univ.; V. Naumov,
redactor-șef adjunct; V. Popa, doctor habilitat în drept,
prof. univ.; V. Stratonov, doctor în drept, prof. univ.
(Herson, Ucraina).

Adresa redacției:

Casa presei, et. 5 – 523; 515
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 233 790; mob. 067431762;
234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasviata.in.ua

SUMAR

Gh. COSTACHI, R. PETRU. Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan ...	4
T. CAPȘA. Aplicarea procedurii de concediere în urma reducerii numărului de personal: aspecte juridico-practice	10
B. SLIPENSKI. Coraportul formei de guver- namînt cu instituția șefului statului în societățile contemporane.....	18
N. TERZI. Libertatea opiniei și exprimării în dreptul național al Republicii Moldova	22
C. PISARENCO. Dezvoltarea micrologiei în eta- pa contemporană.....	28
N. MARIAN. Libertatea decizională a părților contractante cu privire la rezilierea contractului de credit bancar. aspecte comparative.....	34
R. MUNTEANU. Conceptualizarea teoretico-len- gală a fenomenului nihilismului juridic	40
A. RACU. Alegerile la nivel de uniune europeană prin prisma cetățeniei europene	46
M. STĂVILĂ. Caracterizarea generală a circum- stanțelor atenuante și a celor agravante în corela- ție cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală	52

MENIREA JUSTIȚIEI CONSTITUȚIONALE ÎN STATUL DE DREPT CONTEMPORAN

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar
Petru RAILEAN,
doctor în drept

SUMMARY

Central pillar of order and legality in a rule of law is undoubtedly the Constitution, the reality and effectiveness of which depends largely on the activity of the Constitutional Court. Namely the court of constitutional jurisdiction is called upon to ensure supremacy, realisation and protection of the Constitution through exercise the control of constitutionality and through extensive propagation and real protection of supreme values enshrined in the supreme law, thus contributing in a exceptional manner to forming and development of constitutional consciousness and constitutional culture, without which it is inconceivable regime of legality and constitutionality of a rule of law.

Keywords: Constitution, Constitutional Court, constitutional jurisdiction, constitutionality control, constitutional culture

REZUMAT

Pilonul central al ordinii și legalității într-un stat de drept este indubitabil Constituția, realitatea și eficiența căreia depinde în cea mai mare parte de activitatea Curții Constituționale. Anume instanța de jurisdicție constituțională este chemată să asigure supremația, realizarea și protecția Constituției atât prin intermediul exercitării controlului constituționalității, cât și prin ampla propagare și reala ocrotire a valorilor supreme consacrate în Legea Supremă, contribuind astfel într-o manieră excepțională la formarea și dezvoltarea conștiinței și a culturii constituționale, fără de care este de neconceput regimul legalității și al constituționalității într-un stat de drept.

Cuvinte-cheie: Constituție, Curtea Constituțională, jurisdicție constituțională, controlul constituționalității, cultură constituțională

Introducere. Este dificil a spune când a apărut termenul de *justiție constituțională*, însă de la apariția sa practic nu au încetat preocupările specialiștilor de a-l defini și a-i elucida conținutul, acesta fiind susceptibil de mai multe înțelesuri. În același timp, și menirea unei asemenea forme de justiție a variat în funcție de înțelesul concret care i s-a dat.

În prezent, date fiind complexitatea vieții sociale, politice și juridice a societății, valoarea socială deosebită recunoscută Constituției ca Lege Supremă a țării, precum și necesitatea tot mai pronunțată de asigurare a regimului legalității și constituționalității, a devenit, în viziunea noastră, tot mai pronunțată actualitatea și oportunitatea identificării locului și menirii justiției constituționale în cadrul statului, cu scopul final de a spori eficiența practică a acesteia.

Pornind de la cele enunțate, în prezentul studiu științific ne propu-

nem o abordare terminologică și de esență a justiției constituționale și a conceptelor strâns legate de aceasta, care îi formează conținutul, în vederea elucidării menirii sale în statul de drept contemporan.

Rezultate obținute și discuții.

Se consideră că pentru prima dată sintagma „justiție constituțională” a fost propusă de către H. Kelsen și Ch. Einsenmann, care o înțelegeau ca „garanția jurisdicțională a supremației Constituției” [6, p. 204] sau „o formă de justiție ori, mai exact, de jurisdicție care privește legile constituționale” fără de care constituția nu e decât „un program politic, obligatoriu numai moralmente” [4, p. 291].

În încercarea de a defini sintagma, prof. I. Deleanu susține că s-ar putea spune, bunăoară, că justiția constituțională este acea formă de justiție care se desfășoară pe baza și în cadrul Constituției. Este greu însă de delimitat astfel termenul *justiție constituțională*

de celelalte forme de justiție care, de asemenea – mai întâi sau poate în cele din urmă –, se desfășoară tot pe baza și în cadrul Constituției. Prin urmare, locuțiunea *justiție constituțională* reclamă un sens propriu, distinctiv [1, p. 9].

În același timp, în literatura de specialitate tot mai accentuată a devenit distincția dintre noțiunile „justiție constituțională” și „jurisdicție constituțională”. În timp ce prima desemnează activitatea statală organizată de verificare a conformității constituționale a unor norme sau proceduri, cea de-a doua reprezintă organul sau autoritatea prin care se realizează această activitate [5, p. 211]. Termenul *jurisdicție constituțională* trimite la activitatea cu caracter jurisdicțional a acestei autorități, la competența ei de a „spune dreptul” cu privire la conformitatea legilor sau a altor proceduri cu prevederile Constituției. Jurisdicția constituțională este, așadar, au-

toritatea care exercită activitatea complexă de justiție constituțională, beneficiind de o competență specială și specializată, acordată prin Constituție [12, p. 30].

Potrivit cercetătorilor I. Mura-ru și M. Constantinescu, în doctrina contemporană poate fi atestată preferința pentru folosirea metonimică a termenului „justiție constituțională”, pentru a desemna, de fapt, organul de jurisdicție constituțională – Curtea Constituțională. Cu toate acestea, formularea „justiție constituțională” este considerată a fi prea generală. Ea nu exprimă cu exactitate nici autoritatea competentă și nici competența acesteia, așa cum rezultă din reglementările constituționale și legale, fiind astfel susceptibilă de mai multe înțelesuri. Astfel, dacă în sensul clasic justiția înseamnă *a face dreptate* și presupune existența unui litigiu, din examinarea dispozițiilor constituționale privind competența Curții rezultă că, uneori, nu sîntem în prezența unor litigii; procedurile folosite de către Curte nu sînt totdeauna jurisdicționale. Respectiv, expresia este mai mult convențională și, desigur, poate fi folosită pentru că permite un limbaj simplu într-un domeniu unde, pe un fond comun de competențe, există și unele diferențieri [9, p. 10].

În viziunea noastră, dificultatea definirii conceptului de justiție constituțională derivă din însăși complexitatea justiției ca noțiune. În sens larg, însă, prin justiție constituțională urmează să înțelegem afiș jurisdicția constituțională („în persoana” Curții Constituționale), cît și competența acesteia de exercitare a controlului constituționalității, scopul final al căruia fiind asigurarea legalității constituționale (constituționalității).

Strîns legată de justiția con-

stituțională este noțiunea de *control al constituționalității legilor* – expresie deja încetățenită. Deși sugestivă și sub un anumit aspect immanentă, expresia nu este totuși adecvată, întrucît controlul constituționalității legilor reprezintă totuși doar una dintre tehnicile puse la dispoziția justiției constituționale, fapt ce poate fi dedus din următoarele atribuții ce îi revin justiției constituționale [3, p. 557-558]:

- asigurarea autenticității manifestărilor de voință ale poporului suveran;

- respectarea pe verticală și pe orizontală a competențelor conferite prin constituție diferitor autorități publice (altfel spus, controlul echilibrului dintre autoritățile publice);

- protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului;

- soluționarea unora dintre problemele contencioase date prin constituție în competența justiției constituționale (spre exemplu, atribuții de contencios electoral).

Respectiv, expresia „control al constituționalității legilor” desemnează activitatea organizată de verificare a conformității legilor cu Constituția. Ca instituție a dreptului constituțional, controlul constituționalității legilor cuprinde ansamblul normelor privitoare la autoritățile competente de a exercita această verificare, la procedurile aplicabile și la măsurile ce pot fi luate după realizarea acestor proceduri [12, p. 31; 10, p. 89]. Într-o altă viziune, controlul constituționalității legilor presupune ansamblul dispozițiilor normative, prin care se organizează verificarea conformității cu Constituția, atît a fiecărei legi, în totalitatea ei, cît și a fiecărei prevederi dintr-o lege și, drept consecință, înlăturarea legii sau a dispoziției dintr-o lege a că-

ror neconformitate cu Constituția a fost constatată [7, p. 9].

Reținîndu-ne atenția și asupra acestei categorii, considerăm necesar a distinge sintagma „controlul constituționalității legilor” de „controlul constituționalității” (întîlnit în doctrină și ca „control constituțional” [11, p. 23-24]), cu precizarea că acestea se află în raport de la parte la întreg. Controlul constituționalității este o categorie mai largă (cuprinzînd în sine controlul constituționalității legilor) și, în viziunea noastră, constituie esența activității jurisdicționale exercitate de către Curtea Constituțională. Cu alte cuvinte, Curtea își exercită atribuțiile sale funcționale prin intermediul realizării controlului constituționalității.

Un alt termen, tot mai frecvent utilizat în literatura de specialitate, este „contenciosul constituțional”. Această noțiune trimite la ideea de litigiu, conflict juridic sau contestație. Contenciosul constituțional poate fi înțeles în două sensuri. Într-un sens larg, acesta cuprinde orice conflict juridic de natură constituțională [8, p. 26]: contenciosul electoral, conflictele dintre autorități („contenciosul separației orizontale a puterii”), conflictele dintre federație și statele-membre („contenciosul separației verticale a puterii”) și contenciosul drepturilor și libertăților fundamentale. Într-un sens restrîns (cel mai frecvent utilizat în doctrină și practică), contenciosul constituțional se identifică cu procedurile de control al constituționalității legilor, pe cale de acțiune sau pe cale de excepție, anterior sau posterior intrării în vigoare a legii.

Contenciosul constituțional are un caracter predominant obiectiv. Ceea ce se contestă este legitimitatea unei norme din punctul de vedere al conformității ei cu Con-

stituția. Cu toate acestea, mai ales în cadrul formelor de acces al persoanelor la justiția constituțională, contenciosul constituțional păstrează și o dimensiune subiectivă, în măsura în care acest acces este subordonat existenței unui interes. Unii autori au afirmat că, în cazul contenciosului constituțional, aspectul „contencios” nu este atât de pronunțat ca urmare a „numărului uneori indefinit de părți, de litigii și deoarece natura jurisdicțională a instanței însărcinate cu acest contencios este uneori subiect de discuții” [8, p. 2].

G. Drago definește contenciosul constituțional ca fiind „ansamblul litigiilor asupra unei contestații a constituționalității actelor subordonate Constituției, precum și procedeele și tehnicile care au ca obiect soluționarea acestor contestații” [2, p. 13]. O definiție mai restrânsă propune D. Turpin, potrivit căruia contenciosul constituțional „se limitează la deciziile jurisdicției constituționale” [13, p. 17-18]. Această definiție, potrivit cercetătoarei B. Selejan-Guțan, prezintă inconvenientul de a nu include ansamblul normelor care conduc la pronunțarea deciziilor menționate, norme care fac parte din contenciosul constituțional ca instituție a dreptului constituțional. Respectiv, ea definește contenciosul constituțional ca fiind ansamblul regulilor, instituțiilor și procedurilor în care se circumscrie soluționarea de către autoritatea de jurisdicție constituțională, prin decizii obligatorii, a conflictelor cu caracter constituțional [12, p. 32-33].

Generalizând noțiunile analizate, conchidem că justiția constituțională presupune activitatea jurisdicțională desfășurată de către Curtea Constituțională (unica autoritate de jurisdicție constituțio-

nală) prin intermediul controlului de constituționalitate, în vederea aprecierii constituționalității legilor și a altor acte normativ-juridice și soluționării conflictelor constituționale (contenciosului constituțional), în scopul asigurării și protecției legalității constituționale (constituționalității).

Supremația Constituției și constituționalitatea – scopuri majore ale justiției constituționale

Din câte se cunoaște, apariția Constituției în lume s-a produs în contextul unor eforturi, idei și teorii de mare valoare, printre care separația puterilor, domnia legii, reprezentativitatea și drepturile naturale ale omului au avut o relevanță aparte. Apariția Constituției a implicat nemijlocit și supremația sa. Iar aceasta, ca trăsătură ce exprimă poziția supraordonată a Constituției nu numai în sistemul de drept, ci în întregul sistem social-politic nu este o simplă teorie, ci o realitate juridică incontestabilă ce trebuie asigurată și garantată. Autoritățile jurisdicționale au apărut, s-au impus și s-au confirmat în timp ca fiind veritabile garanții ale supremației Constituției [9, p. 5-6].

Este general admis faptul că un act normativ trebuie emis/adoptat de autoritatea publică competentă, în limitele competenței prevăzute de lege, cu respectarea procedurii legale și, mai ales, cu respectarea dispozițiilor din actele juridice normative ierarhic superioare (fapt ce determină legalitatea acestuia). Verificarea respectării acestei exigențe este posibilă la nivelul tuturor autorităților din sistemul ierarhiei statale, prin activitatea de conducere și control desfășurată de către conducerea autorităților sau de structurile specializate ale acesteia.

Cu toate acestea însă, în momentul în care supremația Consti-

tuției s-a afirmat ca regulă fundamentală a sistemului juridic, s-a pus și problema controlului (din oficiu sau la sesizare) a conformității actelor normative cu Constituția [10, p. 7-8].

De la început, un asemenea control se putea efectua fără probleme în sistemul ierarhiei statale. Dar totul se oprea la nivelul legii, știut fiind că deasupra parlamentului nu mai există nicio altă autoritate, dintotdeauna recunoscându-se acestuia o anumită preeminență, exprimată în special prin sintagma „organ reprezentativ suprem al poporului”. Respectiv, s-a pus problema cine poate controla „legalitatea” legii ca act juridic și, în special, concordanța ei cu dispozițiile Constituției. Acest control era necesar, dată fiind valoarea Constituției de a fi lege fundamentală, legea legilor, baza juridică a legislației, legea supremă în care este înscris chiar contractul social. S-au conturat astfel două soluții: fie lăsarea legii în afara vreunui control, oferindu-i-se parlamentului posibilitatea să se manifeste ca o putere absolută și nelimitată (soluție evident contrară separației puterilor), fie găsirea unei „formule” care, respectând poziția parlamentului în stat, să valorifice supremația Constituției, echilibrul puterilor și, mai ales, să garanteze libertățile umane. Cele mai luminoase minți ale omenirii au imaginat și au creat astfel instituția „controlului constituționalității legilor” [9, p. 6].

Prin esență, acest control presupune activitatea de verificare a corespunderii legilor și altor acte normative cu Constituția. În concret, el implică depistarea și constatarea neconformității legilor și a altor acte normative cu Constituția și înlăturarea acestora (de obicei, prin declararea lor ca fiind

neconstituționale și, respectiv, ca fiind lipsite de forță juridică). Astfel, esența controlului constituționalității constă în asigurarea supremației Constituției [17, p. 221-222], constituind, totodată, și un mecanism de protecție și apărare a Constituției [26, p. 11].

Dacă justificarea instituției în cauză și exigențele sale au ridicat puține probleme, în schimb s-a dovedit a fi delicată și controversată problema de a ști „cine” să efectueze acest control. Este vorba de stabilirea unei autorități careia, în afară de profesionalism, să nu-i lipsească cutezanța, curajul, știut fiind că, prin tradiție, parlamentele resping ideea controlului lor, control venit „din afară”. Unele constituții au încredințat misiunea acestui control chiar parlamentului, o soluție politică privită cu mari rezerve de ordin științific pentru multe motive, printre care: neîncrederea în corectitudinea soluțiilor; imposibilitatea de a fi judecător în propria cauză (parlamentul este pus în situația de a-și critica propriile legi); lipsa unor sancțiuni în cazul în care parlamentul nu și-ar îndeplini această misiune. De aceea, cu timpul, s-a impus mai ales controlul juridicțional, realizat fie prin instanțe din sistemul puterii judecătorești, fie prin autorități juridicționale distincte și specializate, denumite frecvent: curți constituționale, tribunale constituționale, curți de arbitraj [9, p. 7].

Privit într-un sens larg, după cum remarcasem ceva mai sus, controlul constituționalității într-o anumită măsură poate fi realizat de către diferite autorități ale statului: șeful statului, parlamentul, guvernul, avocatul parlamentar, Curtea Supremă de Justiție, alte instanțe judecătorești, precum și autoritățile administrației publice locale [19, p. 171].

La acest capitol, în studiile de specialitate [14, p. 230; 15, p. 33] au fost elaborate diferite clasificări ale organelor ce dispun de competența exercitării controlului constituționalității. Într-o primă opinie, se recunoaște existența a trei feluri de control: 1) *control prin opinia publică*; 2) *control politic*; 3) *control juridicțional*. În a doua opinie se vorbește despre: 1) *control politic* și 2) *control juridicțional*. Într-o a treia viziune se face distincție între: 1) *control politic*; 2) *control parlamentar* și 3) *control judiciar*.

Destul de relevantă este și clasificarea întâlnită în doctrina rusă, în care se susține [21, p. 354]: în primul rând, controlul constituționalității este exercitat de către șeful de stat, parlament și guvern, acesta fiind denumit *control general-politic*; în al doilea rând, controlul constituționalității este exercitat de către organe specializate, a căror hotărâri însă nu sînt definitive. Acest control are un caracter preventiv și consultativ (un asemenea organ a fost Comitetul controlului de constituționalitate din fosta URSS, Consiliul Constituțional în Franța etc.); în al treilea rând, controlul constituționalității este exercitat de către instanțele judecătorești (instanțe de drept comun și instanțe specializate – Curți Constituționale).

În pofida acestei diversități de forme de control, totuși, în dreptul constituțional contemporan, termenul de „control al constituționalității”, de obicei, este întrebuințat în sens restrîns, desemnînd verificarea constituționalității actelor normative de către un organ judiciar sau cvasijudiciar independent față de puterea legislativă și executivă (adică Curtea Constituțională).

Specificul controlului consti-

tuționalității exercitat de către instanțele judecătorești de drept comun rezidă în faptul că acestea îl realizează în procesul examinării cazurilor concrete deferite justiției, potrivit procedurii judiciare obișnuite (controlul descentralizat (difuz) sau de către instanțele judecătorești supreme potrivit unei proceduri speciale (control centralizat)). Sub acest aspect, în unele state, mai ales din cadrul sistemului de drept anglo-saxon (SUA, Norvegia, Argentina etc.), orice instanță judecătorească poate recunoaște o lege sau un alt act normativ (chiar individual) ca fiind neconstituțional [29, p. 80], în schimb, doar hotărîrea instanței judecătorești supreme este obligatorie pentru toate celelalte instanțe [30, p. 53]. Un avantaj important al acestei forme de control constă în posibilitatea adresării în instanță a oricărei persoane parte la procesul judiciar [23, p. 40].

În ceea ce privește organele specializate – curțile constituționale (caracteristice modelului european), acestea dispun de o jurisdicție specială și exercită (realizează) controlul constituționalității prin intermediul unei proceduri judecătorești constituționale – justiția constituțională. Sub acest aspect, în studiile de specialitate, justiția constituțională este evaluată ca fiind forma supremă a controlului constituționalității [17, p. 217], iar însăși Curtea Constituțională este recunoscută a fi un organ ce face parte din mecanismul exercitării puterii de stat în ansamblu.

Valoarea și importanța instanțelor specializate – a curților constituționale, sînt înalt apreciate în lumea contemporană, considerîndu-se că ele constituie o garanție fundamentală a păcii și a consensului politic din cadrul unei societăți. Mai mult, independența instan-

ței constituționale față de puterea legislativă, executivă și judecătorească a determinat specialiștii să identifice justiția constituțională ca o ramură distinctă a puterii de stat – „puterea de control” [27, p. 248]. Curtea Constituțională este considerată, din acest punct de vedere, ca cea mai puternică autoritate a statului, deoarece, ca instanță de control, atît în raport cu guvernul, cît și cu legislativul, are dreptul la ultimul cuvînt decisiv – declarînd neconstituționale actele acestora în virtutea necorespunderii cu Constituția și astfel lipsindu-le de forță juridică.

În prezent, niciun stat ce s-a declarat de drept nu poate să nu instituie în sistemul său de autorități un organ care să exercite controlul constituționalității. De fapt, un asemenea organ este menit să asigure principiul supunerii statului față de drept, deoarece un element component important al competenței acestuia sînt prerogativele de verificare a conformității actelor normative emise de organele statului cu Constituția. Statul de drept este prin esență constituit dintr-un sistem de garanții ce protejează societatea civilă de ingerința abuzivă și ilegală a autorităților statului. Asemenea garanții, care concomitent constituie și trăsături ale statului de drept, sînt, în primul rînd, supunerea statului față de drept, altfel spus „dictatura legalității” și, în al doilea rînd, separația puterilor în condițiile prezenței obligatorii a unui organ specializat de control al constituționalității [18, p. 15].

Privit ca un element necesar al principiului separației puterilor în stat [25, p. 21-22] și al sistemului de „frîne și contrabalante”, în prezent controlul constituționalității a devenit practic un atribut indisolubil al statului democratic

și în majoritatea statelor este realizat de către justiția constituțională specializată [28]. Cel mai important e că organul controlului constituționalității este chemat să restabilească echilibrul dintre ramurile puterii și sistemul „frînelor și contrabalanțelor” [25, p. 21-22; 24, p. 298-299]. Altfel spus, controlul constituționalității și justiția constituțională sînt necesare acolo unde devine oportună intervenția instituțiilor de control jurisdicțional speciale în activitatea normativă, în primul rînd a puterii legislative, precum și în scopul asigurării unui control eficient asupra activității guvernului ca exponent principal al puterii executive [20, p. 136].

Scopul major al justiției constituționale constă în asigurarea supremației Constituției în sistemul izvoarelor de drept, precum și conformitatea activității tuturor organelor de stat cu Constituția. Justiția constituțională constituie una din garanțiile soluționării juridice a conflictelor politice care pot apărea în societate, a apărării drepturilor și libertăților omului față de posibilele încălcări din partea organului legislativ și executiv, a asigurării caracterului de drept al regimului social și statal în ansamblu [17, p. 217].

Respectiv, se poate susține că, la moment, justiția constituțională constituie un element indispensabil al statelor democratice contemporane, deoarece Curtea Constituțională reprezintă un organ de stat ce realizează protecția judiciară a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului. Controlul constituționalității are astfel un rol important în procesul de democratizare a vieții sociale și de edificare a statului de drept [22, p. 80]. (Curtea Constituțională se consideră că este unul dintre

principalele instrumente ale mecanismului de realizare a principiilor fundamentale ale statului de drept [27, p. 248]). Din acest punct de vedere, are dreptate G.G. Arutunian, cînd susține că în noul mileniu controlul constituționalității a devenit un element principal, un pilon al autoapărării societății civile și a statului de drept [16].

Concluzii. În viziunea noastră, rolul și menirea actuală a Curții Constituționale trebuie privite cu mult mai profund, întrucît, prin exercitarea funcțiilor sale, Curtea se manifestă ca un important instrument:

- de asigurare a supremației Constituției și realizarea practică a acesteia, consolidînd astfel regimul constituționalității la nivelul statului;

- de protecție și apărare a Constituției prin asigurarea realizării răspunderii constituționale și sancționării inevitabile a încălcărilor normelor constituționale;

- de formare a culturii constituționale și a conștiinței constituționale la nivelul societății prin propagarea ideilor și valorilor constituționale, precum și transpunerea acestora în practică – momente indispensabile consolidării statului de drept democratic în perioada contemporană.

Referințe bibliografice

1. Deleanu I. *Justiția constituțională*. București: Lumina Lex, 1995, 448 p.
2. Drago G. *Contentieux constitutionnel francais*. Paris: PUF, 1998, 608 p.
3. Duhael O., Meny Y. *Dictionnaire constitutionnel*. Paris: PUF, 1992, 1112 p.
4. Eisenmann Ch. *La justice constitutionnelle et la Haute Cour Con-*

stitutionnelle d'Autriche. Paris: Economica, PUAM, 1986, 383 p.

5. Favoreu L., Gaia P., Ghevontian R., Mestre J.-L., Pfersmann O., Roux A., Scoffoni G. *Droit constitutionnel*. 2ème édition. Paris: Dalloz, 1999, 930 p.

6. Kelsen H. *Le controle de constitutionnalite des lois. Une etude comparative de Constitutions autrichienne et americaine*. In: R.F.D.C., 1990, nr. 1.

7. Lepădatu M. *Teoria generală a controlului constituționalității legilor*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974.

8. Mathieu B., Verpeaux M. *Contentieux constitutionnel des droits fondamentaux*. Paris: LGDJ, 2002, 791 p.

9. Muraru I., Constantinescu M. *Curtea Constituțională a României*. București: Albatros, 1997.

10. Muraru I., Vlădoiu N.M., Muraru A., Barbu S.G. *Contencios constituțional*. București: Hamangiu, 2009, 316 p.

11. Pușcaș V. *Curtea Constituțională – unicul subiect de interpretare oficială a Constituției*. În: Justiția constituțională în Republica Moldova, 2010, nr. 3.

12. Selejan-Guțan B. *Excepția de neconstituționalitate*. București: All Beck, 2005, 297 p.

13. Turpin D. *Contentieux constitutionnel*. 2-e edition. Paris: PUF, 1994, 543 p.

14. Vrabie G. *Drept constituțional și instituții politice contemporane*. Iași: Polirom, 1995.

15. Zubco V. *Curtea Constituțională – unica autoritate politico-jurisdicțională*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2000.

16. Арутюнян Г.Г. *Конституционное правосудие и развивающееся общество*. (Доклад на Первом Международном конгрессе органов судебного конституционного контроля - Кейптаун, 23-24 января 2009 г.) http://www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/ARM_Harutyunyan_Ru.pdf. (accesat la: 25.08.2014).

17. Арутюнян Г.Г., Баглай М.В. *Конституционное право*. Энциклопедический словарь. Москва: Норма, 2006, 544 p.

18. Батеева Е.В. *Законность и конституционная юстиция в современной России*. Автореферат

диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, 26 с.

19. Кисеев Н. *Конституционная юрисдикция в Республике Молдова: размышления и практические рекомендации*. В: Reintegrarea Moldovei: soluții și modele. Chișinău: TISH, 2005, p. 170-185.

20. Клишас А.А. *Принцип разделения властей как концептуальная основа институционализации системы конституционного контроля и конституционного правосудия*. В: Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, 2006, № 4 (32), с. 136-137.

21. Морозова Л. А. *Теория государства и права*. Учебник. Москва: Юристъ, 2003, 414 с.

22. Мырзалимов Р.М. *Конституционное правосудие и права человека*. В: Вестник Российского университета дружбы народов. Серия юридические науки, 2013, № 1, с. 80-90.

23. Райлян П. *Модели правовой охраны Конституции*. В: Закон и Жизнь, 2011, № 2, с. 37-42.

24. Райлян П. *Разделение и взаимодействие властей в Республике Молдова и роль конституционного контроля*. In: 20th Anniversary of the Constitutional Court of the Republic of Albania. International Conference. Tirana, on June 7-8, 2012, p. 298-312.

25. Райлян П. *Роль конституционного контроля в реализации принципа разделения и взаимодействия властей в РМ*. В: Закон и Жизнь, 2013, № 4, с. 21-25.

26. Райлян П., Костаки Г. *Роль конституционного правосудия в обеспечении законности и повышения правовой культуры общества*. În: Legea și Viața, 2014, №3, p. 9-14.

27. Соколов А.Н. *Правовое государство: от идеи до ее материализации*. Калининград: Янтарный сказ, 2002, 456 с.

28. Страшун Б.А. *Перспективы демократии и конституционное правосудие*. В: International Almanac Constitutional justice in the new millennium, 2002. [электронный ресурс]. <http://www.concourt.am/armenian/almanakh/almanac2002/217.htm>. (accesat la 25.08.2014).

29. Чиркин В.Е. *Конституционное право: Россия и зарубежный опыт*. Москва, 1998, 441 с.

30. Шаповал В.Н. *Сущностные характеристики конституционного контроля*. В: Конституционное Правосудие, 2005, № 1, с. 47-56.

APLICAREA PROCEDURII DE CONCEDIERE ÎN URMA REDUCERII NUMĂRULUI DE PERSONAL: ASPECTE JURIDICO-PRACTICE

Tudor CAPȘA,
doctor în drept, docent la Universitatea de Stat din Comrat

SUMMARY

The article is dedicated to the most important legal practical aspects about the procedure of dismissing employees caused by the reduction of the number of personnel in the national economical units. Social and legal aspects are being elucidated as: motivating staff reductions; informing employees before dismissal; proposal of another vacancy in the same unit; reducing vacancies; grant working days per week by maintaining the average salary for the period of looking for another job; trade union agreement on dismissal; criteria regarding mass reduction of jobs; holidays not included within the informed period; restore the work reduced place in the unit etc.

Keywords: reduction of staff; informing and firing employees; vacancy; criteria for mass reduction of jobs

REZUMAT

Articolul este dedicat celor mai importante aspecte juridico-practice ce vizează procedura de concediere a salariaților în urma reducerii numărului de personal din cadrul unităților economiei naționale. Sînt elucidate și analizate astfel de aspecte social-juridice ca: motivarea reducerii personalului; preavizarea salariaților înainte de concediere; propunerea unui alt loc de muncă vacant în cadrul unității respective; reducerea locurilor de muncă vacante; acordarea de zile lucrătoare pe săptămîină cu menținerea salariului mediu pentru căutarea unui alt loc de muncă; acordul sindicatului privind concedierea; criteriile vizînd reducerea în masă a locurilor de muncă; concediile care nu se includ în termenul de preavizare; restabilirea în statele unității a locului de muncă redus etc.

Cuvinte-cheie: reducerea numărului de personal; preavizarea și concedierea salariaților; loc de muncă vacant; criterii de reducere în masă a locurilor de muncă

Întroducere. Ca urmare a cererii ce scade, în ultimii ani, de producție fabricată și de servicii prestate de unitățile economice din Republica Moldova pe piața internă și externă, pe de o parte, și a aflării sistematice a salariaților de la multe întreprinderi din țară în șomaj tehnic, provocat de fenomenele de criză în economie pe parcursul anilor 2011–2014, inclusiv de embargoul asupra produselor agricole și vinicole din anii 2013–2014, pe de altă parte, în ultimul timp, angajatorii recurg tot mai frecvent la luarea unor măsuri radicale/drastice de supraviețuire a nucleului colectivelor lor de muncă. Printre aceste măsuri se numără și adoptarea unor decizii aspre și nepopulare, dar inevitabile, privind reducerea considerabilă a numărului de personal din unități pînă la 40-50%.

În procesul de disponibilizare a personalului din cadrul unităților deseori apar însă multiple întrebări și neclarități, atît din par-

tea angajatorilor, cît și din partea salariaților concediați, la care în legislația muncii uneori este destul de dificil de a găsi răspunsuri ample, clare și univoce. Acest fapt impune obiectiv necesitatea implicării specialiștilor în materia raporturilor de muncă în elucidarea aspectelor juridico-practice ale acestui subiect, pentru a evita apariția posibilităților/potențialelor litigii individuale de muncă, iar uneori chiar și a conflictelor colective de muncă (grevelor). După cum arată practica, cele mai multe întrebări și/sau neclarități privesc aplicarea procedurii de concediere a salariaților în urma reducerii numărului/statelor de personal la unitate.

Trebuie de remarcat că dispozițiile legale de bază ce reglementează aspectele procedurale privind concedierea salariaților în legătură cu reducerea numărului de personal la unitate se conțin în articolele **86-88, 183, 184, 186 și 251 din Codul muncii (CM)** [1].

Dar principalele norme vizate sînt concentrate/cuprinse în prevederile art. 88 din CM, pe marginea cărora angajatorii trebuie să se orienteze suficient de bine, deoarece nerespectarea lor ori aplicarea eronată a acestora poate să conducă în consecință la restabilirea la locul de muncă a persoanelor concediate nelegitim din serviciu, cu repararea de către angajatori a unor despăgubiri considerabile, inclusiv compensarea prejudiciului material și moral, în conformitate cu prevederile art. 89-90 din CM.

Așadar, la aplicarea procedurii privind concedierea salariaților în legătură cu reducerea numărului de personal la unitate trebuie de respectat următoarele etape și elemente juridice principale.

1. Conform art. 88 alin. (1) lit. a) din CM, angajatorul este în drept să concedieze salariații de la unitate în legătură cu reducerea numărului de personal (*art. 86 alin. (1) lit. c) din CM*) doar cu condiția că va emite inițial un ordin (dis-

poziție, decizie, hotărâre), **motivată din punct de vedere juridic**, cu privire la reducerea numărului de personal. Ordinul angajatorului, cu argumentarea necesității reducerii numărului de personal în cadrul unității, se emite și se aduce la cunoștința salariaților (colectivului de muncă) unității în modul stabilit nemijlocit în ordin.

2. Angajatorul poate să concedieze salariații unității în legătură cu reducerea numărului de personal (*după emiterea ordinului inițial cu privire la reducerea numărului de personal*) doar prin emiterea unui ordin cu privire la **preavizarea, sub semnătură, a salariaților cu 2 luni înainte** de reducerea numărului de personal. În caz de reducere a numărului de personal, vor fi preavizate numai persoanele ale căror locuri de muncă urmează nemijlocit a fi reduse (art. 88 alin. (1) lit. b) CM). Însă pînă la emiterea unui asemenea ordin, angajatorul trebuie să selecteze minuțios salariații care urmează să fie preavizați, ținînd strict cont de **dreptul lor preferențial de a fi lăsați la lucru**, în conformitate cu dispozițiile art. 183 CM.

Astfel, din sinteza prevederilor art. 183 alin. (1)-(3) CM decurge că, în caz de reducere a numărului de personal, de dreptul preferențial de a fi lăsați la lucru beneficiază salariații **cu o calificare și productivitate a muncii mai înalte**. În cazul unei egale calificări și productivități a muncii, de dreptul preferențial de a fi lăsați la lucru se bucură: salariații cu obligații familiale, care întrețin două sau mai multe persoane și/sau un invalid; salariații în a căror familie nu sînt alte persoane cu venit de sine stătător; salariații care au o mai mare vechime în muncă în unitatea respectivă; angajații care au suferit în unitatea respecti-

vă un accident de muncă sau au contractat o boală profesională; salariații care își ridică calificarea în instituții de învățămînt superior sau mediu de specialitate, fără scoatere din activitate; invalizii de război și membrii familiilor militarilor căzuți sau dispăruți fără urmă; participanții la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova; inventatorii; persoanele care s-au îmbolnăvit sau au suferit de boală actinică și de alte boli provocate de radiație în urma avariei de la Cernobîl; invalizii în privința cărora este stabilit raportul de cauzalitate dintre survenirea invalidității și avaria de la CAE Cernobîl, participanții la lichidarea consecințelor avariei de la CAE Cernobîl în zona de înstrăinare, în anii 1986–1990; angajații care au mai multe stimulări pentru succese în muncă și nu au sancțiuni disciplinare (art. 211 CM); salariații cărora le-au rămas cel mult 5 ani pînă la stabilirea pensiei pentru limită de vîrstă.

În cazul în care unele persoane indicate supra corespund cîtorva criterii invocate, dreptul preferențial de a fi lăsați la lucru aparține persoanelor care corespund mai multor criterii în comparație cu celelalte persoane. În caz de egalitate a numărului de criterii, dreptul preferențial aparține persoanei care are o vechime în muncă mai mare la unitatea respectivă.

3. Potrivit art. 88 alin. (1) lit. c) CM, odată cu preavizarea în legătură cu reducerea numărului sau a statelor de personal, angajatorul trebuie să propună în scris salariatului preavizat un alt loc de muncă (funcție) în cadrul unității respective. De fapt, salariatului preavizat trebuie să i se propună transferul la un alt loc de muncă permanent în cadrul aceleiași unități cu acor-

dul scris al părților, în conformitate cu prevederile art. 74 alin. (1) și (3) CM. Un alt loc de muncă, în acest caz, se propune salariatului, mai întîi de toate, ținînd cont de **specialitatea, profesia, calificarea, funcția** acestuia – condiție de bază a art. 49 alin. (1) lit. d¹) și art. 68 alin. (2) lit. f) CM, reieșind din obligația angajatorului de a respecta condițiile contractului individual de muncă (CIM) și a-i oferi salariatului un loc de muncă, prevăzut de CIM (*art. 10 lit. b) și d) CM*). În cazul lipsei unui loc de muncă necesar (*conform specialității, profesiei, calificării, funcției*), salariatului preavizat îi poate fi propusă orice altă muncă vacantă existentă în cadrul unității.

4. Reieșind din conținutul art. 88 alin. (1) lit. d) CM, angajatorul are obligația de a reduce, în primul rînd, locurile de muncă vacante.

La acest capitol, magistrul în drept Victor Sandu afirmă că ”la momentul reducerii posturilor vacante, angajatorul se privează de posibilitatea de a transfera angajatul cu acordul acestuia, în conformitate cu art. 68 și 74 din CM RM, la un alt loc de muncă. Nimeni nu va putea argumenta declarația că este imposibil de a transfera angajatul într-un post (funcție) care a fost redus” [2, p. 53].

Totodată, trebuie de remarcat că în literatura de specialitate este argumentat și un alt punct de vedere la acest subiect, esența căruia constă în faptul că cerința art. 88 alin. (1) lit. d) CM RM referitor la reducerea în primul rînd a locurilor de muncă vacante necesită clarificare, deoarece o astfel de reducere, la prima vedere, exclude posibilitatea respectării prevederii precedente (art. 88 alin. (1) lit. c) CM RM) despre transferul salariatului preavizat la un alt loc de muncă (vacant). În realitate, reducerea locurilor vacan-

te (funcțiilor) se face, logic, dacă după propunerea lor salariaților preavizați ultimii au refuzat ocuparea acestora, adică executarea acestei prevederi are loc consecutiv doar după îndeplinirea celei precedente și constatarea în urma acestei executări a locurilor de muncă ori funcțiilor rămase definitiv vacante (neocupate) [3, 83-84].

5. Angajatorul are concomitent obligația de a concedia în primul rând salariații angajați prin cumul (*art. 88 alin. (1) lit. e) CM*). Concedierea în primul rând a salariaților care lucrează prin cumul urmărește scopul creării locurilor de muncă (funcțiilor) vacante în cadrul unității pentru transferul salariaților de bază preavizați, ale căror locuri de muncă sau funcții ocupate de ei au fost reduce. În același timp, o astfel de prevedere corespunde reglementărilor art. 273 CM, potrivit cărora, pe lângă temeiurile generale de încetare a CIM încheiat cu salariatul care prestează muncă prin cumul, contractul poate înceta de asemenea în cazul încheierii unui CIM cu o altă persoană care va exercita profesia, specialitatea sau funcția respectivă ca profesie, specialitate sau funcție de bază, în temeiul art. 86 alin. (1) lit. s) CM.

6. În conformitate cu dispozițiile art. 88 alin. (1) lit. f) CM și ale art. 184 alin. (2) CM, angajatorul este obligat să acorde salariatului ce urmează a fi concediat ***o zi lucrătoare pe săptămână cu menținerea salariului mediu***, pentru căutarea unui alt loc de muncă. Din conținutul acestei norme rezultă că angajatorul este în drept să acorde unui astfel de salariat nu numai o zi pe săptămână, dar și mai multe (*două, trei etc.*), pentru căutarea unui alt loc de muncă, cu menținerea salariului mediu. Însă această garanție (drept) poate fi aplicată

doar în cazul în care salariatul se află nemijlocit în procesul de muncă, fiind obiectiv necesară acordarea zilei libere/lucrătoare pe săptămână (*cu menținerea salariului mediu*) pentru căutarea unui alt loc de muncă/funcție prin întreruperea activității sale de muncă. În cazul aflării salariatului într-un concediu ori altul (conform art. 112, 120, 123, 124, 126, 178, 299 și 300 CM), în perioada detașării (art. 71-72 CM), în șomajul tehnic (art. 80 CM) ori în perioada îndeplinirii obligațiilor de stat sau obștești (art. 188 CM), necesitatea acordării salariatului a unei zile lucrătoare libere pe săptămână, cu menținerea salariului mediu, pentru căutarea unui alt loc de muncă decade obiectiv, deoarece pentru căutarea acestui loc nu se cere întreruperea activității sale de muncă.

7. Pe seama angajatorului este pusă, de asemenea, obligația de a prezenta, în modul stabilit, cu 2 luni înainte de concediere, agenției teritoriale pentru ocuparea forței de muncă informațiile privind persoanele ce urmează a fi disponibilizate (*art 88 alin. (1) lit. g) CM*). O astfel de informație se prezintă de către angajator conform formularului cuprins în Anexa nr. 1 la *Procedura privind accesul la măsurile pentru prevenirea șomajului*, aprobată prin Ordinul Ministerului Muncii și Protecției Sociale nr. 47 din 25 august 2004 [4]. În această ordine de idei, precizăm că, potrivit art. 3 alin. (1) din Convenția colectivă (nivel național) nr. 11 din 28 martie 2012 "Cu privire la criteriile de reducere în masă a locurilor de muncă" (*în continuare – Convenția colectivă la nivel național nr. 11/2012*), angajatorul, în conformitate cu prevederile art. 88 alin. (1), lit. g) și i) din CM, are obligația de a informa în scris agenția de ocupare

a forței de muncă și organele sindicale din unitate ***despre: motivele concedierilor preconizate; numărul și categoriile de lucrători care se preconizează să fie concediați; perioada în care vor avea loc concedierile preconizate; criteriile propuse pentru selectarea lucrătorilor care urmează a fi concediați; plățile care vor fi achitate salariaților concediați; măsurile care vor fi întreprinse pentru a reduce impactul concedierii asupra salariatului; alte informații utile legate de concediere*** [5].

8. Potrivit prevederilor art. 88 alin. (1) lit. h) CM, angajatorul trebuie să se adreseze organului sindical (*dacă acesta există în unitate*) în vederea obținerii acordului pentru concedierea salariaților ***care sînt membri de sindicat ori aleși în calitate de activiști sindicali*** (*cu respectarea strictă a prevederilor art. 87 CM*). Totodată, vom remarca că angajatorul trebuie să țină cont suplimentar de normele specificate în art. 387 CM și în art. 33 din Legea sindicatelor nr. 1129 din 7 iulie 2000 [6] referitor la garanțiile, inclusiv în caz de concediere, stabilite pentru persoanele alese în organele sindicale și neeliberate de la locul de muncă de bază.

9. Conform dispozițiilor art. 88 alin. (1) lit. i) CM, în cazul în care reorganizarea unității presupune reducerea în masă a locurilor de muncă, angajatorul are sarcina de a informa, cu cel puțin 3 luni înainte, despre acest lucru organele sindicale din unitatea și ramura respectivă și va iniția negocieri în vederea respectării drepturilor și intereselor salariaților. Criteriile privitor la scăderea/diminuarea în masă a funcțiilor și profesiilor din unitate sînt stabilite la concret de normele art. 2 din Convenția colectivă la nivel național nr. 11/2012, ce statornicesc că drept

criterii de reducere în masă a locurilor de muncă în cadrul unității se consideră concedierea într-o perioadă de 30 de zile calendaristice **a unui număr de:**

a) *cel puțin 30% din salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați de la 10 la 49 de salariați;*

b) *cel puțin 15 salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați de la 50 la 99 de salariați;*

c) *cel puțin 15% din salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați de la 100 la 249 de salariați;*

d) *cel puțin 40 salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați de la 250 la 399 de salariați;*

e) *cel puțin 10% din salariați, dacă angajatorul care reduce locurile de muncă are încadrați mai mult de 400 de salariați.*

Totodată, se consideră reduce în masă a locurilor de muncă concedierea cumulativă pe parcursul a 90 de zile a cel puțin 30% de salariați din numărul total de angajați cu contract de muncă individual pe perioadă nedeterminată, indiferent de numărul salariaților angajați în unitate [5].

10. În cazul în care, după expirarea termenului de preavizare de 2 luni, nu a fost emis ordinul de concediere a salariatului, norma art. 88 alin. (2) CM stabilește univoc că această procedură nu poate fi repetată de către angajator în cadrul aceluiași an calendaristic (*adică pînă la 31 decembrie curent*). În termenul de preavizare nu se include perioada aflării salariatului în concediu anual de odihnă (art. 112 CM), în concediu de studii (art. 178-181 CM) și în concediu medical (art. 123 CM). Altfel spus, concediile menționate de fapt prelungesc termenul de

preavizare (*de 2 luni*) cu numărul de zile al acestora (confirmat documentar).

11. Locul de muncă (*funcția*) redus nu poate fi restabilit de către angajator în statele de personal ale unității pe parcursul anului calendaristic în curs (*adică pînă la 31 decembrie curent*) în care a avut loc concedierea salariatului care l-a ocupat (art. 88 alin. (3) CM). Însă, în cazul reducerii locului de muncă sau a funcției la sfîrșitul anului (*noiembrie – decembrie*), angajatorul trebuie să ia în considerație faptul că restabilirea locului de muncă (funcției) redus, pînă la sfîrșitul anului respectiv, devine imposibilă din punct de vedere legal, deoarece astfel de restabilire poate fi efectuată numai la expirarea perioadei de **două luni**, ce s-a scurs după preavizarea salariatului referitor la ulterioara lui concediere (*dar nu mai devreme*), sfîrșitul căruia (*al termenului*) în acest caz trece, inevitabil, în următorul an calendaristic (*pe parcursul căruia va deveni posibilă restabilirea funcției/locului de muncă reduse în anul precedent*).

12. Este necesar de avut în vedere faptul că, potrivit art. 86 alin. (2) CM, se interzice concedierea salariatului în perioada aflării lui în concediu medical (art. 123 CM), în concediu de odihnă anual (art. 123 CM), în concediu de studii (art. 123 CM), în concediu de maternitate (art. 123 CM), în concediu parțial plătit pentru îngrijirea copilului pînă la vîrsta de 3 ani (art. 123 CM), în concediu suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului în vîrstă de la 3 la 6 ani (art. 123 CM), în perioada îndeplinirii obligațiilor de stat sau obștești (art. 123 CM), precum și în perioada detașării (art. 123 CM), **cu excepția cazurilor de lichidare a unității** (art. 123 CM).

La persoanele vizate trebuie adăugate femeile gravide, femeile care au copii cu vîrsta de pînă la șase ani și persoanele care se află în concediu pentru îngrijirea copilului potrivit art. 127 CM, concedierea cărora este interzisă, în conformitate cu art. 251 CM. În contextul celor invocate, e relevantă – deși, posibil, discutabilă – poziția expusă în literatură juridică, potrivit căreia concedierea persoanelor sus-numite în temeiul art. 86 alin. (1) lit. c) CM va fi recunoscută ilegală [7, p. 44].

Concluzii. Din cuprinsul aspectelor juridico-practice și al raționamentelor invocate supra se poate constata că la concedierea salariaților în legătură cu reducerea numărului de personal în unitate este necesară respectarea strictă și necondiționată de către angajator și alți subiecți ai raporturilor de muncă a tuturor (fără excepție!) dispozițiilor legale citate și analizate detaliat în prezentul articol.

Nerespectarea dispozițiilor legale enumerate mai sus sau aplicarea lor eronată conduce, de regulă, la restabilirea la locul de muncă precedent a salariatului concediat ilegal în urma reducerii numărului de personal, cu repararea inevitabilă de către angajator a prejudiciului material și moral cauzat celui repus în funcție.

În contextul celor relatate, mai jos sînt prezentate modelele principalelor acte juridice locale/interne, menite să asigure aplicarea corectă a procedurii de concediere a salariaților în urma reducerii numărului de personal în unitate, modele ce, la rîndul lor, pot fi precizate, modificate sau completate în funcție de particularitățile de activitate ale angajatorului și alte considerente din cadrul unității de ordin social-economic, juridic, organizatoric, tehnic, structural etc.

Modelul 1

ORDIN nr. _____
din _____ 20 _____
privind reducerea numărului de personal al unității

În legătură cu cererea scăzută la producția fabricată de unitate și a serviciilor prestate de aceasta pe piața internă și cea externă, cu aflarea timp îndelungat a salariaților majorității subdiviziunilor în șomaj tehnic ca urmare a fenomenelor de criză în economie din 2010, din necesitatea optimizării structurii și numărului de personal al unității, reieșind din prevederile articolului 88 alineatul (1) litera a) din Codul muncii (CM) al RM,

ORDON:

1. A reduce numărul de personal muncitoresc al secțiilor de producere:
  - a) secția nr. 1 – 10 unități
  - b) secția nr. 2 – 15 unități
  - c) secția nr. 3 – 20 de unități
  - d) secția nr. 4 – 22 de unități
  - e) secția nr. 5 – 31 de unități.
2. A reduce funcțiile de state în următoarele subdiviziuni structurale interne:
  - a) în secția marketing – 3 unități
  - b) în contabilitate – 2 unități
  - c) în depozitul producție gata – 1 unitate
  - d) în serviciul pază – 4 unități.
3. De adus prezentul ordin la cunoștința conducătorilor subdiviziunilor structurale respective sub semnătură.
4. Secția personal (dna _____), în comun cu conducătorii subdiviziunilor structurale respective și cu respectarea strictă a prevederilor art. 183 din CM (privitor la dreptul preferențial la menținerea la lucru), a pregăti lista salariaților concreți care vor fi concediați în legătură cu reducerea numărului de personal al unității (în temeiul art. 86 alin. (1) lit. c) CM) și a prezenta pentru semnare în termen de 5 zile proiectul ordinului de preavizare a persoanelor în cauză cu 2 luni înainte de concedierea lor, conform art. 184 alin. (1) lit. a) CM.
5. Controlul asupra executării prezentului ordin se pune pe seama vicedirectorului general pe probleme sociale (dl _____).

Directorul general

semnătura (_____)

Modelul 2

ORDIN nr. _____
din _____ 20 _____
despre preavizarea salariaților care vor fi concediați în legătură cu reducerea numărului de personal al unității

În legătură cu reducerea numărului de personal al unității, în temeiul ordinului nr. _____ din _____ 20 _____ și determinarea salariaților care vor fi concediați în urma acesteia, conducându-mă de prevederile art. 86 alin. (2), art. 88 alin. (1), lit. b), art. 183, art. 184 alin. (1) lit. a) și art. 251 CM,

ORDON:

1. A preaviza sub semnătură cu 2 luni înainte de concedierea lor, în legătură cu reducerea numărului de personal al unității, următorii salariați (conform listei anexate la prezentul ordin). În caz de refuz al unor salariați de a fi preavizați sub semnătură, de perfectat actul respectiv despre refuz.
2. Apune executarea nemijlocită a pct. 1 din prezentul ordin pe seama secției personal (dna _____) în comun cu conducătorii subdiviziunilor structurale respective (dd. _____, _____, _____).
3. Secția personal (dna _____) va prezenta, în modul stabilit, cu 2 luni înainte de concediere, agenției pentru ocuparea forței de muncă informațiile privind persoanele ce urmează a fi disponibilizate, conform art. 88 alin. (1) lit. g) CM.
4. De stabilit că salariații incluși în lista anexată la prezentul ordin, care actualmente se află în diferite concedii, vor fi preavizați sub semnătură fiecare în parte după expirarea termenelor concediilor respective.
5. Controlul asupra executării prezentului ordin se pune pe seama vicedirectorului general pe probleme sociale (dl _____).

Directorul general

semnătura (_____)

Modelul 3

A C T

privind constatarea faptului refuzului salariatului de a lua cunoștință de ordinul despre preavizarea lui privitor la concediere în legătură cu reducerea numărului de personal al unității _____

din _____ 20__

Noi, subsemnații, am constatat faptul că salariatul _____, care activează în subdiviziunea structurală _____ a refuzat să ia cunoștință de ordinul nr. _____ din _____ 20__ despre preavizarea lui privitor la concediere în legătură cu reducerea numărului de personal al unității, în urma caruifapt a fost întocmit prezentul act.

Prezentul act este semnat:

_____	_____	_____
(semnătura)	(numele, prenumele)	(funcția)
_____	_____	_____
(semnătura)	(numele, prenumele)	(funcția)
_____	_____	_____
(semnătura)	(numele, prenumele)	(funcția)

Modelul 4

A N T E T U L U N I T Ă Ţ I I

nr. _____ din _____ 20__

Dnei (dlui) _____,
Funcția/profesia _____

PROPUNERE

În legătură cu emiterea ordinului nr. _____ din _____ 20__ despre preavizarea DVS privitor la concedierea în urma reducerii numărului/statelor de personal în cadrul unității _____, inclusiv a funcției/profesiei deținute de DVS în prezent, și în conformitate cu prevederile art. 88 alin. (1) lit. c) din Codul muncii, administrația vă propune prin transfer, cu acordul scris al părților, conform art. 68 alin. (1) și (2) și art. 74 alin. (1) și (3) din Codul muncii, un alt loc de muncă permanent vacant în cadrul unității în calitate de _____ cu salariul lunar tarifar/de funcție în mărime de _____ MDL.

Ca urmare a celor relatate, Vă propunem semnarea acordului suplimentar la contractul individual de muncă existent privitor la transferul DVS la un alt loc de muncă permanent vacant, propus în cadrul unității în calitate de _____ pînă la data de _____ 20__.

Nesemnarea acordului suplimentar la contractul individual de muncă existent privitor la transferul DVS la un alt loc de muncă permanent vacant propus în cadrul unității în calitate de _____ pînă la data de _____ 20__ se va considera ca refuz din partea DVS de a fi transferat la locul de muncă propus, în legătură cu reducerea numărului/statelor de personal din unitate.

Anexă:

Proiectul acordului suplimentar la contractul individual de muncă existent privitor la transferul la un alt loc de muncă permanent vacant propus în cadrul unității în calitate de _____

Directorul general

semnătura (_____)

Modelul 5

Comitetului sindical al

(denumirea unității)

D E M E R S

privind darea acordului prealabil la concediere în legătură cu reducerea numărului de personal al unității

Administrația _____,
(denumirea unității)

reieșind din prevederile art. 87 din Codului muncii (CM), solicită de la comitetului sindical al unității acordul său preliminar la concedierea în legătură cu reducerea numărului de personal al membrului de sindicat _____, care activează în subdiviziunea _____.

Vă comunicăm că administrația unității i-a propus dlui/dnei _____ un șir de locuri vacante, dar pe care el/ea le-a refuzat (ori nu i-a propus din lipsa locurilor vacante).

Despre rezultatele examinării prezentului demers și decizia luată rugăm să ne comunicați în scris în modul stabilit.

Anexe:

- 1) Copia ordinului nr. ___ din _____ 20___ privind reducerea numărului de personal al unității;
- 2) Copia ordinului nr. ___ din _____ 20___ despre preavizarea salariaților care vor fi concediați în legătură cu reducerea numărului de personal al unității;
- 3) Alte documente necesare.

Directorul general

semnătura (_____)

Modelul 6

Administrației

(denumirea unității)

Despre rezultatele examinării demersului privind darea acordului la concediere

Comitetul sindical al _____
(denumirea unității)

a examinat la ședința sa din _____ 20___ demersul administrației privind darea acordului preliminar la concediere, în legătură cu reducerea numărului de personal al unității, a membrului de sindicat dl/dna _____ și comunică faptul că, prin votul majoritar al membrilor comitetului sindical, a fost luată decizia de a nu da acordul la concedierea acestuia din următoarele considerente: _____

Președintele
comitetului sindical

semnătura (_____)

Modelul 7

ORDIN nr. _____
din _____ 20 _____
privind concedierea în legătură cu reducerea numărului de personal

În legătură cu reducerea numărului de personal al unității și conducându-mă de prevederile art. 88 alin. (2) din CM al RM,

ORDON:

1. A-l (a o) concedia pe dl/dna _____,

(numele, prenumele) (funcția/profesia)

(denumirea subdiviziunii structurale a unității)

în legătură cu reducerea numărului de personal al unității, în temeiul art. 86 alin. (1) lit. c) CM de la _____ 20 _____.

2. A-i plăti dlui/dnei _____ în baza art. 86 alin. (1) lit. a) CM indemnizația de concediere în sumă de _____ MDL.

3. Contabilitatea (dna _____): a efectua și a plăti, conform art. 143 CM, toate achitățile dlui/dnei _____, inclusiv compensarea pentru concediul de odihnă anual nefolosit pe perioada de la _____ până la _____ 20 _____.

4. Secția personal (dna _____): a opera în carnetul de muncă al dlui/dnei _____ înscrierea respectivă despre concedierea lui/ei, cu eliberarea ulterioară a carnetului în ziua concedierii, potrivit art. 66 alin. (5) CM, în modul stabilit.

5. Secția personal (dna _____) va aduce prezentul ordin la cunoștința dlui/dnei _____ sub semnătură, cel târziu la data concedierii lui/ei, în conformitate cu art. 81 alin. (3) CM.

6. Controlul asupra executării prezentului ordin se pune pe seama vicedirectorului general pe probleme sociale (dl/dna _____).

Temei:

1) Ordinul nr. _____ din _____ 20 _____ privind reducerea numărului de personal al unității;
 2) Ordinul nr. _____ din _____ 20 _____ despre preavizarea salarițiilor care vor fi concediați în legătură cu reducerea numărului de personal al unității;

3) Demersul angatorului față de comitetul sindical privind darea acordului la concediere în legătură cu reducerea numărului de personal al unității din _____ 20 _____;

4) Comunicarea comitetului sindical despre rezultatele examinării demersului privind darea acordului la concediere din _____ 20 _____;

5) Alte documente necesare.

Directorul general

semnătura (_____).

Referințe bibliografice

1. *Codul muncii al Republicii Moldova* nr. 154 din 28 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159–162, art. 648.

2. Sandu Victor. *Despre unele probleme ce pot apărea în legătură cu procedura de concediere în cazul reducerii numărului sau a statelor de personal*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 6, p. 53.

3. Capșa Tudor. *Comentariu științifico-practic la Codul muncii al Republicii Moldova*. În: *Dreptul muncii*, 2009, nr. 10-11, p. 83-84.

4. *Procedura privind accesul la măsurile pentru prevenirea șomajului*, aprobată prin Ordinul Ministerului Muncii și Protecției Sociale nr. 47 din 25 august 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 171-174, art. 333.

5. Convenția colectivă (nivel național) nr. 11 din 28 martie 2012 *Cu privire la criteriile de reducere în*

masă a locurilor de muncă. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 149-154, art. 570.

6. *Legea sindicatelor* nr. 1129 din 7 iulie 2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 130-132, art. 919.

7. Санду В. *О некоторых проблемах увольнения в связи с сокращением численности или штата предприятия*. В: *Закон и жизнь*, 2014, № 6, с. 44.

CORAPORTUL FORMEI DE GUVERNĂMÎNT CU INSTITUȚIA ȘEFULUI STATULUI ÎN SOCIETĂȚILE CONTEMPORANE

Boris SLIPENSKI,
doctor în drept, șeful Departamentului Drept, Universitatea PERSPECTIVA-INT

SUMMARY

Currently, the effective functioning of political and legal institutions and mechanisms depends largely of the organization and proper functioning of the institution's president. At the same time, a great influence on this institution has the form of government, which is directly related to the functions and powers exercised by the president.

Article includes a study of the form of government and institution of President, in order to elucidate the mutual influence between them.

Keywords: president, form of government, democratic regime

REZUMAT

În prezent, funcționarea eficientă a instituțiilor și mecanismelor politico-juridice depinde în mare parte de organizarea corespunzătoare a funcționării instituției șefului statului. În același timp, o influență deosebită asupra acestei instituții o are forma de guvernământ, care se află în raport direct cu funcțiile și competențele pe care le îndeplinește șeful statului.

În articol se propune trasarea unei paralele între forma de guvernământ și instituția șefului statului, în vederea elucidării influenței reciproce dintre ele.

Cuvinte-cheie: șeful statului, forma de guvernământ, regim democratic

Introducere. În prezent, Republica Moldova, ca formă de guvernământ, reprezintă o republică parlamentară [1], însă în atribuțiile constituționale ale șefului statului practic nu s-a schimbat nimic comparativ cu atribuțiile pe care le deținea în republica semiprezidențială. Bineînțeles, mai devreme sau mai târziu Republica Moldova va reveni la o modificare substanțială a raporturilor care apar între șeful statului și alte autorități publice, îndeosebi parlamentul.

Actualitatea cercetării coraportului formei de guvernământ cu instituția șefului statului sporește prin însuși rolul ei extrem de important în societățile contemporane, deoarece în funcție de forma de guvernare aleasă în stat se va menține sau nu un echilibru adecvat între autoritățile care exercită suveranitatea națională.

Reieșind din valoarea teoretico-practică și din actualitatea deosebită a formei de guvernământ în noile condiții democratice, în prezentul demers științific ne propunem să trasăm o paralelă între forma de guvernământ și instituția șefului statului, în vederea eluci-

dării influenței reciproce dintre ele.

Metode aplicate și materiale utilizate. Metodele aplicate la realizarea studiului sînt: analiza, sinteza, comparația, metoda istorică etc. În calitate de suport doctrinar au servit lucrările științifice ale cercetătorilor din Republica Moldova și din România.

Rezultate obținute și discuții. În evoluția evenimentelor care s-au produs în contextul schimbărilor politice intervenite în țările Europei Centrale, de Est și de Sud-Est care s-au aflat în regim totalitar, problema funcționării eficiente a instituțiilor și mecanismelor politico-juridice pune sarcina organizării corespunzătoare a funcționării instituției șefului statului. De la stat la stat această instituție diferă prin modul de organizare, de alegere, prin funcțiile și competențele acestuia.

O influență foarte mare asupra acestei instituții o are forma de guvernământ, care se află în raport direct cu funcțiile și competențele pe care le îndeplinește șeful statului. În virtutea transformărilor politice, economice, sociale și juridice din viața societății după 1990,

s-a deschis calea spre constituirea noilor democrații, spre edificarea statelor de drept. Statele din Europa Centrală, de Est și de Sud-Est care au pornit pe calea democrației au fost și sînt mereu în căutarea unui sistem eficient de guvernare și a unei instituții moderne a șefului statului.

Republica, în diferitele sale variații, este avantajoasă prin faptul că, la un anumit moment, șeful statului poate fi schimbat, astfel evitîndu-se uzurparea puterii și exercitarea ei necontrolată. Un dezavantaj este că în republici au loc lupte pentru puterea executivă, din care rezultă instabilitatea politică a instituției și frecvența crizelor politice.

Practica demonstrează că în noile democrații nu întotdeauna sînt găsite cele mai reușite modele de guvernare și uneori se încearcă implementarea unor modele superprezidențialiste, care tind spre dictatură personală a unui lider, spre un sistem de guvernare nedemocratic, prin care anumite grupări încearcă a uzurpa puterea de stat. Prin *superprezidențialism* se înțelege o aplicare deformată a regimului politic prezidențial,

care se caracterizează printr-o hipertrofiere a puterii prezidențiale, de unde provine și denumirea regimului. Acest regim funcționează, în special, în țările latino-americe și în unele țări din Africa, precum și în spațiul CSI, care au transpus regimul SUA în societatea lor diferită, subdezvoltată tehnic, predominant agrară, cu mari proprietari financiari și funciari. O astfel de guvernare este în afara oricărui control, deoarece parlamentele sînt slabe, iar șefii de state au suficiente mecanisme de influență asupra lor. Mai mult ca așft, faptul ca președinții sînt și comandanți supremi ai forțelor armate îi fac atotputernici.

O sarcină deosebit de actuală a instituțiilor politice care sînt antrenate în exercitarea puterii de stat este respectarea principiilor separării puterilor în stat, a legalității, realizarea principiilor constituționale privind apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și ale cetățeanului în condițiile trecerii la economia de piață și la afirmarea proprietății private.

În literatura de specialitate există mai multe opinii privind determinarea formelor de guvernămînt. Ioan Muraru se conduce de o interpretare clasică, care pornește de la Montesquieu, clasificînd formele de guvernămînt în *monarhie* și *republică*. Marcel Prelot și Jean Boulois le clasifică în democrație, monocrație, oligarhie, forme mixte, forme specifice ale statelor socialiste. Această clasificare, bineînțeles, nu este lipsită de teamei, și în acest sens Benoit Jeanneau susține ca, în determinarea formelor de guvernămînt trebuie să ținem cont de realitatea istorică, deoarece monarhiile sînt mai mult simbolice, aristocrația aproape a dispărut, republica are o cu totul altă semnificație decît cea originară, democrația îmbracă forma sistemului reprezentativ, despotismul se înfățișează în forme

mai subtile decît tirania elementară, dictaturile sînt disimulate prin „conducerea colectivă”.

Monarhia. În literatura de specialitate se consideră ca forma clasică a instituției șefului statului a pornit sub formă de monarhie. *Monarh* înseamnă șef de stat care dispune de puterea supremă legislativă, executivă, judiciară etc. și care transmite tronul (puterea) ca moștenire urmașilor săi. Transmiterea tronului prin ereditate este o regulă generală pentru monarhii, însă există și excepții de la această regulă, deoarece în unele țări monarhii se aleg. O perioadă foarte îndelungată, în scopul menținerii supușeniei totale, se considera că puterea este divină. De exemplu, imperatorul Japoniei pînă în 1945 se considera fiul zeiței Soarelui – Amaterasu.

În literatura de specialitate există mai multe clasificări ale transmiterii puterii în diferite monarhii. Considerăm că cea mai reușită clasificare este a lui V. Circhin, care identifică mai multe sisteme de transmitere a tronului prin moștenire, cum ar fi :

- salică – tronul se transmite ca moștenire numai pe linia masculină (Belgia, Norvegia, Japonia);

- castiliană – tronul poate fi moștenit pe linie feminină în cazul în care monarhul nu are în calitate de moștenitori fii (Anglia, Danemarca, Olanda, Spania);

- austriacă – tronul putea fi moștenit pe linie feminină în cazul în care în toate generațiile dinastiei regale nu existau moștenitori bărbați;

- suedeză – în conformitate cu legea din 1980, femeile pot pretinde în condiții egale la tron ca și bărbații din dinastie (pînă la adoptarea acestei legi, în Suedia de trei ori tronul a aparținut reginelor – v. XIV, XVII, XVIII);

- musulmană – tronul este moștenit nu de o persoană aparte, ci de o înaltă familie din dinastie, care decide de sine stătător cine din

membrii familiei va ocupa tronul (Catar, Kuweit, Arabia Saudită);

- tribală – regele este considerat șef principal al tribului, iar moștenitorul este stabilit din rîndul fiilor săi de către consiliul tribului în frunte cu regina-mamă (Svaziland).

După cum putem observa, este vorba de o succesiune la putere după anumite reguli. În acest sens, sînt foarte relevante afirmațiile constituționalistului francez Charles Cadoux, care spunea: „Coroana se transmite succesorului monarhului care, în principiu, nu are altă alternativă în afara acceptării tronului” [2, p. 242]. Ereditatea a fost procedeu cel mai raspîndit în Evul Mediu și este caracteristică tuturor regimurilor monarhice.

Monarhia absolută. Franța, de exemplu, a cunoscut, odată cu centralizarea statală, un regim de monarhie absolută exprimat în cunoscutele formule: „L’etat c’est moi” („Statul sînt eu”) și „Après moi le deluge” („După mine – și potopul”). Aceste maxime înfățișau într-o formă concentrată întreaga viziune a monarhiei absolute despre personificarea puterii statului în persoana regelui și despre paseismul concepției politice care călăuzea monarhia franceză. În pofida luărilor de atitudine ale unor gînditori, oameni de înaltă cultură, care atrăgeau atenția monarhiei asupra necesității de a se reorienta în concordanță cu noile schimbări intervenite în viața socială, puterea absolută monarhică venea tot mai des în conflict cu realitățile sociale, cu cele economice, promovînd totodată un sistem care se caracteriza prin abuzuri și încălcarea libertăților cetățenești.

Ideile revoluționare promovate de filosofii iluminiști, de teoreticienii care promovau schimbări politice nu aveau să ramîna fără ecou. Jean Jacques Rousseau, exprimînd un punct de vedere comun gînditorilor timpului său, declara: „A renunța la libertatea ta înseam-

nă a renunța la calitatea ta de om, la drepturile umane, ba chiar și la datoriile tale” [3, p. 145].

Sub influența ideilor înaintate, poporul, dar și o parte a clerului și chiar a nobililor, vedea necesitatea unor schimbări radicale. Revoluția franceză a inspirat remarcabile documente de gândire politică și juridică, printre care cunoscuta *Declarație a drepturilor omului și cetățeanului* din 1789.

Regimul consular și imperial marchează centralizarea puterii și subordonarea rolului adunărilor. Beneficiind de un uriaș prestigiu, primul consul – Napoleon Bonaparte – avea să-și întărească puterea în stat, sfârșind prin a se proclama „împărat al tuturor francezilor”. Înfrângerea lui Napoleon și restabilirea monarhiei avea să ducă, pentru o scurtă perioadă, la revitalizarea practicilor „fostului regim”. Cu toate acestea, monarhia franceză restaurată prin Carta din 4 iunie 1814 avea să păstreze, totuși, o anumită imagine a fostelor libertăți, care nu mai puteau fi ignorate de poporul francez.

Ca urmare a mișcărilor politice, în Franța, în 1830, monarhia acceptă principiul „Regele domnește, dar nu guvernează”. Este vorba de o trecere de la regimul absolutist la un regim democratic, dar bazat pe recunoașterea cenzului ce fusese deja stabilit ca principiu de vot în 1814. Dacă în 1814 începeau să se întrevadă prioritățile edificării unui regim parlamentar, în 1830 acesta deja devine o realitate.

Monarhia constituțională (limitată). Acest tip de monarhie se caracterizează prin limitarea puterii monarhului prin legea fundamentală a statului, adică prin constituție, pe care monarhul nu o poate modifica. Monarhia constituțională îmbracă două forme: monarhie dualistă și monarhie parlamentară.

Monarhia dualistă înseamnă că monarhul împarte cu parlamen-

tul funcția legislativă, adică parlamentul și monarhul, din punct de vedere legal, stau pe o poziție egală [4, p. 129]. Odată cu apariția acestei forme de guvernare, apare parțial și aplicarea teoriei separațiilor puterilor în stat, deoarece puterea legislativă se împarte cu monarhul. Deși se consideră monarhie limitată, totuși monarhul poate organiza noi alegeri, poate aplica veto-ul absolut asupra legilor votate de parlament, deține dreptul de a dizolva parlamentul. De exemplu, în Iordania, după dizolvarea de către rege a parlamentului în 1975, urmatoarele alegeri parlamentare au avut loc tocmai în 1989.

În monarhiile limitate, guvernul poartă raspundere politică nu în fața parlamentului, ci în fața monarhului. Acesta este un instrument serios în mâna monarhului, deoarece în cazul în care parlamentul va intra în conflict cu guvernul, monarhul îl poate dizolva, demonstrând astfel, de fapt, superioritatea sa vizavi de parlament.

Monarhia parlamentară contemporană este forma de guvernare caracterizată printr-o autoritate redusă a monarhului, deoarece parlamentul formează guvernul pe baza majorității parlamentare. Aici deja principiul separării puterilor în stat se utilizează din plin, toate cele trei puteri (legislativă, executivă și judecătorească) fiind separate, iar puterea legislativă se află chiar pe o treaptă superioară față de executiv sau monarh. Pentru monarhiile parlamentare este caracteristică fraza „Monarhul domnește, dar nu guvernează”. Mai mult ca atât, actele monarhului trebuie contrasemnate de unii membri ai guvernului, ceea ce înseamnă că responsabilitatea o poartă nu cel care a semnat actul, ci cel care l-a contrasemnat. De aici a apărut și renumita frază a englezilor: „Regele întotdeauna are dreptate”.

Pentru această formă de guver-

nare este caracteristic faptul că guvernul poartă responsabilitate politică (demisie) în fața parlamentului. Monarhia parlamentară exista în prezent în Anglia, Belgia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda, Japonia, Canada, Australia.

Unii autori se limitează la doar două forme de monarhii, cum ar fi cea constituțională și cea parlamentară [5, p. 80].

Republica. Termenul *republică* provine de la latinescul „respublica” și înseamnă un astfel de regim politic în care puterea este „un lucru public”. Deci, republica este apusul monarhiei, deoarece puterea fiind un lucru public, nu poate fi dată cuiva pe viață sau transmisă prin ereditate. Ea este exercitată de către cei cărora această putere le aparține, adică de însuși poporul care se autoguvernează prin forme și metode specifice [6, p. 84], altfel spus, deținătorii puterii exercită această putere nu în virtutea unui drept propriu (drept divin, ereditar), ci în virtutea unui mandat conferit de către corpul social [7, p. 45].

În Europa, republica ca formă de guvernare a apărut pentru prima dată în Franța, odată cu adoptarea Constituției din 1875, după două reinstaurări ale monarhiei. Alte state europene au instaurat această formă de guvernare în urma unor evenimente revoluționare (revoluții, răsturnări de putere). În literatura de specialitate se consideră că republica este o formă de guvernare mai democratică decât monarhia, iar prezidențialismul este, de regulă, o dovadă a democratismului, grație faptului că puterea suverană aparține poporului care o exercită prin intermediul unor autorități alese chiar de către el (parlament, șef de stat). Bineînțeles, această viziune este corectă, însă aici trebuie să fim foarte precauți în ceea ce privește definițiile, pentru că există și forme primare de republici, adică sub o formă general recunoscută democratică

se poate ascunde o formă de dictatură, și invers, o monarhie poate fi cu mult mai democratică decât o republică. Ca exemplu servește fosta URSS, în care toți subiecții care o constituiau se numeau ”republici”, iar în realitate puterea nu aparținea poporului, ci era uzurpată de către partidul comunist, care o exercita prin intermediul structurilor sale teritoriale. Acesta este și cazul lui Hitler, care a venit la putere în 1933 pe valul democrației, iar ulterior a instaurat un regim nazist de teroare.

Se înscrie în acest context și cazul „coloneilor negri”, după care, în 1967, au detronat monarhia în Grecia, dar în continuare, sub formă de republică au uzurpat puterea, instaurând dictatura. Același lucru îl putem spune și despre generalul A. Pinocet care, în 1973, a răsturnat puterea legitimă în Chile în frunte cu Salvador Allende, instaurând o dictatură militară sub formă de republică.

După felul în care se aleg organele supreme ale statului, în special șeful de stat, republica se clasifică în:

1. prezidențială,
2. semiprezidențială,
3. parlamentară,
4. regim special de adunare.

Unii autori se limitează numai la republica prezidențială și la cea parlamentară [4, p. 130]. Republica prezidențială, ca formă de guvernământ, a apărut în 1787, în Statele Unite ale Americii, instaurată prin constituție, în care se prevedea alegerea președintelui (șefului statului) prin vot universal indirect. Șeful statului în SUA este șeful puterii executive și are o dublă natură, adică exercită și funcția de șef al statului și este și șef al guvernului.

Unii autori, în cazul de față, vorbesc de o republică dualistă, făcând o paralelă între ea și monarhia dualistă. Considerăm că republica dualistă și monarhia dualistă nu au nimic în comun, deoarece în

republica prezidențială separarea puterilor este elementul principal care stă la baza relațiilor dintre autoritățile care exercită puterea, iar președintele SUA nu poate dizolva Congresul, ci invers, Congresul, în unele cazuri, poate suspenda mandatul președintelui.

În cazul de față, considerăm mai acceptabilă noțiunea de *executiv monocratic*, deoarece un organism unipersonal deține puterea reală de decizie executivă și, după cum putem observa, este pe deplin compatibil cu principiile democratice de organizare și funcționare a puterii de stat.

Vom menționa că SUA, practic, este singura țară cu un astfel de regim și care, bineînțeles, justifică caracterul reprezentativ al funcției și puterea considerabilă cu care este atribuit președintele. Regimul prezidențial – consideră Victor Duculescu, Constanța Călinoiu, Georgeta Duculescu – constituie o formă eficientă și valabilă de organizare a puterilor ce decurg din constituție, cu condiția ca ele să fie mereu raportate la un sistem de control și de verificare a modului în care președintele își exercită prerogativele [8, p. 27].

Regimul politic al SUA se caracterizează prin trei trăsături principale:

1) alegerea șefului statului de către națiune, motiv pentru care acesta are aceeași legitimitate ca și parlamentul, ceea ce-i asigură un prestigiu egal cu cel al legislativului;

2) absența mijloacelor de presiune a unei puteri asupra celeilalte: parlamentul nu poate înlătura guvernul, iar șeful statului nu poate dizolva legislativul;

3) o strictă repartizare a funcțiilor de realizare a puterii politice între parlament și guvern, ceea ce creează o anumită independență ambelor puteri.

În acest tip de regim politic egalitatea puterilor nu se mai face prin mijloacele regimului politic

parlamentar, ci prin plasarea, din punct de vedere constituțional, a președintelui SUA pe picior de strictă egalitate cu parlamentul, datorită identității legitimității lor. Totodată, competențele lor sînt stabilite astfel încît niciuna dintre aceste puteri nu suportă influențe din partea celeilalte, dar nici nu i se supune.

Președintele exercită toate puterile executive într-un mod cu totul independent. În cadrul guvernului, care este un organ colegial, deciziile le ia numai președintele care este și șeful statului. Președintele nu este responsabil politic, ci responsabil penal în fața parlamentului în cazul pornirii procedurii de impeachment.

Republica semiprezidențială, ca formă de guvernare, este o derivată de la regimul prezidențial și se manifestă prin faptul că șeful statului, ales prin vot universal, execută numai funcțiile de șef de stat, iar în funcția de șef de guvern este numită, după anumite proceduri, o altă persoană. În literatura de specialitate această formă de guvernare, sau acest regim, a fost numit „semiprezidențial”, el manifestându-se printr-un executiv bicefal.

Concluzie. Problema devine deosebit de actuală în planul preocupărilor instituțiilor politice ale Republicii Moldova pentru afirmarea valorilor și standardelor europene și internaționale, pentru integrarea europeană. În acest sens, și Republica Moldova este în căutarea unui model contemporan al instituției șefului statului, care, în perioada de 24 de ani de la declararea Independenței, a suportat diferite modificări, unele dintre ele nu prea reușite.

Referințe bibliografice

1. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare de la 27.08.1994. În: Monitorul Oficial

al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

2. Cadoux Ch. *Droit constitutionnel et institutions politiques*. Vol. 1. Paris: Cujas, 1973, 384 p.

3. Rousseau J.J. *Contractul social*. Iași: Moldova, 1996, 292 p.

4. Muraru I. *Drept constituțional și instituții politice*. București: ACTAMI, 1997, 238 p.

5. Voicu C. *Teoria generală a dreptului*. Ediția a III-a. București: Sylvi, 2000, 346 p.

6. Popa V. *Drept public*. Chișinău, 1998, 460 p.

7. Deleanu I. *Drept constituțional și instituții politice*. Iași: Chemarea, 1993, 248 p.

8. Duculescu V., Calinoiu C., Duculescu G. *Drept constituțional comparat*. Vol. 1. București: Lumina Lex, 1999, 647 p.

LIBERTATEA OPINIEI ȘI EXPRIMĂRII ÎN DREPTUL NAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Nicolae TERZI,
doctorand ULIM

SUMMARY

In Republic of Moldova, the right to freedom of the opinion and expression through various forms and methods demonstrates that these, by regulatory contained requirements, precisely correspond to the provisions stipulated in the international documents and develop national constitutional provisions.

Keywords: freedom of opinion; freedom of expression; right to information; freedom of the press; the media; broadcasting; interference

REZUMAT

În Republica Moldova, dreptul la libertatea opiniei și a exprimării prin diferite forme și metode, prin reglementările normative pe care le conține, corespunde întocmai prevederilor stipulate în documentele internaționale, dezvoltă normele constituționale naționale în domeniul respectiv.

Cuvinte-cheie: libertatea opiniei; libertatea exprimării; dreptul la informație; libertatea presei; mass-media; audiovizual; ingerințe

Introducere. Promovarea și ocrotirea drepturilor și libertăților cetățenești au depășit, în timp, limitele și granițele tradiționale, ca o consecință firească a cursului istoric în care omenirea s-a angajat, îndeosebi după cel de-al Doilea Război Mondial, în străduința de a se pune capăt exploatării și violenței, rasismului și discriminării naționale, inegalității între oameni [16, p. 168].

Dezvoltarea drepturilor și libertăților omului a luat o deosebită amploare după crearea, în 1945, a Organizației Națiunilor Unite și adoptării de către aceasta a Declarației Universale a Drepturilor Omului. După acest document monumental, în arhitectura drepturilor și libertăților omului au apărut și alte valoroase documente internaționale care au avut efecte importante pentru sistemele de drept naționale ale statelor-membre ale ONU.

Sistemul internațional de protecție a drepturilor omului se întemeiază pe obligațiunile convenționale asumate de state. Mecanismele instituite prin voința

statelor asigură o supraveghere internațională a punerii în aplicare a obligațiilor la care statele au achiesat [17, p. 138].

În domeniul drepturilor omului se ridică problema raporturilor dintre dreptul intern și dreptul internațional. Numeroase acte acceptă în prezent primatul dreptului internațional față de legile naționale, în primul rând al reglementărilor privind drepturile omului.

Republica Moldova a aderat la un șir de documente internaționale și regionale care conțin standarde unanim recunoscute în domeniul dreptului la exprimarea liberă a opiniei, angajându-se prin reglementări constituționale să îndeplinească întocmai și cu bunăcredință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

Potrivit art. 4 din Constituția Republicii Moldova, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica

Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale [1].

Manifestarea excesivă sau abuzivă a diversității de opinii, și mai ales de atitudini, poate conduce la anarhism, la o stare haotică, ce nu poate fi tolerată de nicio societate [4, p. 33]. Din această perspectivă, exercitarea dreptului la libera exprimare a opiniei, ce comportă îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Punerea corectă în aplicare a cadrului normativ privind reglementarea dreptului la libera exprimare a opiniei și difuzarea informației ridică mari obstacole, mai ales țărilor cu economii vulnerabile, unde bugetul de stat pentru implementarea unui program general de măsuri complementare este limitat.

Rezultate și discuții

Reglementare constituțională.

Articolul 32 din Constituția Republicii Moldova [1] cu titlul *Libertatea opiniei și a exprimării*, prevede expres în alin. (1) că oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mij-

loc posibil. Observăm că norma constituțională pornește în prima parte a acestui alineat cu sintagma ”oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii”. *Inter alia*, considerăm aceasta o greșală substanțială pe care a comis-o constituantul moldovean, deoarece libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil este atribuită numai celor care dețin calitatea de cetățean al Republicii Moldova.

În *Comentariile Constituției Republicii Moldova*, Corneliu Gurin susține că în cazul unor cetățeni străini sau apatrizi, această garanție constituțională nu este operantă, deoarece interesele lor diferă, în genere, de cele ale cetățenilor statului, iar tratarea egală poate aduce ultimilor anumite prejudicii [2, p. 143].

Considerăm greșită totalmente această opinie, deoarece libertatea de exprimare este una universală. În art. 2 din Pactul cu privire la drepturile civile și politice, se dizolvă ideea garantării drepturilor și libertăților omului prin obligația statelor-părți care se angajează să respecte și să garanteze **tuturor indivizilor** care se găsesc pe teritoriul lor și țin de competența lor drepturile recunoscute în Pact, fără nicio deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare. Dreptul la libertatea de exprimare nu este un drept exclusiv politic, care ar fi atribuit doar celor ce dețin calitatea de cetățean al statului.

Din aceste considerente, este imperios necesar ca constituantul moldovean să repare această eroare constituțională și să garanteze dreptul la libera exprimare tutu-

ror celor care se află pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de calitatea pe care o dețin.

Cît privește denumirea art. 32 – *Libertatea opiniei și a exprimării* –, Corneliu Gurin consideră că o formulare corectă a titlului art. 32 ar fi *Libertatea de exprimare*, sau *Libertatea de exprimare a opiniei* [2, p. 143]. Nu putem considera incorectă denumirea actuală a art. 32, deoarece această denumire este preluată din Declarația Universală a Drepturilor Omului, care în art. 19 stabilește că ”Orice om are dreptul la libertatea opinii și exprimării”. Aceeași formulă este utilizată și în Principiile de la Johannesburg privind siguranța națională, libertatea de exprimare și accesul la informație, în care Principiul nr. 1 este denumit *Libertatea opiniei, de exprimare și a informației*. Este adevărat că în alte acte internaționale, cum ar fi, de exemplu, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, este folosită expresia *Libertatea exprimării*.

Oricum, considerăm că Corneliu Gurin are dreptate cînd propune ca art. 32 să poarte denumirea *Libertatea de exprimare*, deoarece libertatea de exprimare înseamnă o exteriorizare a opiniei, astfel că relația exprimare–opinie constă într-o raportare de la parte la întreg, fiindcă nu putem exprima ceea ce nu gîndim, iar exprimarea nu este altceva decît forma pe care o capătă opinia. Din aceste considerente, propunem ca în textul proiectului viitoarei Constituții a Republicii Moldova, constituantul să țină cont de această opinie la aprecierea corectă a articolului referitor la dreptul la libera exprimare a opiniei.

Corneliu Gurin consideră că garantarea libertății gândirii care

se conține în alin. (1) al art. 32 este o preluare a primei părți din art. 31 alin. (1) din Constituție, care garantează libertatea conștiinței [4, p. 143]. Nu susținem această opinie, deoarece nu trebuie confundate noțiunile *libertatea gândirii și libertatea conștiinței*. În acest sens, are perfectă dreptate prof. Andrei Smochină, când spune că libertatea gândirii și libertatea religiei sînt deseori considerate împreună cu libertatea opiniei [3, p. 139]. Însă, ”deseori considerate împreună” nu înseamnă nicidecum că ele evocă unul și același lucru. În acest sens, ne raliem părerii precum că libertatea gândirii se referă la toate domeniile gândirii umane, oricare ar fi originea și scopul lor: sînt protejate astfel religia, filozofia, morala, politica etc. El prevede, la fel, posibilitatea pentru individ de a-și exterioriza gândirea și de a o reda prin fapte, prin practicarea unui cult sau a unei activități politice [5, p. 360]. La aceasta am mai adăuga și activități cu caracter social, cultural, științific și de altă natură, care pot fi realizate de fiecare individ prin gândirea liberă.

Libertatea opiniei și exprimării nu este un drept absolut și, din aceste considerente, statul poate interveni cu unele restricții. Astfel, alin. (3) art. 32 din Constituție stabilește regula prin care sînt interzise și pedepsite prin lege contestarea și defăimarea statului și a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială sau religioasă, încitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violență publică, precum și alte manifestări ce atentează la regimul constituțional.

Indisolubil legată de art. 32 este și reglementarea constituțională pe care o conține art. 34, *Dreptul la informație*, care stabilește: (1) ”Dreptul persoanei de a avea

acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit”. În acest sens, Curtea Constituțională a Republicii Moldova, prin Hotărîrea nr.,19 din 16.06.1998, a constatat că dreptul la informație este un drept fundamental al omului, deoarece dezvoltarea persoanei în societate, exercitarea libertăților prevăzute de Constituție, inclusiv libertatea gândirii, a opiniei, a creației, a exprimării în public prin cuvînt, imagine sau prin alt mijloc posibil, presupune și posibilitatea de a recepționa informații asupra vieții sociale, politice, economice, științifice, culturale etc. [6].

Alin. (2) al articolului comentat fixează dispoziția prin care autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sînt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal, iar alin. (4) prevede că mijloacele de informare publică, de stat sau private, sînt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice și, din aceste considerente, alin. (5) interzice de a supune cenzurii mijloacele de informare publică.

Reglementare legislativă. Republica Moldova dispune de mai multe acte legislative care vin să concretizeze și să dezvolte normele constituționale. Astfel, Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare [7] reglementează anumite relații sociale ce urmează să asigure un echilibru între exercitarea dreptului la libera exprimare și apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale și a vieții private și de familie ale persoanei.

Substanța materială a legii menționate corespunde întocmai reglementărilor care se conțin în Convenția Europeană pentru Drepturile Omului (art. 10) și spețelor

din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) în domeniul protecției libertății de exprimare.

Capitolul I al Legii menționate, denumit *Dispoziții generale*, conține 13 articole prin care legiuitorul a indicat scopul și sfera de aplicare a legii, a explicat unele noțiuni principale care se conțin în textul legii, a definit *libertatea de exprimare*, inclusiv *libertatea de exprimare a mass-mediei*, a interzis *cenzura în mass-media*, a dezvoltat ideea *libertății publicului de a fi informat; dreptul la respectul onoarei, demnității și reputației profesionale; imunitatea în cauzele cu privire la defăimare; libertatea de a critica statul, autoritățile publice și persoanele care exercită funcții publice; dreptul la respectul vieții private și de familie; dreptul persoanelor publice și al persoanelor fizice care exercită funcții publice la respectul vieții private și de familie, dreptul la prezumția nevinovăției*, precum și *protecția surselor de informare*.

Capitolul 2 este destinat *Procedurii de examinare* și este constituit din 2 secțiuni: Secțiunea 1. *Procedura de examinare a cauzelor cu privire la defăimare* și Secțiunea a 2-a *Procedura de examinare a cauzelor cu privire la apărarea vieții private și de familie*).

Legea a introdus procedura prejudicială de soluționare a cauzelor cu privire la defăimare. Instituirea acestei proceduri are scopul de a contribui la aplanarea extrajudicială a acestor dispute și ordonarea părților implicate. De asemenea, Legea a introdus cerințe suplimentare față de forma cererii de chemare în judecată, ce va ușura examinarea cererilor privind defăimarea. În Lege se explică modul de succedare a reclamantului în procedura cu privire la defăimare, se limitează măsurile

de asigurare a acțiunii, care pot fi aplicate în cauzele vizînd defăimarea, se clarifică sarcina probațiunii și prezumțiile ce urmează să fie aplicate în astfel de cauze, se explică modul de publicare a dezmințirii și replicii, modul de evaluare a prejudiciilor morale, cauzate persoanelor fizice și juridice, și circumstanțele care exclud răspunderea pentru defăimare. Legea prevede și procedura de examinare a cauzelor cu privire la apărarea vieții private în cazul exercitării libertății de exprimare [8].

Legea nr. 982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație [9] reglementează raporturile dintre furnizorul de informații și persoana fizică și/sau juridică în procesul de asigurare și realizare a dreptului constituțional de acces la informație, precum și principiile, condițiile, căile și modul de realizare a accesului la informațiile oficiale, aflate în posesia furnizorilor de informații. Legea are ca obiectiv principal crearea cadrului normativ general al accesului la informațiile oficiale; eficientizarea procesului de informare a populației și a controlului efectuat de către cetățeni asupra activității autorităților publice și a instituțiilor publice; stimularea formării opiniilor și participării active a populației la procesul de luare a deciziilor în spirit democratic.

Articolul 4 stabilește principiile politicii statului în domeniul accesului la informațiile oficiale, prevăzînd că: "Oricine, în condițiile legii, are dreptul de a căuta, de a primi și de a face cunoscute informațiile oficiale. Exercițarea drepturilor prevăzute în prezentul articol poate fi supusă unor restricții pentru motive specifice care corespund principiilor dreptului internațional, inclusiv pentru apărarea securității naționale sau

vieții private a persoanei. Exercițarea drepturilor prevăzute în prezentul articol nu va implica în niciun caz discriminarea bazată pe rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau pe origine socială".

Legea presei nr. 243-XIII din 26.10.1994 [10] garantează tuturor persoanelor dreptul la exprimarea liberă a opiniilor și ideilor, la informare veridică asupra evenimentelor din viața internă și cea internațională prin intermediul publicațiilor periodice și al agențiilor de presă, care își desfășoară activitatea în condițiile pluralismului politic, precum și respectarea legislației cu privire la drepturile de autor.

Articolul 1 – *Libertatea presei* – în alin. (1) conține reglementarea prin care în Republica Moldova libertatea presei constituie un drept fundamental, consfințit de Constituție. Statul garantează tuturor persoanelor dreptul la exprimarea liberă a opiniilor și ideilor, la informare veridică asupra evenimentelor din viața internă și cea internațională prin intermediul publicațiilor periodice și al agențiilor de presă, care își desfășoară activitatea în condițiile pluralismului politic, precum și respectarea legislației cu privire la drepturile de autor.

Articolul 4, *Libertatea de exprimare și limitări de publicitate*, stabilește că publicațiile periodice și agențiile de presă publică, potrivit aprecierilor proprii, orice fel de materiale și informații, ținînd cont de faptul că exercițiul acestor libertăți ce comportă datorii și responsabilități este supus unor formalități, condiții, restrîngeri și unor sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică,

pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea crimei, ocrotirea sănătății, protecția moralei, protecția reputației sau apărarea drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea unor informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judiciare.

Articolul 20 fixează drepturile și obligațiile jurnalistului. Articolul 26 – *Răspunderea persoanelor oficiale* – prevede că persoanele oficiale ale autorităților politice sînt pasibile de pedeapsă în cazul în care:

a) au zădărnicit activitatea profesională legitimă a jurnalistului prin refuzul neîntemeiat de acreditare sau prin retragerea nejustificată a acreditării, ori în alt mod;

b) au exercitat asupra jurnalistului măsuri de constrîngere în scopul difuzării sau nedifuzării informației;

c) au divulgat sursa de informație sau pseudonimul autorului fără consimțămîntul acestora.

Legea nr. 260-XVI din 27.07.2006 *Codul audiovizualului al Republicii Moldova* [11] are drept scop asigurarea apărării drepturilor consumatorului de programe de a recepționa informații corecte și obiective, care ar contribui la libera formare a opiniei, asigurarea drepturilor radiodifuzorilor la libertate editorială și libertate de exprimare, instituirea principiilor democratice de funcționare a audiovizualului din Republica Moldova și stabilește, în spiritul drepturilor și libertăților constituționale, bazele juridice de reglementare a proceselor de:

a) concepere, transmisie și/sau retransmisie, prin intermediul mijloacelor de televiziune și radiodifuziune, a serviciilor de programe ale radiodifuzorilor aflați sub ju-

risdicția Republicii Moldova;

b) exercitare a controlului societății asupra activității instituțiilor în domeniul audiovizualului din Republica Moldova.

Reglementările din Cod de asemenea garantează moralitatea și asigurarea protecției minorilor, deoarece radiodifuzorul îi este interzisă difuzarea de programe care conțin orice formă de incitare la ură pe considerente de rasă, religie, naționalitate, sex.

Este interzisă difuzarea de programe care pot afecta grav dezvoltarea fizică, mentală sau morală a minorilor, în special programe care conțin pornografie, violență exagerată sau limbaj licențios.

Transmisia unor alte programe decât cele prevăzute în Cod, susceptibile de a afecta dezvoltarea psihică, mentală sau morală a minorilor se va face doar în cazul în care vor fi asigurate condițiile (prin selectare a timpului de emisie sau prin mijloace tehnice) ca minorii aflați în zona de acoperire să nu poată viziona și audia emisiunile respective.

Codul, prin conținutul său, trebuie să asigure și echilibrul și pluralismul politico-social din societate, deoarece, în spiritul respectării libertăților și a drepturilor fundamentale ale omului, prin transmisia și retransmisia serviciilor de programe se realizează și se asigură pluralismul politic și social, diversitatea culturală, lingvistică și religioasă, informarea, educarea și divertismentul publicului.

Este prevăzută dispoziția prin care pentru încurajarea și facilitarea exprimării pluraliste a curenților de opinie radiodifuzorii au obligația de a reflecta campaniile electorale în mod veridic, echilibrat și imparțial. Concepțiile radiodifuzorilor privind reflectarea

campaniilor electorale se aprobă de Consiliul Coordonator al Audiovizualului și sînt prezentate Comisiei Electorale Centrale, în strictă concordanță cu legislația în vigoare.

Articolul 10 din Codul civil stabilește drepturile consumatorului de programe, prevăzînd în acest sens că, în Republica Moldova, dreptul la informare completă, obiectivă și veridică, dreptul la libera exprimare a opiniilor și dreptul la libera comunicare a informațiilor prin intermediul mijloacelor de radiodifuziune și televiziune sînt garantate de lege. Radiodifuzorii sînt obligați să asigure obiectivitatea informării consumatorului de programe, favorizînd libera formare a opiniilor.

Articolul 16 prevede dreptul la replică, rectificare și la remedii echivalente, stabilind în acest sens că orice persoană fizică sau juridică, indiferent de cetățenie, naționalitate și domiciliu, care se consideră lezată în drepturile sale legitime și, în special, în reputația sa prin prezentarea în emisiune a unor fapte incorecte, are dreptul la replică, rectificare sau dreptul de a cere remedii echivalente în conformitate cu prevederile Codului civil. Radiodifuzorul asigură exercitarea dreptului la replică, rectificare sau la alte remedii echivalente și nu împiedică exercitarea acestuia prin impunere de termene și condiții nerezonabile.

Legea nr. 239-XVI din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional [12] stabilește normele aplicabile pentru asigurarea transparenței în procesul decizional din cadrul autorităților administrației publice centrale și locale, altor autorități publice și reglementează raporturile lor cu cetățenii, cu asociațiile constituite în corespundere cu legea, cu alte

părți interesate, în vederea participării la procesul decizional. Legea are drept scop:

a) să asigure informarea multilaterală asupra procesului decizional din cadrul autorităților publice;

b) să asigure participarea directă a cetățenilor, a asociațiilor constituite în corespundere cu legea, a altor părți interesate la procesul decizional;

c) să eficientizeze procesul decizional în cadrul autorităților publice;

d) să sporească gradul de răspundere al autorităților publice față de cetățeni și societate;

e) să stimuleze participarea activă a cetățenilor, a asociațiilor constituite în corespundere cu legea, a altor părți interesate la procesul decizional;

f) să asigure transparența activității autorităților publice.

Domeniul de aplicare al prezentei legi îl constituie totalitatea raporturilor juridice, stabilite în cadrul procesului decizional, dintre cetățeni, asociații constituite în corespundere cu legea, alte părți interesate, pe de o parte, și autoritățile publice, pe de altă parte.

Legea nr. 30 din 07.03.2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației [13] stabilește interdicția difuzării informației ce conține date personale cu impact negativ asupra copiilor. În mijloacele de informare în masă se interzice publicarea informației ce conține date cu caracter personal în cazurile în care:

a) se dau publicității date cu caracter personal ale unui copil bănuțit, acuzat ori condamnat pentru săvîrșirea unei infracțiuni sau contravenției, dacă acesta nu se ascunde de organele de drept ori de instanțele judecătorești, sau ale

unui copil care este victima unei infracțiuni ori contravenții, ceea ce permite identificarea acestuia;

b) se dau publicității datele cu caracter personal ale unui copil care fie și-a provocat leziuni corporale ori a încercat să o facă, fie s-a sinucis ori a făcut o tentativă de sinucidere, ceea ce permite identificarea acestuia;

c) se prezintă fotografii ale copiilor sau materiale video despre aceștia în contextul unor fenomene sociale negative, ceea ce permite identificarea copiilor;

d) informația respectivă jignește demnitatea copilului identificat și/sau lezează interesele sale superioare.

În serviciile de programe radio și televizate se interzice difuzarea informației cu impact negativ asupra copiilor ce conține: imagini ori fotografii ale corpului copilului decedat; imagini de natură pornografică; orice referire defavorabilă sau discriminatorie la originea etnică, naționalitatea, rasa ori religia unui copil, precum și la dizabilitatea acestuia; orice indicii care ar putea duce la identificarea copiilor implicați în situații cu conotație negativă (accidente, infracțiuni, abuz sexual, abuz fizic sau psihic, dispute familiale, sinucideri, consum de droguri, abuz de alcool etc.), inclusiv în calitate de victime sau martori.

Legea nr. 939-XIV din 20.04.2000 cu privire la activitatea editorială [14] stabilește că activitatea editorială reprezintă totalitatea activităților editurii (organizatorice, de creație, economice) și constă în pregătirea pentru tipar, tipărirea și difuzarea diverselor genuri de tipărituri: cărți, ziare, reviste, note, calendare, ediții de artă etc. Activitatea editorială are următoarele etape: a) prepre-

ss – totalitatea procedurilor orientate spre redactarea, traducerea, culegerea, corectarea, redactarea tehnică, ilustrarea și machetarea lucrărilor; b) tipărire – proces tehnologic de multiplicare a originalului editorial; c) difuzare – distribuirea producției editoriale prin rețeaua de comerț, biblioteci și pe alte căi.

Legea fixează și scopuri ale activității editoriale – a satisface necesitățile personalității, societății, statului în producție editorială.

Legea nr. 26-XVI din 22.02.2008 privind întrunirile [15] urmărește scopul de a garanta exercitarea de către oricare persoană a libertății întrunirilor în modul prevăzut de Constituția Republicii Moldova și de actele internaționale la care Republica Moldova este parte. Prin întrunire, în sensul legii, se are în vedere prezență temporară și intenționată a unui grup de persoane, aflate împreună cu scopul exprimării unor idei sau atitudini.

Concluzii. Analiza cadrului legislativ al Republicii Moldova privind dreptul la libera exprimare a opiniei prin diferite forme și metode demonstrează că acesta, prin reglementările normative pe care le conține, corespunde întocmai prevederilor care sînt stipulate în documentele internaționale, dezvoltă normele constituționale naționale în domeniul respectiv.

Ingerințele care pot fi admise exercitării drepturilor și libertăților fundamentale corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional, sînt prevăzute prin reglementare constituțională (art. 54 din Constituția RM), care admit ingerințele numai în cazul în care sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării cetățenilor, ordinii

publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

Referințe bibliografice

1. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
2. Corneliu Gurin. *Libertatea opiniei și exprimării*. În: *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Ed. ARC, 2009.
3. Andrei Smochină. *Libertatea conștiinței*. În: *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Ed. ARC, 2009.
4. Ion Deleanu. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. II, Iași: Ed. Fundația "Chemarea", 1993.
5. Jean-Loup Charrier, Andrei Chiriac. *Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Texte. Comentarii-jurisprudență*. Paris: Ed. Lexis Nexis SA, 2008, p. 360.
6. HCC a Republicii Moldova nr. 19 din 16.06.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-68/28 din 16.07.1998.
7. *Legea cu privire la libertatea de exprimare* nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-118/355 din 09.07.2010.
8. Vladislav Gribincea, Anastasia Pascari, Olivia Pîrțac. *Comentariu la Legea cu privire la libertatea de exprimare*. http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/legislatie/Comentariul_Legii_privind_libertatea_de_exprimare.pdf
9. *Legea privind accesul la informație* nr. 982-XIV din 11.05.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-90/664 din 28.07.2000. <http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=228&lid=956>
10. *Legea presei* nr. 243-XIII din 26.10.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 2/12 din 12.01.1995 http://ijc.md/Publicatii/mlu/legislatie/leaga_presei.pdf
11. *Legea Codul audiovizualului al Republicii Moldova* nr. 260-XVI din

27.07.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 131-133/679 din 18.08.2006 <http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/legislatie/LEGE%20Codul%20audiovizualului%20al%20Republicii%20Moldova.pdf>

12. *Legea privind transparența în procesul decizional* nr. 239-XVI din 13.11.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 215-217/798 din 05.12.2008. <http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=228&lid=957>

13. *Legea cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației* nr. 30 din 07.03.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 69-74 din 05.04.2013. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=347276>

14. *Legea cu privire la activitatea editorială* nr. 939-XIV din 20.04.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 70-72/511 din 22.06.2000 <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/mo/md/md-086mo.pdf>

15. *Legea privind întrunirile* nr. 26-XVI din 22.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 80/261 din 22.04.2008. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=327693>

16. Karel Vasak. *Les dimensions internationales des droit de l'homme*. UNESCO, Paris, 1978.

17. Duculescu Victor. *Protecția juridică a drepturilor omului. Mijloacele interne și internaționale*. Ediție nouă, revăzută și adăugată, București, 1998.

DEZVOLTAREA MICROLOGIEI ÎN ETAPA CONTEMPORANĂ

Constantin PISARENCO,
doctorand

SUMMARY

It traces the development of micro objects as sources of forensic information, highlighted the contribution of individual scientists in developing the doctrine of forensic micro objects.

Keyword: The history of Criminology, crime traces, microscopic traces, micro objects

REZUMAT

Evoluția teoriei științifice despre microobiecte, în calitate de izvor de informație criminalistică, a avut loc pe baza faptelor și evenimentelor studiate de savanții-criminaliști pentru cercetarea microobiectelor.

Cuvinte-cheie: istoria criminalisticii, urme infraționale, urme microscopice, microobiecte

Introducere. Dezvoltarea teoriei științifico-tehnice a avut impact asupra domeniului procesual penal. La depistarea infractorilor, ofițerii de urmărire penală și colaboratorii de poliție au început să utilizeze, de la sfârșitul sec. XIX, mijloace, metode și procedee de cercetare performante, de analiză a urmelor de infracțiune, inclusiv a microurmelor. Secolul XX s-a făcut remarcabil prin evoluția conceptului despre microobiect în calitate de izvor de informație criminalistică și constituirea unor noi direcții ale microobiectologiei criminalistice.

Scopul studiului a fost de a reliefa, în manieră consecventă, procesul de evoluție în sec. XX a cunoștințelor științifice despre microobiecte, în calitate de izvor de informații criminalistice, precum și de a reflecta contribuția deosebită a savanților la formarea microobiectologiei criminalistice.

Materiale și metode aplicate. A fost consultată literatura de specialitate la tema de cercetare,

precum și registrele electronice ale bibliotecilor de profil, inclusiv cărți și articole de reviste, pagini web și altele. Pentru obținerea cunoștințelor obiective referitor la problematica cercetată au fost utilizate metoda istorică, metoda logică, precum și alte metode de analiză a datelor factice.

Rezultate obținute și discuții.

De numele expertului-chimist Georg Popp din Frankfurt este legată prima abordare, realmente științifică, a utilizării în criminalistică a posibilităților chimiei, fizicii, microbiologiei, biochimiei și botanicii. Datorită lui G. Popp, la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX s-a început cercetarea intensivă a microobiectelor și sistematizarea lor.

În octombrie 1904, chimistul german August Brüning, în vârstă de 25 de ani, a fost prezent la procesul lui Karl Laubach în instanța orașului Freyburg. Tînărul savant a asistat la discursul senzațional al lui G. Popp, a cărui concluzie de expertiză se baza pe investigarea

în premieră a urmelor de pământ. Solul, particule mărunte de mică și cărbune, urmele de vegetație aderate la pantalonii lui K. Laubach corespundeau cu solul din câmpul în care a avut loc crima. Urme similare au fost descoperite și pe drumul care ducea de la locul crimei către casa suspectului. La început, K. Laubach nega totul, dar pînă la urmă și-a recunoscut vina sub greutatea dovezilor [1]. Anume la acest proces August Brüning a făcut cunoștință cu G. Popp și din acel moment s-a dedicat cercetării criminalistice a urmelor [2].

Abordarea științifică a studierii diferitelor urme a dat rezultate remarcabile în multe domenii și în diferite forme, în primul rînd, la cercetarea firelor de păr. Aceste cercetări au fost impulsionate la începutul secolului trecut de către experții medico-legali francezi Alexandre Lacassagne, Victor Balthazard și Edmond Locard.

Patologul, profesorul Catedrei de Medicină Legală a Universității din Lyon Alexandre Lacassagne a devenit celebru în 1889, cînd a reușit să dezvăluie taina provenienței cadavrului în stare de descompunere, descoperit în apropierea satului Millery pe lîngă Lyon («cazul Gouffe»). Identificarea reușită a cadavrului din Millery a fost posibilă datorită cercetării microscopice și chimice a părului victimei. Examinarea chimică a părului a fost efectuată la insistența lui A. Lacassagne de către colegul acestuia, profesorul Yugunang.

Evenimentul a avut o rezonanță de proporții. Ziarul parizian «L'Intransigeant» scria: «Nașterea franceză a dăruit lumii pe Alphonse Bertillon, pionier al criminalisticii. Dezvăluirea misterului Millery atestă faptul că medicina

franceză este în stare să traseze noi căi pentru criminalistică. Identificarea cu succes a cadavrului din Millery reprezintă un moment istoric» [3].

Numele lui Alexandre Lacassagne este asociat și cu cercetarea armei de foc ghintuite. În 1889, examinînd glonte de filetat tras de asasin, savantul a ajuns la concluzia că aceste brazde nu sînt altceva decît urme lăsate pe glonte de creștăturile existente în țeava revolverului.

Criminalistul Victor Balthazard a fost printre primii care s-a ocupat de analiza și identificarea firelor de păr rămase la locul crimei, utilizînd metode științifice și posibilități tehnice noi. Astfel, de exemplu, în 1909, în cazul «tinerei blonde», cu ajutorul unei lentile puternice și a studierii comparate minuțioase a firelor de păr ale suspectei, descoperite în mîna victimei, doctorul V. Balthazard a reușit să stabilească identitatea acestora și, în acest fel, să contribuie la stabilirea identității și incriminarea tinerei criminale. Toate succesele semnificative în legătură cu identificarea armelor de foc prin cercetarea microscopică a gloanțelor, compararea urmelor rămase pe ele de la lovitura percutorului și rugozitatea țevii, pentru V. Balthazard și asistenta lui Marcelle Lambert (care a devenit mai apoi soția lui) urmau să apară [4].

Edmond Locard, care a studiat medicina și dreptul la Alexandre Lacassagne și a formulat principiul de bază al medicinei legale: «Orice acțiune a omului și, mai ales, acțiunea violentă a unei crime nu poate avea loc fără a lăsa vreo urmă» [5], s-a orientat primul spre studierea prafului și a altor microobiecte. La început în calitate de asistent al lui A. Lacassagne

ne, apoi în calitate de conducător al laboratorului poliției din Lyon (Franța), E. Locard găsea căile de soluționare a crimelor după urmele diferitelor microparticule. Este cunoscut cazul în care în fața lui este adus un tînăr suspectat de falsificarea banilor metalici. E. Locard i-a spălat capul cu spirt și a lăsat spirtul să se evapore. La fundul vasului au rămas particule de metal spălate din păr. Analiza acestor particule a arătat că în componența lor intrau toate elementele folosite pentru fabricarea monedelor false.

În anii '20-30 ai secolului trecut, E. Locard a oferit o serie de exemple de utilizare eficientă a microparticulelor prin examinarea lor cu ajutorul mijloacelor pe care le avea la îndemînă. Cunoștințele de expert și experiența practică bogată ale criminalistului francez sînt reflectate în lucrarea sa monumentală «Traité de Criminalistique» (*Tratat de criminalistică*) [6], din care un volum aparte este consacrat cercetării prafului.

Inspirat de lucrarea lui E. Locard despre studiul urmelor de praf, tînărul chimist și criminalist olandez van Ledden Hulsebosch începe cercetările și, în curînd, găsește propria cale de soluționare a problemei. El inventează un aspirator pentru colectarea prafului la locurile crimei.

În afară de van L. Hulsebosch, utilizarea aspiratoarelor în scopuri criminalistice a fost descrisă în 1907 de către romanistul englez Richard Austin Freeman. Un sfert de secol mai tîrziu, scriitorul menționa: «Am efectuat atunci multe experimente pentru a determina proprietățile prafului. De exemplu, atîrnam obiecte din sticlă unse cu glicerină deasupra ușilor în diferite camere și apoi

le examinam la microscop. Astfel am descoperit că pot fi identificate sursele diferitelor particule de praf: tapițerie, fețe de masă, draperii, covoare».

Cu microparticulele de praf prelevate de la locul faptei a lucrat cu succes și chimistul american Albert Schneider – primul președinte al Academiei Internaționale de Criminalistică (fondată în 1929 la Viena). Încercând să găsească posibilitatea de a păstra și cea mai mică probă de la locul faptei, el a ajuns în 1916 la concluzia că aspiratorul menajer, brevetat în anul 1901, se potrivește de minune pentru colectarea microprobelor. Savantul a publicat în revista „Microscopia polițienească” un articol în care descrie metoda de colectare a probelor cu ajutorul unui aparat cu vacuum» [7].

În anul 1923, criminalistul german G. Giesecke [8] a descris metodele de cercetare a microobiectelor de pe hainele suspectilor în scopul determinării profesiei acestora. În următorul deceniu, în Austria, Bulgaria și în alte țări se publicau lucrări ce tratau problematica în cauză.

V. I. Lebedev [9], S. N. Tregubov [10], N. S. Bocarius [11], folosind ideile lui H. Gross, au elaborat metode de utilizare a microobiectelor în cercetarea crimeilor în Rusia. La inițiativa lui V. I. Lebedev și a lui S. N. Tregubov, în anii 1912-1914, în Rusia au fost create primele oficii de expertiză științifico-legală, care realizau cercetarea obiectelor minuscule cu ajutorul microfotografiei și a analizei microchimice. Cercetările în cauză au fost continuate după Revoluția din 1917. Medicul-legist M. N. Nemînov, în 1918, a atras atenția asupra determinării particulelor minuscule de metal în vâ-

tămarea cu arme de foc. În 1932, medicii-legiști M. P. Edmen și T. S. Borodașeva au descris posibilitățile tomografiei și microscopiei de studiere a microobiectelor.

În următoarele decenii, criminaliști din diferite țări au îmbogățit experiența aplicării metodelor și mijloacelor preluate, după ameliorarea corespunzătoare, din alte domenii ale cunoașterii, precum și a celor elaborate de criminaliști independent.

Începînd cu anii '20 ai secolului trecut, căutarea microurmelor la locul crimei, în hainele și lucrurile suspectului se efectua în mod tradițional cu lupa în mâini sau cu un aspirator special. Ca și în oricare metodologie, cu timpul s-au descoperit neajunsuri și imperfecțiuni. Deși depistau micourme cu ajutorul lupei, totuși multe lucruri scăpau atenției savanților. Întrucît cercetarea locului crimei de savanții înșiși rămînea un scop intangibil, investigarea urmelor prezenta multe lacune. Între timp, mulți angajați ai poliției nu puteau asigura integritatea urmelor. Puțini dintre ei aveau închipuire despre «lumea lucrurilor de dimensiuni microscopice». Mii de urme se pierdeau din cauza metodelor aplicate.

William Wills afirma, caracterizînd importanța edificatoare a microurmelor: «Este evident faptul că probele de acest gen pot fi considerate incontestabile doar în cazul în care astfel de probe sînt descrise și cercetate imediat după comiterea infracțiunii și înainte ca alte persoane să fi mers pe locul în cauză. În caz contrar, probele de acest gen pot duce la deducții și concluzii eronate» [13].

După cel de-al Doilea Război Mondial, criminaliștii din țările occidentale au început să folosească realizările chimiei legale pentru

rezolvarea crimelor legate de dispozitivele explozive și substanțele explozibile. Aceste cercetări pot căpăta o importanță deosebită la etapa actuală în legătură cu necesitatea descoperirii și investigării crimelor teroriste [14].

La mijlocul secolului trecut, de problema semnificației probatoare a microobiectelor s-a ocupat botanistul elvețian Max Frei Sulzer, care a preluat estafeta încă de la pionierii vii ai științei criminalistice – August Brünig și Edmond Locard. Cunoștințele și experiența acumulate i-au permis lui M. F. Sulzer să formuleze opinia conform căreia lumea postbelică, cu progresul tehnic și criminalitatea crescîndă pe care le cunoaște, are nevoie de metode criminaliste mai fine decît metodele predecesorilor săi. Articolul său «Fixarea microurmelor cu bandă adezivă», publicat în 1951, pare a fi prima lucrare în care este menționat termenul «microtrac» (microurmă).

După Max Frei Sulzer, termenul «microurmă» a fost utilizat pe larg în 1953 de către chimistul și criminalistul american Paul Leland Kirk, specialist în domeniul microscopiei, adept înflăcărat al «principiului Locard».

O primă definiție a noțiunii de «microurmă» a apărut în 1954, în primul manual postbelic de criminalistică. Această definiție nu era chiar exactă, oferea o idee generală asupra acestui obiect: «microuрма este o urmă de dimensiuni minuscule, încît nu poate fi studiată decît cu ajutorul microscopului».

Problema microurmelor a fost studiată mai detaliat de către criminalistul iugoslav Vlado Vidic, pe care le-a definit în felul următor: «micourmele sînt urme materiale care nu pot fi identificate cu ochiul liber, iar prezența lor în

anumite locuri poate fi doar presupusă» [15].

În 1958, savantul rus N. S. Romanov a susținut teza de doctor pe tema «Cercetarea microscopică și microfotometrică a probelor materiale în expertiza criminalistică», în care a fost utilizat anume cuvântul «microobiecte» și a fost formulată definiția acestui tip de surse materiale. Totuși acestea au fost doar niște încercări separate de rezolvare a problemei obiectelor microscopice.

Interesul față de microobiecte în calitate de probe a început să crească din anii '60. Dezvoltarea vertiginosă a științelor naturale și tehnice, îndeosebi a chimiei, fizicii, chimiei fizice, biologiei, biochimiei și unui șir de alte domenii ale cunoașterii științifice, a creat premisele necesare pentru elaborarea sistematică și complexă a problemelor microurmelor în criminalistică [16].

În 1971, G. L. Granovski, ținând cont de faptul că microobiectele reprezintă o varietate specifică de urme materiale, iar în traseologia tradițională întotdeauna s-au cercetat micropistele și microrelieful urmelor, a propus să fie prevăzut în traseologie compartimentul «microtraseologie» [17].

În anii următori au fost elaborate aspecte ale tehnicii criminaliste noi de către C. C. Bobev [18], care au fost dezvoltate de R. S. Belkin, A. I. Jelezneakov, B. I. Laskauskene, A. M. Motin, N. S. Polevoi etc.

Aspecte separate ale utilizării microobiectelor au fost examinate și în cadrul simpozionului internațional de criminalistică al țărilor socialiste, ediția a IX-a, care a avut loc în 1973 la Berlin. În special, a fost studiată următoarea problemă: «Descoperirea și identificarea substanțelor chimice

împrăștiate pe suprafețele probelor materiale». Tot în 1973, la Varșovia, la simpozionul savanților a fost continuată discuția problemei despre utilizarea microobiectelor la rezolvarea crimelor. Aceste simpozioane au constituit etape importante în dezvoltarea temei în cauză și au impulsionat cercetările aspectelor teoretice și practice ale problemei microobiectelor.

În 1978, Pavel Mentzel a definit microuрма drept «orice modificare materială, produsă în lumea materială în urma evenimentului cu semnificație criminală, și, de regulă, fiind atât de mică, încât nu poate fi observată sau apreciată nemijlocit cu organele de simț ale omului» [19].

În același an, V. E. Kapitonov împreună cu coautorii săi au prezentat o definiție detaliată a microobiectelor, pe care le considera ca fiind «obiecte materiale legate de producerea crimei, ale căror căutare, detectare, prelevare și cercetare, date fiind dimensiunile și masa lor minuscule, sînt complicate și imposibile cu ochiul liber: aceste acțiuni pot fi realizate prin mijloace tehnice speciale, care asigură posibilitatea de a lucra cu cantități foarte mici de substanță» [20].

În URSS, tema microobiectelor a început să fie tratată activ abia în 1975, cînd a apărut Scrisoarea instructivă a MAI privind desemnarea și pregătirea materialelor pentru efectuarea expertizelor judiciare ale microparticulelor și microurmelor [22]. Tot atunci a fost achiziționat de peste hotare un echipament complex pentru iluminarea a circa o sută de laboratoare, s-au desfășurat peste zece seminare și întruniri ale experților științifici în scopul studierii metodelor de identificare, prelevare și investigare a microobiectelor.

În rezultatul măsurilor întreprinse, utilizarea microobiectelor în combaterea criminalității s-a intensificat simțitor. De exemplu, din 1976 pînă în 1981 numărul microobiectelor prelevate de la locul faptei a crescut de 3,3 ori. Din acel moment, expertiza judiciară a microobiectelor a demonstrat necesitatea și eficacitatea ei. Ulterior rezultatele a 63,9% de astfel de expertize au jucat un rol decisiv în identificarea și demascarea criminalilor, pe cînd rezultatele expertizelor dactiloscopice au contribuit la identificarea criminalului în doar 23,2%, traseologice – în 33,3% din cazuri [23].

Noile metode au permis dezvoltarea unor evenimente criminale din trecut. De exemplu, în rezultatul investigațiilor de laborator ale firelor de păr ale lui Napoleon prin metoda de activare cu neutroni, s-a constatat că conținutul de arsenic și antimoniu în păr depășea de 10 ori concentrația de fond a elementului. Aceasta înseamnă că motivul decesului fostului împărat al Franței putea fi otrăvirea premeditată cu vapori de substanță otrăvitoare – produsul procesului chimic de conversie a arsenicului.

Astfel, progresul științifico-tehnic și integrarea cunoștințelor științifice în criminalistică au asigurat posibilitatea de a obține cu ajutorul microobiectelor informații care anterior erau absolut inaccesibile.

În anii '70-80, Institutul Unional de Cercetări Științifice al Ministerului Afacerilor Interne al URSS și Institutul Unional de Cercetări Științifice în expertiza judiciară al Ministerului Justiției al URSS au pregătit și au editat cîteva zeci de lucrări metodice privind depistarea, prelevarea și cercetarea microobiectelor, desemnarea

și pregătirea materialelor pentru realizarea expertizelor legale ale microparticulelor și microurmelor [24-28]. Aceasta a contribuit la intensificarea studierii științifice și a utilizării practice a microobiectelor în practica de urmărire penală și rezolvare a crimelor.

În 1978, M. B. Vander menționează în articolul «Conceptul și semnificația microparticulelor în criminalistică» că termenul *microtraseologie*, general acceptat pe atunci, nu poate fi considerat reușit, deoarece în traseologia tradițională nu erau studiate proprietățile substanțiale ale microparticulelor, microurmelor materialelor și substanțelor [29]. După părerea savantului, soluția complexă a problemelor de studiere a particulelor minuscule este posibilă doar în cadrul unei noi direcții de cercetare interdisciplinară, numită de el «micrologie judiciară», care prezintă cunoștințe integrate din diferite domenii ale științei: criminalistică, medicină, biologie, chimie, fizică, mineralogie, matematică aplicată etc. [30].

În lucrările științifice ulterioare, M. B. Vander a propus dezvoltarea orientării elaborate de el a cercetărilor pentru determinarea obiectivă a faptelor în procesul de demonstrare în criminalistică. El a propus concepția largirii sferei obiectelor purtătoare de informație probantă prin atragerea activă a mijloacelor tehnico-științifice pentru analiza microparticulelor și a microurmelor de substanță, precum și clasificarea microobiectelor după diferite criterii. A fost elaborat sistemul mijloacelor tehnice de detectare, fixe și prezente a probelor cazului [31,32].

Punctul de vedere al lui M. B. Vander a fost împărțit de mulți

alți criminaliști (P. Antonov, E. M. Berșadski, V. V. Bibikov, A. V. Zanin, E. I. Zuev, N. P. Mailis, V. S. Mitricev, V. L. Popov, D. A. Turcin, M. G. Șerbakovski etc.).

Contribuții la dezvoltarea teoriei și practicii aplicării anticriminale a microobiectelor au adus și alți specialiști: G. L. Granovski, A. I. Dvorkin, A. A. Kiricenکو, N. I. Malanina, T. F. Odincikina, M. I. Rozental etc. Pe lângă denumirile de «microtraseologie» și «micrologie judiciară», ei au propus și alți termeni apropiați semantic – «micrologie criminalistică» [33], «microobiectologie criminalistică», «microobiectologie judiciară» [34], «microobiectologie juridică» [35], «lucrul cu microobiecte» [36] și altele. Întrucât toate aceste denumiri sînt convenționale, iar semnificația lor este definită de autori, nu este necesar să discutăm despre acești termeni.

Orientarea interdisciplinară a cercetărilor științifice întotdeauna facilitează găsirea soluțiilor optime, ridică nivelul cunoștințelor pe o treaptă superioară. În cazul noii orientări de cercetare în criminalistică, aceasta a dus, în anii următori, la apariția noilor metode fundamentate științific pentru lucrul cu microobiectele la locul faptei, ținînd cont de circumstanțele evenimentului, la elaborarea cercetărilor multilaterale de expert, în special la soluționarea problemelor de stabilire a faptului interacțiunilor de contact.

Concluzii. Cercetarea microobiectelor în scopul obținerii informației pentru urmărire și probatoriu a cunoscut o nouă dezvoltare la sfîrșitul sec. XIX – începutul sec. XX. Această dezvoltare se datorează savanților notorii din diferite țări. Contribuția acestora

a făcut posibilă constituirea *microobiectologiei criminalistice* ca ramură independentă în cadrul criminalisticii.

Referințe bibliografice

1. Э. Дж. Вагнер. *Шерлок Холмс: наука и техника*, <http://litrus.net/author/profile /27427> (vizitat 05.09.2014).
2. Торвальд Ю. *Следы в пыли. Развитие судебной химии и биологии*: Пер. с нем. М.: Юрид. Лит., 1982, 176 с.
3. Торвальд Юрген. *Век криминалистики*. Москва: Проспект, 1991, 103 с.
4. Боровичка Вацлав Павел. *Невероятные случаи зарубежной криминалистики*. Москва: Прейскурантиздат, 1991, 107 с.
5. *La police et les méthodes scientifiques*. Paris, 1934, p. 8.
6. *Traité de Criminalistique. Les Empreintes et les traces dans l'enquête criminelle*, Lyon, Desvigne, 1931-1933.
7. Wagner E. J. *The Science of Sherlock Holmes*. Published by John Wiley & Sons, 2006.
8. Giesecke K. *Über den Staubfinger Kleindrusstücken und seine Bedeutung für die Kriminaluntersuchung*. Archiv für Kriminologie, 75, Bd., 1, Heft, 1923, s. 14-40.
9. Лебедев В. И. *Дактилоскопия*. СПб.: Тип. Министерства Внутренних Дел, 1909.
10. Трегубов С. Н. *Основы уголовной техники*. Петроград, издание юридического книжного склада Право, 1915, 334 с.
11. Бокариус Н. С. *Судебно-медицинское, микроскопическое и микрохимическое исследование вещественных доказательств*. Харьков, 1910, 212 с.
12. Карабчевский Н. П. *Речи*. Петроград, 1916.
13. *Опыт теории косвенных*

улик, объясненной примерами: Перевод с 3 издания / Уильз У. М.: А. Унковский, 1864, 271 с.

14. Косарев В. Н., Макогон И. В. *Использование микрообъектов в расследовании преступлений*. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2005, 232 с.

15. Владо Видич. *О следах в криминалистической обработке*. Пер. с сербско-хорватского. М., 1972.

16. Натура А. И. *Микрообъекты: понятие, сущность и некоторые возможности их исследований*. Краснодар, 1996, 40 с.

17. Грановский Г. Л. *Проблемы трасологии*. В: Криминалистика и судебная экспертиза. Республиканский межведомственный сборник научных и научно-методических работ. Киев: РИО МВД УССР, 1971, вып. 8, с. 207-215.

18. Бобев К. К. *Микротрасология*. София: НИИ КК МВР-ДНМ, 1981, 170 с.

19. Менцл П. *Микроследы и их роль в раскрытии и расследования преступлений*. Автореф. дис. канд. юрид. наук. М.: Академия МВД СССР, 1979, 18 с.

20. Капитонов, В. Е., Кузьмин, Н. М., Одиночкина, Т. Ф. И др. *Работа с микрообъектами на месте происшествия*. М., 1978.

21. Бобев К. К. *Основы микротрасологии*. Дис. докт. юрид. наук. Москва-София, 1983, 357 с.

22. *Инструкция о производстве судебных автотехнических экспертиз во всесоюзном научно-исследовательском институте судебных экспертиз*. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1975, 18 с.

23. Бибииков В. В. *Микрообъекты в раскрытии и расследовании преступлений*. М., 1985.

24. *Методические вопросы работы следователя с микрообъектами*. В: Вопросы совершенствования деятельности прокуроров-криминалистов. Сборник статей. М., 1976.

25. Зуев Е. И., Капитонов В. Е., Меженцев Г. Н., Герасимов А. М.

Трасологическое исследование микрообъектов. М.: ВНИИ МВД СССР, 1979.

26. Скорченко П. Т. *О состоянии и мерах по улучшению использования микрообъектов в борьбе с преступностью*. В: Экспертная практика, № 20. М.: ЦНИКЛ МВД СССР, 1983, с. 10-12.

27. Грановский Г. Л. *Микротрасологические исследования следов и микрообъектов*. В: Экспертная техника, № 90, М.: ВНИИСЭ МЮ СССР, 1986.

28. *Трасологические методы исследования микроследов и микрообъектов*: Методическое пособие для экспертов. М.: ВНИИСЭ МЮ СССР, 1987.

29. Вандер М. Б. *Понятие и значение микрообъектов в криминалистике*. В: Правоведение, 1978, № 8, с. 45-48.

30. Вандер М. Б. *Работа с микрообъектами при производстве следственных действий (элементы судебной микробиологии)*. Л.: Ин-т усоверш. следств. работников Прокуратуры СССР, 1980.

31. Вандер М. Б., Маланьина Н. И. *Судебная микробиология. Криминалистический аспект*. Саратов СГУ, 1988, 176 с.

32. Вандер М. Б. *Проблемы совершенствования научно-технических средств и их применения в процессе доказывания по уголовным делам*. Автореф. дис. д-ра юрид. наук. М., 1994, 66 с.

33. Кириченко А. А. *Основы криминалистической микробиологии*. Автореф. дис. д-ра юрид. наук. Харьков, 1996, 32 с.

34. Кириченко А. А. *Основы судебной микробиологии*. Харьков: Основа, 1998. 1220 с.

35. Кириченко А. А. *Около двухсот лучших доктрин и концепций юриспруденции научной школы профессора Аланкира (приглашение к дискуссии)*: научный гипердоклад / А. А. Кириченко, В. Д. Басай, Е. В. Кириленко и соавт. В: Четвер-

тый Пермский конгресс ученых-юристов. Международ. науч.-практ. конференция, 18.10.2013 г. Пермский нац. исслед. ун-т. РФ, с. 56-57.

36. Вандер М. Б., Маланьина Н. И. *Работа с микрообъектами при расследовании преступлений*. Саратов, 1995, 118 с.

LIBERTATEA DECIZIONALĂ A PĂRȚILOR CONTRACTANTE CU PRIVIRE LA REZILIEREA CONTRACTULUI DE CREDIT BANCAR. ASPECTE COMPARATIVE

Nicolae MARIAN,
magistru în drept, doctorand USM

SUMMARY

This study reveals the inopportunity of termination of the bank's credit contract at the initiative of the creditor as long as the borrower performs basic obligations under the contract, which amounts to providing guarantees payment required by the lender and other payments due under the contract.

Keywords: credit agreement, termination, grounds for termination, debtor, creditor

REZUMAT

Prezentul studiu relevă inoportunitatea rezilierii contractului de credit bancar la inițiativa creditorului atâta timp cât debitorul execută obligațiile de bază asumate prin contract, care se rezumă doar la oferirea garanțiilor solicitate de către creditor și la achitarea plăților conform contractului în termenele stabilite în acesta.

Cuvinte-cheie: contract de credit, reziliere, temeuri de reziliere, debitor, creditor

Introducere. Esența procesului de creditare constă în satisfacerea reciprocă a participanților la aceste raporturi, în măsura în care debitorul beneficiază de mijloacele creditare și se bucură de dreptul de dispoziție asupra acestora, iar creditorul este interesat în plata dobânzii și a tranșelor la credit în termenul stabilit în contract. Astfel interesele părților sînt satisfăcute pe deplin și relația de creditare se califică ca fiind în deplină viabilitate. În momentul în care se naște una dintre circumstanțele nefavorabile pentru părțile contractante prevăzute de lege sau contract, partea interesată este în drept să facă uz de posibilitățile ce i se oferă, astfel încît să rezilieze contractul din motivele temeinic invocate. Conform regulilor generale stipulate în alin. (1) al art. 735 din Codul civil al Republicii Moldova (în continuare – CC RM), o parte poate rezolva contractul dacă există o neexecutare esențială din partea celeilalte părți. Alin. (2) a aceluiași articol spune că pentru determinarea neexecutării esențiale, în special se iau în considerație următoarele circumstanțe:

a) neexecutarea privează substanțial creditorul de ceea ce acesta se aștepta de la executarea contractului, cu excepția cazului în

care debitorul demonstrează că nu a prevăzut și nu putea să prevadă în mod rezonabil rezultatul scontat;

b) executarea întocmai a obligațiilor ține de esența contractului;

c) neexecutarea este intenționată sau din culpă gravă;

d) neexecutarea dă temei creditorului să presupună că nu poate conta pe executarea în viitor a contractului [1].

Savantul **O. Cazac** afirmă că aceste patru cazuri nu sînt exhaustive, deși formularea lor generală le permite să cuprindă majoritatea situațiilor pe care le putem concepe [2, p. 16]. Contractul de credit poate fi reziliat la inițiativa oricărei părți contractante în funcție de situația creată. În ceea ce privește dreptul debitorului de a rezilia contractul de credit, lucrurile stau relativ bine datorită faptului că temeuri rezilierii contractului de credit la inițiativa debitorului sînt prevăzute clar și exhaustiv în art. 1242 CC RM și derogarea de la aceste temeuri se admite doar pentru cazurile generale, ce pot servi drept motiv pentru rezilierea contractului, stipulate în art. 735 CC RM.

Scopul prezentului studiu constă în reflectarea exhaustivă a ca-

zurilor care vor servi drept temei flagrant pentru rezilierea contractului de credit. Totodată, studiul efectuat distinge *temeiurile de bază* de *temeiurile adiacente* care generează rezilierea contractului de credit, conturând concomitent circumstanțele ce pot afecta indirect viabilitatea unei relații de creditare constructive.

Materiale și metode aplicate.

În procesul studiului drept materiale au servit o serie de reglementări legislative naționale și internaționale a procedurii de reziliere a contractului de credit bancar și lucrări științifice ale savanților autohtoni și doctinarilor internaționali, în care sînt examinate unele aspecte ce au tangență directă cu relația de creditare și rezilierea contractului de credit bancar. Metodele aplicate în procesul cercetării au fost: *metoda dogmatică*, aplicată la accentuarea axiomei referitoare la ordinea procesului de restituire a fondurilor creditare de către debitor creditorului în situația tensionării viabilității contractului de credit bancar; *metoda dialectică*, care a conturat modul și corectitudinea expresiei legislatorului ce s-a referit la rezilierea contractului de credit bancar, substituind-o cu rambursarea anticipată, și lipsa necesității de a rezilia contractul;

metoda comparativă, prin care au fost efectuate unele aprecieri comparative ale legislației naționale cu cea internațională; *metoda logică* și *metoda cantitativă*.

Examinând oportunitățile oferite debitorilor, observăm că Codul civil, prin art. 1242 alin. (3) și (4) permite rezilierea contractului de credit de către debitor în cazurile după cum urmează:

”(3) Debitorul poate, în orice moment, să anunțe rezilierea contractului de credit ce prevede plata unei dobânzi fluctuante, cu condiția notificării creditorului în termen de 7 zile de la primirea notificării despre modificarea dobânzii.

(4) Debitorul poate rezilia contractul în care s-a convenit asupra unei dobânzi fixe pentru un anumit termen dacă obligația de plată a dobânzii încetează înaintea termenului stabilit pentru restituirea creditului și nu se convine asupra unei alte dobânzi. Termenul de preaviz este de 15 zile”.

În practică, oportunitățile propuse se aplică foarte rar de către debitor. Aceasta se explică prin faptul că alin. (2) al art. 1242 CC RM stipulează că „rezilierea contractului suspendă imediat utilizarea creditului, însă creditorul acordă debitorului un termen de cel puțin 15 zile pentru restituirea sumelor utilizate și a sumelor aferente”.

Restituirea sumei creditului și a altor plăți aferente acestuia la scadența celor 15 zile contracarează semnificativ logica lucrurilor ce se derulează în anvergura proiectului de creditare inițiat de către debitor și din acest motiv debitorul este supus impasului generat de dobânzile solicitate de creditor în cazul în care rata acestora crește impunător. Este firesc că rezilierea contractului de credit poate fi inițiată și de către creditor. Potrivit alin. (1) art. 1242 CC RM, creditorul poate rezilia contractul și cere restituirea creditului și a sumelor aferente dacă:

a) debitorul a devenit insolubil;

b) debitorul nu a oferit garanțiile cerute sau a redus fără acordul creditorului garanțiile oferite;

c) debitorul nu plătește dobânda în termenul stabilit;

d) debitorul nu a executat obligația de restituire a cel puțin 2 tranșe ale creditului, atunci când contractul prevede restituirea creditului în rate;

e) există alte cazuri prevăzute de lege sau de contract.

Rezultate obținute și discuții. Literatura autohtonă de specialitate explică situațiile ce țin de posibilitățile uzitate de către creditorii în cazul în care aceștia decid rezilierea contractului [3, p. 362], însă cercetătorul **A. Băieșu** vorbește foarte laconic despre prevederea de la lit. “e” a aliniatului citat mai sus. Considerăm că trebuie acordată acestuia o atenție sporită, pentru a se clarifica riscurile ce se pot răsfrînge asupra debitorului, efectul cărora va consta în rezilierea contractului de credit.

Totodată, problemele ce țin de rezilierea contractului de credit bancar nu sînt redate suficient de explicit nici în doctrina autohtonă, nici în cea internațională. Unii autori de specialitate nu abordează deloc tehnicile aplicate în procesul rezilierii acestui contract [4–9].

Sensul prevederilor alin. (1) art. 1242 CC RM este unul suficient de clar și reiese chiar din conținutul etimologic al sintagmelor utilizate în [lit. „a-d” (în continuare – temeuri **de bază** pentru reziliere)], pe când referitor la explicarea esenței cazurilor prevăzute de contract, despre care se vorbește în [lit. „e” (în continuare – temeuri **adiacente** pentru reziliere)] atenția laborioasă solicitată doctrinei autohtone se datorează complexității cazurilor care pot fi aplicate situațiilor ce vor genera rezilierea contractului de credit la inițiativa creditorului, bazată pe temeuri adiacente.

Conjunctura rezilierii contrac-

tului de credit pe motivul nerespectării de către debitori a altor clauze contractuale decît cele ce derivă din lit. „a-d” alin. (1) art. 1242 CC RM nu redă suficientă claritate acestor cazuri, astfel încît să se poată examina de la bun început echitatea prevederilor contractuale care generează această reziliere, pentru ca să se distingă defensivele ce vor servi drept pretext pentru debitor ca rezilierea contractului să nu se realizeze. Atunci cînd în literatura de specialitate este susținută opinia autorului **A. Kaleinik**, citat de **O. Sandul**, prin care se afirmă că clauza de reziliere este esențială pentru contractul de credit [10], considerăm că există necesitatea unei specificări exhaustive a tuturor situațiilor – sau cel puțin a bunei părți din ele – care pot atrage după sine rezilierea contractului de credit, invocînduse și temeuri adiacente.

După cum observăm, temeuri adiacente sînt distinse pe două paliere diferite: „cazuri prevăzute de lege” și „cazuri prevăzute de contract”. Ținînd cont de pragmatismul raportat la imperativele cazuri prevăzute de lege, vom supune discursului doar cazurile care sînt prevăzute de contract altele decît *temeuri de reziliere de bază*, ce pot servi ca motiv pentru rezilierea contractului la inițiativa creditorului. Legislația în vigoare nu conturează exhaustiv care sînt aceste cazuri, ceea ce lasă rezerve pentru creditor ca acesta să completeze lista cazurilor la discreție proprie.

Totodată, cercetînd oglindirea problemei abordate în legislația altor state, observăm că Codul civil al Federației Ruse (în continuare – CC FR) nu redă în general cazurile speciale ce ar putea genera rezilierea contractului de credit, relația de creditare fiind reglementată prin art. 819–823 din codul numit [11]. Alin. 3 art. 821 CC FR explică: „În cazul în care debitorul încalcă obligația de

utilizare a creditului la destinația declarată anterior (articolul 814), creditorul poate refuza creditarea debitorului conform contractului de credit încheiat”. Din conținutul normei citate se poate deduce că, în esență, acest fapt generează în mod direct rezilierea contractului de credit.

Savantul **A. Băieșu** de asemenea vorbește despre faptul că în contractul de credit poate fi inserată clauza de reziliere cu titlu de sancțiune pentru nerespectarea de către debitor a destinației pentru care s-a acordat creditul [12, p. 796]. Aplicabilitatea clauzei de reziliere pentru cazul descris mai sus, în opinia noastră, va avea efect numai asupra contractelor de credit ce sînt diferite de cele de consum. Cu această notă ar trebui să fie completată afirmația doctrinarului **A. Băieșu**. Cumulul ambelor afirmații se datorează faptului că, de facto, mijloacele creditare acordate conform creditului de consum ar putea fi utilizate în orice scopuri, și monitorizarea dispoziției cu aceste mijloace bănești nu are mecanisme clare ce ar oferi răspunsuri certe la întrebarea pentru ce concret s-au cheltuit banii.

Altfel spus, cu mijloacele bănești acordate conform produsului credit de consum s-ar putea de făcut comerț, pe cînd cu banii acordați în scopuri comerciale nu se poate de satisfăcut necesitățile de consum. Excepție de la această regulă fac doar creditele de consum investiționale.

Prin art. 807-818 CC FR este reglementat împrumutul. Astfel, rezilierea contractului de credit s-ar putea deduce prin analogie din alin. (2) art. 811 CC FR, care stipulează: „Dacă contractul de împrumut prevede restituirea împrumutului în tranșe, la încălcarea de către împrumutat a termenului de rambursare a tranșei scadente, împrumutătorul este în drept să solicite achitarea anticipată a întregii sume împrumutate

împreună cu dobînzile aferente acesteia”. Această deducție se datorează unei carențe referitoare la prevederea exhaustivă care ar trebui să dea explicație clară situațiilor în care se reziliază contractul de credit propriu-zis. Raportată la prevederile legii Republicii Moldova, circumstanța stipulată în art. 811 CC FR la alin. (2) ar putea fi echivalată cu art. 1242 alin. (1) lit. „d” din CC RM, de unde se poate desprinde un punct de tangență între aceste două reglementări.

Litera „b” a art. 1242 alin. (1) CC RM se echivalează cu art. 813 CC FR, din conținutul căruia poate fi desprinsă ideea că: „În situația în care împrumutatul nu oferă garanțiile ce țin de restituirea împrumutului sau dacă volumul garanțiilor se califică ca fiind insuficient și împrumutatul nu completează garanțiile în modul solicitat, împrumutătorul poate cere achitarea anticipată a sumei împrumutate împreună cu dobînzile aferente acesteia, dacă în contract nu este prevăzut altfel”. Celelalte prevederi din art. 1242 CC RM nu se regăsesc în CC FR, exact în modul în care din capitolul ce reglementează „împrumutul și creditul” în CC FR nu reiese clar și necesitatea rezilierii contractului de credit bancar pentru validarea cerințelor privind rambursarea anticipată a fondurilor creditare rămase disponibile. Potrivit normelor din CC FR, rezilierea contractului de credit sau împrumut se face în corespundere cu prevederile generale ale rezilierii, care sînt conturate în art. 450 CC FR, însă din logica lucrurilor ce reies din prevederile CC FR citate mai sus, pentru ca să se nască dreptul de a solicita achitarea anticipată a împrumutului, contractul de împrumut/credit încheiat pe teritoriul Rusiei nu necesită a fi reziliat.

Totodată, CC FR nu oferă posibilități de a cere achitarea anticipată a împrumutului/creditului pe modelul prevederilor CC RM, în

special în situația în care debitorul devine insolubil (art. 1242 alin. (1) lit. „a” CC RM) sau atunci cînd există alte cazuri prevăzute de lege sau de contract (art. 1242 alin. (1) lit. „e” CC RM). Posibilitatea solicitării achitării anticipate a creditului în arealul prevederilor legii rusești mai derivă și din conținutul art. 33 din Lega federală cu privire la bănci și activitate bancară nr. 395-1 din 02.12.1992 (în continuare – Legea FR nr. 395-1/1992) [13]. Astfel, prin acest articol se enunță că: „La încălcarea de către debitor a obligațiunilor ce reies din contract, banca este în drept să încaseze anticipat creditele acordate și dobînzile aferente acestora, dacă acest fapt este prevăzut în contract, și totodată să inițieze procedura de exercitare a dreptului de gaj în ordinea stabilită de lege”. Norma citată oferă posibilitatea solicitării achitării anticipate a datoriei la credit „la încălcarea de către debitor a obligațiunilor ce reies din contract”, fără a fi specificate clar care obligațiuni concret asumate de către debitor se vor încălca. Această manevră la fel oferă posibilitate creditorilor ruși de a-și rezerva tot felul de cazuri ce au drept consecință solicitarea achitării anticipate a datoriei la credit, care ar putea fi inechitabile pentru debitori. Chiar dacă prevederea citată mai sus, la fel ca și CC FR, nu vorbește despre rezilierea contractului de credit care este o instituție diferită de rambursarea anticipată a creditului, ea totuși ar putea fi echivalată în parte cu prevederile art. 1242 alin. (1) lit. „e” CC RM.

La rezilierea contractului de credit se referă însă un alt act normativ rusesc. Astfel, prin art. 14 din Legea privind creditele pentru consumatori nr. 353-F3 din 21.12.2013 (în continuare – Legea FR nr. 353 – F3/2013) [14] se face trimitere directă la noțiunea de reziliere a contractului de credit ca fiind o acțiune ulterioară sau alter-

nativă solicitării privind achitarea anticipată a sumei totale a creditului eliberat, pe când ar trebui să fie invers. Aceasta deoarece, fără ca să fie reziliat, contractul de credit își produce efectele în strictă concordanță cu prevederile inițiale ale acestuia, ceea ce nu permite solicitarea achitării anticipate a fondurilor creditare de care dispune debitorul. În acest sens, sînt reușite explicațiile conținute în alin. (1) art. 1242 CC RM, care indică: „creditorul poate rezilia contractul și cere restituirea creditului și a sumelor aferente”, de unde derivă că înainte de a solicita achitarea anticipată a sumei creditului, contractul trebuie să fie reziliat.

Relativ cu actele normative rusești menționate, Legea FR nr. 353–F3/2013 specifică concret care sînt cazurile ce se califică ca fiind încălcarea a prevederilor contractului de credit, limitîndu-se doar la neachitarea în termen a dobînzilor și a tranșelor aferente creditului eliberat. Astfel, legea nominalizată face abstracție de utilizarea noțiunii generale „încălcarea a clauzelor contractului de credit”, de unde decede dreptul de a rezilia acest contract și de a solicita achitarea anticipată a sumelor datorate pentru altfel de cauze decît cele invocate expres prin lege. Puntea de refugiu pentru creditorul rus în acest sens este totuși dislocată în art. 33 din Legea FR nr. 395–1/1992.

Comparativ cu creditorul, subiectul care are calitatea de debitor în contractele de credit încheiate sub acțiunea guvernării actelor normative rusești, enumerate mai sus, în general este lipsit de acea punte de refugiu care îi poate oferi drept la rezilierea contractului de credit. Textul legii autohtone în acest sens, în opinia noastră, este unul formulat mai prioritar în ceea ce ține de protejarea interesului debitorilor. Acest fapt se datorează cel puțin posibilităților oferite debitorului ce reies din prevederi-

le alin. (3) și (4) art. 1242 CC RM, conținutul cărora oferă dreptul de a rezilia contractul de credit la inițiativa debitorului în circumstanța creării condițiilor dezavantajoase pentru acesta din urmă, ceea ce nu observăm la ruși.

În Republica Belarus, reglementarea procedurii de restituire a banilor eliberați cu titlu de credit unui debitor este reglementată în mod similar cu reglementările Federației Ruse. Astfel, prin art. 143 din Codul bancar belorus (în continuare – CBB) [15] se oferă posibilitate debitorului de a rambursa anticipat creditul de care beneficiază doar în condițiile stipulate în contractul de credit.

Totodată, se explică faptul că dacă contractul de credit nu specifică modul de rambursare anticipată a creditului, debitorul poate restitui mijloacele creditare anticipate numai cu acordul creditorului. Potrivit art. 143 CBB, creditorului i se oferă posibilitatea de a insista în privința rambursării anticipate a creditului în cazul în care „nu se execută sau se execută în mod necorespunzător obligațiunile debitorului ce reies din contract”. Astfel, observăm că CBB, la fel ca și CC FR, nu redă clar și concis neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a căror obligații concret poate genera apariția dreptului creditorului de a solicita achitarea anticipată a creditului eliberat. Acest lucru la fel oferă rezerve nepărtinitoare creditorului, în măsura în care acesta poate constrînge debitorul printr-un volum de obligații care nu țin direct de procedura de restituire în termen și în volum deplin a tranșelor la credit și a dobînzilor aferente acestora.

Noul Cod civil al României (în continuare – CC Rom) [16] oferă o reglementare foarte lapidară raportului de credit bancar, oferind acestuia doar 3 articole (2193–2195) partea specială. În ceea ce privește rezilierea contractului de

credit bancar, legea civilă românească face abstracție de utilizarea acestei noțiuni, substituind-o cu noțiunea de „denunțare unilaterală”. Astfel, prin art. 2195 din CC Rom se explică faptul că:

”(1) În lipsa unei clauze contractare, instituția de credit nu poate să denunțe contractul înainte de împlinirea termenului **decît pentru motive temeinice**, dacă acestea privesc beneficiarul facilității de credit.

(2) Denunțarea unilaterală stinge de îndată dreptul clientului de a utiliza creditul, iar banca trebuie să acorde un termen de cel puțin 15 zile pentru restituirea sumelor utilizate și a accesoriilor acestora.

(3) Dacă facilitatea de credit s-a încheiat pe durată nedeterminată, fiecare dintre părți poate să denunțe contractul, cu respectarea unui termen de preaviz de 15 zile, dacă din contract sau din uzanțe nu rezultă altfel”.

Observăm o similitudine între prevederile CC FR și CC Rom în ceea ce privește absența oportunității oferite debitorilor privind dreptul de a rambursa anticipat creditul în situația în care se vor crea circumstanțe dezavantajoase cel puțin în ceea ce privește modificarea unilaterală a ratei dobînzii în creștere. Sintagma „ **motive temeinice**” poate implica o gamă foarte vastă de temeuri ce se pot califica atît obiectiv, cît și subiectiv. CC Rom totuși nu redă clar situațiile ce ar putea genera așa-numita denunțare unilaterală a creditorului de la prevederile contractului. Sfera de aplicare a noțiunii de „motive temeinice care privesc beneficiarul facilității de credit” a fost explicată de Banca Națională a României (în continuare – BNR) într-un studiu denumit „Contractul de credit în lumina noului Cod civil”. BNR explică faptul că ar servi drept motiv temeinic în sensul art. 2195 CC Rom exclusiv schimbările în situația patrimonială a clientului, și anume:

- evoluțiile în situația sa financiară generală;
- inițierea unor proceduri judiciare sau extrajudiciare împotriva acestuia;
- modificări ale valorii garanțiilor accesorii creditului;
- creșterea gradului de îndatorare a clientului prin contractarea unor credite noi;
- producerea de către client a unor incidente de plată etc.

Totodată, BNR subliniază că în cadrul motivelor temeinice nu intră modificările pieței financiare și nici dificultățile financiare ale finanțatorului [17]. Referitor la temeiul 1 – „evoluțiile în situația financiară generală a debitorului”, acestea pot evolua și în partea creșterii, astfel încât activele patrimoniului debitorului vor crește, ceea ce nu ar trebui să producă efectul denunțării unilaterale a creditorului de la contractul de credit. Acest lucru însă nu reiese din schimbările în situația patrimonială a clientului enunțate mai sus. Temeiurile indicate la pct. 2-5 ale studiului elaborat de BNR ar servi ca pretext pentru denunțarea unilaterală a contractului de credit de către creditor, incidentele de plată fiind definite ca: neîndeplinirea obligațiilor asumate printr-un bilet la ordin, cambie sau cec de către o persoană fizică sau juridică, care este raportată la Centrața Incidentelor de Plăți [18].

În urma examinării contractelor de credit bancar elaborate de către instituțiile financiare autohtone, am observat că băncile din Republica Moldova, axându-se pe posibilitatea rezilierii contractului în temeiul neexecutării obligațiilor contractuale ale debitorului, art. 1242 CC RM (**temeiuri de bază și temeiuri adiacente**), de asemenea au estimat o serie de factori care pot genera rezilierea contractului de credit bancar. În cadrul acestor factori sînt incluse **temeiuri de bază** după cum urmează:

- Debitorul nu restituie în ter-

men și în volum deplin două tranșe ale creditului, nu achită dobînda aferentă și/sau alte sume plătibile băncii sau nu execută alte obligații ce rezultă din contract, sau încalcă obligațiile sale rezultate din alte contracte încheiate cu banca;

- Debitorul a devenit insolubil;

- Debitorul nu oferă garanțiile suplimentare solicitate de către bancă, dacă acestea nu au fost constituite valabil sau ulterior constituirii acestora una sau mai multe garanții încetează din oricare alt motiv să producă efecte depline, inclusiv prin reducerea valorii acestora.

Temeiurile adiacente care generează rezilierea contractului de credit bancar la inițiativa creditorului implică:

- Furnizarea de către debitor a informațiilor false sau incomplete;

- Nerespectarea destinației convenite a creditului;

- Contractarea de către debitor a împrumuturilor sau creditelor de la alte bănci sau persoane;

- Asumarea sau garantarea de către debitor a obligațiilor financiare a terților sau executarea obligațiilor asumate pînă la încheierea contractului de credit în alt mod decît cel prevăzut inițial;

- Transmiterea cu titlu gratuit sau oneros, provizoriu sau definitiv, sau grevarea de careva drepturi creanțele sale;

- Acordarea de către debitor a împrumuturilor către terțele persoane.

De regulă, o parte din abaterile de la obligațiunile debitorului, ce sînt drept temeiuri adiacente pentru rezilierea contractului de credit bancar pentru creditor, sînt condiționate de acordul creditorului ce ține de acceptarea cerinței debitorului privind admiterea abaterii solicitate. În opinia noastră, prin formularea temeiurilor adiacente implementate de către creditor, debitorul este parțial limitat de creditor în libertatea sa contractu-

ală. Această îngrădire ar avea, pe de o parte, o motivație corespunzătoare, deoarece încălcarea interdicțiilor formulate de către creditor ar putea genera un impact asupra viabilității contractului de credit motivat prin înrăutățirea ulterioară a situației financiare a debitorului, care se va transforma în finalitatea sa în unul din temeiurile de bază raportat ca exemplu la neexecutarea obligației de restituire a tranșelor la credit în termenul stabilit. Pe de altă parte, atîta timp cît debitorul distribuie mijloacele creditare contrar destinației, contractează împrumuturi de la alți subiecți sau comite alt fel de încălcări stipulate la capitolul temeiurilor adiacente, manifestînd comportament de bună credință în ceea ce privește achitarea creditului și a dobînzilor aferente, decade interesul creditorului de a rezilia contractul, deoarece acesta produce în mod corespunzător efectul său principal. În astfel de circumstanțe, dreptul creditorului de a rezilia unilateral contractul nu se califică ca fiind consumat, ceea ce înseamnă că la orice decizie subiectivă creditorul ar putea recurge la aplicarea lui. În această ordine de idei, construcția proiectului inițiat de către debitor se va deteriora pînă la admiterea unor neexecuții esențiale referite la contractul de credit încheiat cu creditorul.

Legislația internațională examinată conturează drept temei de solicitare a achitării anticipate a creditului exclusiv cazul în care mijloacele creditare au fost utilizate contrar destinației. Acesta, după cum s-a menționat mai sus, face parte din cadrul temeiurilor adiacente de reziliere, fapt motivat prin incertitudinea creditorului ce ține de imposibilitatea debitorului de a continua plata creditului în modul prevăzut în contract în cazul distribuirii banilor împrumutați contrar destinației.

Aceeași logică, în opinia noastră, se raportează și la restul moti-

velor care includ categoria temeiorilor adiacente, în special care privesc asumarea obligațiilor afectate de modalități referite la interdicția de garantare personală sau cu bunurile proprietate a debitorului a obligațiilor financiare ale terțelor persoane, acordarea unor împrumuturi de către debitor terților etc. Chiar și în cazul furnizării de către debitor a informațiilor incomplete, în opinia noastră, nu se naște un motiv temeinic pentru creditor care ar genera rezilierea contractului și solicitarea restituirii fondurilor creditare în întregime, atâta timp cât plățile la creditul acordat se efectuează în strictă concordanță cu graficul stabilit.

Concluzii. Pentru excluderea eventualelor criterii subiective ce ar putea influența proiectul inițiat de către debitori, temeiorile de reziliere a contractului de credit bancar ce pot fi aplicate de către creditori ar trebui să se echivaleze doar cazurilor de neexecutare esențială a prevederilor contractului care sînt invocate expres prin lege și menționate de noi în prezentul studiu la capitolul **temeiorilor de bază**. Astfel, considerăm că atîta timp cât creditorul, în urma examinării capacităților financiare ale debitorului și a proiectului propus pentru creditare de către acesta din urmă, a oferit creditul, iar debitorul, oferind garanțiile solicitate, plătește dobînzile, tranșele la credit și restul plăților prevăzute strict conform înțelegerii anterioare, **temeiorile adiacente** de reziliere a contractului de credit la inițiativa creditorului nu intră în categoria unor productive aplicarea căroră va supune devastării relația de creditare.

Chiar dacă la etapa admiterii încălcării de către debitor creditorul nu recurge la rezilierea contractului de credit în virtutea încălcărilor adiacente admise, dreptul la această reziliere îi este conservat și se califică ca fiind unul potestativ. Creditorul însăși poate recurge

la acest drept în orice moment pe care îl va considera comod pentru sine, deteriorînd în așa mod produsul construit de către debitor atunci cînd debitorul își execută corespunzător obligațiile contractuale. Astfel, pentru ca să se cuprindă interesele debitorului ce țin de viabilitatea contractului de credit bancar, manifestată prin efectuarea plăților în termenele stabilite și întru neadmiterea efectelor care s-ar putea răsfrînge negativ asupra proiectelor inițiate de către debitori, cuvîntul „**contract**” ar putea fi exclus din prevederile lit. „e” art. 1242 CC RM, capitolul rezilierii fiind completat doar cu lista exhaustivă a temeiorilor ce vor genera rezilierea contractului de credit, cuprinsul căroră nu se va limita doar la **temeiorile de bază** enumerate în prezentul studiu.

Referințe bibliografice

1. *Codul civil al Republicii Moldova*, Legea nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86/661 din 22.06.2002.
2. Octavian Cazac. *Instituția rezoluției și rezilierii contractelor – metodă de soluționare a raporturilor contractuale patogene*. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2013, 30 p.
3. Gheorghe Chibac, Aurel Băieșu, Alexandru Rotari. *Drept civil. Contracte și succesiuni*. Ediția a III-a. Vol. III. Chișinău: Editura Cartier, 2010, 568 p.
4. А. Ю. Викулин и др. *Банковское право Российской Федерации. Общая часть*. Москва: издательство Юристъ, 1999, 448 с.
5. Кайряк И. Н. *Банковское право*. 2008, 357 с.
6. Ion Turcu. *Drept bancar* Vol. III. Editura Luminalex, 1999, 288 p.
7. Н. Д. Эринашвили. *Банковское право*. Москва, 2005, 528 с.
8. Н. Ю. Ерпылеева. *Международное банковское право*. Москва, издательство Дело, 2004, 480 с.
9. Cornelia Grigoriță. *Activitatea*

bancară. Ed. a III-a, Chișinău: Ed. Cartier, 2005, 420 p.

10. Olesia Sandul. *Reglementarea juridică a creditelor ipotecare în Republica Moldova*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013, 179 p.

11. *Собрание законодательства Российской Федерации*, № 5, ст. 410, выпуск 1996 г. https://ru.wikipedia.org/wiki/Гражданский_кодекс_Российской_Федерации (Vizitat 20.08.2014).

12. Aurel Băieșu. *Creditul bancar*. Cartea a III-a, art. 1222–1255. În: Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. II, ediția a II-a, Chișinău: Editura ARC, 2006, p. 784-797.

13. http://www.cbr.ru/today/status_functions/law_banks.pdf (Vizitat la 22.07.2014)

14. *Российская Газета*. Федеральный выпуск № 6265 от 23 декабря 2013 г.

15. *Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь* от 31 октября 2000 г. № 2/219, 98 с.

16. Legea nr. 287 din 17 iulie 2009 republicată cu modificări la 15 iulie 2011 în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 505-2011. http://ro.wikipedia.org/wiki/codul_civil_al_romaniei (Vizitat la 21.08.2014).

17. http://www.bnr.ro/files/d/Evenimente/COL_JUR/2011/20110913AI_OS.pdf (Vizitat la 21.08.2014).

18. <http://www.conso.ro/glosar/incident-de-plata/164/1> (Vizitat la 22.08.2014).

CONCEPTUALIZAREA TEORETICO-LEGALĂ A FENOMENULUI NIHILISMULUI JURIDIC

Rita MUNTEANU,
doctorand, ULIM

REZUMAT

Actualitatea fenomenului nihilismului juridic este determinată de manifestările sale dezastruoase și de furia nestăvilită orientată împotriva legii și a valorilor supreme ale dreptului. Se dorește, cât mai imediat posibil, anihilarea oricărei autorități legale și chiar a normei în sine. Nihilismul juridic tinde nu la o schimbare de regimuri și nici la reforme banale ale ordinii de drept existente; ființa lui ideologică aspiră la o nouă conceptualizare a justiției, a scopului și mijloacelor de înfăptuire a acesteia.

Cuvinte-cheie: nihilism, nihilism juridic, conștiință juridică, drept, valoare

SUMMARY

The actuality of legal nihilism in today society is generated by the dangerous dimensions of this phenomenon and by its rage against law and its supreme values. The legal nihilism "revelation" declares, most immediately, the annihilation of any legal authority and rules. Legal Nihilism manifests itself as a devolution that intends, not a mere change of government or a more or less widespread reform of the existing order, but the establishment of an entirely new conception of the end and means of justice.

Keywords: nihilism, legal nihilism, legal consciousness, law, values

Introducere. Evoluția nihilismului juridic are un caracter ereditar și infinit. Acesta reprezintă perspectiva analizată prin prisma criticii lumii înconjurătoare, ce va însoți omenirea pe tot parcursul existenței sale. În tot acest proces, se vor schimba doar obiectele de atentare, iar cel care va fi supus cel mai intens presiunii nihiliste va fi acel ce va încerca să dețină controlul asupra acestei lumi subiective. Imperfecțiunea legii generează evoluția nihilistă, ea este o sursă, un motiv al procesului de căutare a noilor soluții juridice. Nihilismul juridic este un indicator, o reflecție a calității dreptului, a interpretării acestuia și a punerii lui în aplicare.

Scopul prezentului articol constă în abordarea conceptuală a fenomenului studiat prin determinarea conținutului elementelor constitutive și a consecințelor negative ale acestui fenomen. Scopul urmărit constă în aprofundarea studierii diverselor aspecte ale naturii juridice a nihilismului juridic, ce comportă astăzi noi conotații.

Metode aplicate și materiale utilizate. Pentru atingerea scopului prestabilit, au fost aplicate diferi-

te metode de cercetare științifică: analiza, sinteza, comparația și conștientizarea logică. Drept bază la elaborarea acestui studiu au servit o serie de lucrări științifice, de reglementări naționale și internaționale.

Rezultate obținute și discuții.

În realizarea demersului nostru științific vom porni de la ipoteza că realitatea socială se prezintă ca un sistem complex de grupuri ce construiesc norme și valori, distribuie poziții și exercită influențe [11]. Cu toate acestea, apare adeseori întrebarea dacă există vreă legătură între normă și valoare și dacă există, ce fel de legătură este aceasta [13, p. 303].

"Dicționarul Explicativ Uzual al Limbii Române" definește *norma* ca fiind "regulă, dispoziție etc. obligatorie, fixată prin lege sau prin uz; ordine recunoscută ca obligatorie sau recomandabilă" [5].

Analizată printr-o retrospectivă filosofică, *valoarea* se definește ca un produs a ceea ce se poate denumi exprimarea inversă a subiectului creator în obiect, printr-o activitate creatoare prin care obiectul este umanizat [17, p. 104]. O trăsătură esențială a valorilor este tocmai caracterul lor social. T. Vi-

anu sublinia că "nu există valoare economică utilă unui singur individ, nici valoare estetică pe care s-o prețuiască o singură conștiință umană" [21, p. 59]. Valoarea reprezintă acea relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor lucruri, însușiri, procese, acțiuni de către o comunitate umană în virtutea unor corespondențe cu necesitățile sociale și idealurile generate de acestea [15, p. 110]. De aici reiese că atât norma, cât și valoarea sînt generate de interesele și necesitățile societății, ceea ce denotă subiectivismul noțiunilor menționate.

Pentru prima dată despre un asemenea subiectivism vorbesc și sofiștii, care au marele merit de a fi primii gânditori care au supus dezbaterilor problemele spiritului uman și ale gândirii; ei au creat o cultură antropologică efemeră, în care omul nu cultiva decît ceea ce îi este subiectiv și individual util [14, p. 19]. O asemenea cultură nu este dotată cu valori permanente și deci este efemeră. Anume astfel de idei, atitudini și concepte au stat la baza apariției termenului de *nihilism* [13, p. 303].

În perioada Evului Mediu a

existat o doctrină denumită *nihilism*, dată anatemei de Papa Alexandru al II (1179). Învățătura dată, în mod fals atribuită scolasticului Petru Lombard, consta în respingerea naturii umane a lui Hristos. În gândirea filosofică a Europei de Vest, termenul de *nihilism* a fost introdus de scriitorul și filosoful german F. Jacobi (sec. XVIII) [8]. Acest concept este utilizat de mulți filosofi. S. Kierkegaard considera că sursa nihilismului este criza creștinismului și răspîndirea unei atitudini de percepție a lumii în mod “estetic” [8].

F. Nietzsche înțelege prin nihilism conștientizarea iluzorie și insolventă ca și ideea creștină de supraputere a lui Dumnezeu (“Dumnezeu este mort!”) și ideea de progres, pe care el a considerat-o versiune a convingerii religioase [8]. Atunci cînd își definește nihilismul drept o “răsturnare a tuturor valorilor”, Nietzsche urmărește să distrugă fundamentul raționalist al oricărei axiologii, el încearcă să pună capăt substituirii realului prin conceptul abstract. Rămînînd prizoniera evaluărilor axiologice, metafizica antiraționalistă duce la extrem raționalismul, după cum și ateismul antimetafizic se ocupă, chiar mai mult decît teismul, de Dumnezeu [36].

O. Spengler numește nihilismul caracteristică a culturii europene moderne, care se confruntă cu o perioadă de “declin” și cu “forme de conștiință senile», care în culturile altor popoare se presupune că ar fi urmat inevitabil imediat după apogeu [8].

M. Heidegger concepea nihilismul ca o mișcare în masă în istoria Occidentului, care ar putea duce la catastrofe la nivel mondial [8].

Termenul introdus la sfîrșitul secolului al XVIII-lea cu ocazia polemicilor îndreptate împotriva criticismului kantian și a idealismului a fost extins pentru a denumi orice filosofie care tinde să nege

posibilitatea cunoașterii realității și să susțină caracterul nefondat al eticii tradiționale, atitudine de negare absolută [4, p. 609]. Nihilistul manifestă sub diferite forme o atitudine de negare, de refuz și de provocare a ordinii realității recunoscute, pentru că nu mai găsește sensul, scopul și armonia pe niciunul dintre nivelurile acestei realități – fie el ontologic, filosofic, moral, epistemologic, politic, cosmic, juridic sau existențial – și fiecare dintre aceste niveluri primește o expresie nihilistă specifică. Avem astfel nihilismul ontologic, nihilismul filosofic, nihilismul moral, nihilismul epistemologic, nihilismul politic, nihilismul cosmic, nihilismul juridic și nihilismul existențial. Pe fiecare nivel nihilismul neagă temeiurile acelei realități specifice [9].

”Dicționarul Enciclopedic” definește nihilismul ca acea atitudine, tendință, concepție sau manifestare care neagă rînduiele, instituțiile, morala, tradițiile culturale existente într-o societate dată, fără să le opună în schimb altele superioare; atitudine de negare absolută [3, p. 589].

Termenul *nihilism* este derivat din cuvîntul latin «nihil», care înseamnă “nimic”. În eseu intitulat “Sfîrșitul modernității”, Gianni Vattimo definește nihilismul în felul următor: „situația în care omul se rostogolește din centru către x” [20].

Pentru Heidegger, nihilismul este „manifestarea ființei ca valoare și numai ca valoare”. Transformarea ființei în valoare echivalează, în definitiv, cu anihilarea ei. Ființa nu mai este ceva de sine stătător; relația gândirii cu ființa este distorsionată, deviată, “incorectă” [20]. A doua definiție sună astfel: “nihilismul este consumarea / convertirea valorii de întrebuintare în valoare de schimb” [20].

O definiție axată pe esența valo-

rii este formulată în studiul despre metafizica lui Nietzsche: “Nihilismul este procesul devalorizării valorilor supreme de pînă acum. Decăderea acestor valori reprezintă năruirea adevărului de pînă acum privitor la ființarea ca atare în întregul ei. Procesul devalorizării valorilor supreme de pînă acum nu este astfel o întîmplare istorică printre altele, ci este evenimentul fundamental al istoriei occidentale, istorie susținută și condusă de metafizică” [12, p. 43].

Nihilismul ca gândire socială s-a născut demult, dar o răspîndire mai largă a căpătat-o în secolul trecut, mai ales în Europa de Vest și Rusia. Trăsătura comună a tuturor formelor de nihilism este negarea, dar nu orice negare este nihilism. Simptomele tipice ale nihilismului sînt intensitatea, respingerea categorică și fără compromisuri cu predominare subiectivă, care de cele mai dese ori are un caracter individualist. Astăzi, nihilismul social se exprimă în ipostaze diferite: respingerea de către anumite sectoare ale societății a reformelor, a unui stil de viață nou și noi valori de piață, nemulțumirea față de modificările și transformările sociale, proteste sociale împotriva tehnicilor de “șoc”, dezacordul cu anumite decizii și acțiuni politice, ostilitate față de instituțiile publice și structurile de putere, față de liderii lor și chiar față de unele valori morale [10].

Ca concept generic, nihilismul juridic este o formă a nihilismului social. Pentru prima dată ideile nihiliste în ceea ce privește dreptul au fost invocate de predecesorii lui Confucius în China, care, spre deosebire de Aristotel și Platon, subliniau rolul important al dreptului și al legii pentru societate, susținînd că societatea ar trebui să fie guvernată nu de legi, ci prin intermediul preceptelor morale tradiționale.

G. Avornic definește nihilismul juridic drept o direcție a gândirii politico-juridice, care neagă valoarea socială și personală a dreptului și care îl consideră drept o metodă mai inferioară de reglementare a relațiilor sociale [1, p. 40].

L. Kumikova definește nihilismul juridic drept un fenomen sociojuridic complex, care include trei componente. În primul rând, este o gândire sociopolitică, un concept teoretic, a cărui esență reprezintă un șir de opinii critice cu privire la stat și drept. În al doilea rând, este un fenomen social, care constă într-o respingere motivată a dreptului de către societate sau de o parte a acesteia, precum și alegerea unui alt factor de control social distinct de cel al dreptului în calitate de factor dominant. În al treilea rând, aceasta este ideea unui subiect specific asupra realității juridice exprimate în gradul de conștientizare a insolvabilității dreptului, atât din punct de vedere practic, cât și ideologic, ceea ce sugerează evaluarea sa negativă și respingerea sau refuzul de a utiliza normele juridice în viața de zi cu zi [27].

Un alt cercetător care a studiat fenomenul nihilismului juridic și cu care împărtășim aceeași viziune este V. A. Tumanov. Acesta concepe nihilismul juridic ca o atitudine sceptică și negativă față de drept, care poate ajunge până la lipsa totală de încredere în potențialul acestuia de a rezolva problemele sociale în conformitate cu justiția socială și care se manifestă în diferite forme: pasivă și activă. Formei pasive îi este caracteristică indiferența față de lege, cea activă, însă manifestă o atitudine ostilă față de drept [33].

R. R. Ismaghilov, la cele două forme menționate, le mai adaugă pe cea teoretică (ideologică) și cea practică. În primul caz are loc o fundamentare teoretico-conceptu-

ală a nihilismului juridic realizată prin tendința unor savanți, filosofi, politologi de a demonstra existența unor valori mult mai importante decât însuși sistemul de drept, și cu atât mai mult decât drepturile fiecărei persoane în parte. În a doua situație are loc realizarea conceptelor și viziunilor indicate mai sus în practică, rezultând finalmente în inducerea unei stări de teroare în societate, în transformarea elitei guvernamentale într-o grup infracțional și producerea a numeroase jertfe în rândul populației. E de la sine înțeles că în astfel de societăți, în care nihilismul juridic este un fenomen generat de stat în proporții corespunzătoare, este foarte greu – practic imposibil – de a educa o atitudine pozitivă față de drept în rândul maselor [26, p. 39].

La nivelul conștiinței publice, nihilismul juridic apare sub forma de ideologie și doctrină teoretică. De exemplu, anarhismul, radicalismul de stînga este adeseori asociat cu următoarele nume: Proudhon, Bakunin, Stirner și alții. În conștiința maselor ordinare și psihologiei naționale este exprimat în formă de unități negative, prejudecăți și stereotipuri persistente și este reflectat în diferite sfere ale practicii sociale, inclusiv în cea din aparatul de stat [29, p. 332].

În mod tradițional, în literatura de specialitate nihilismul juridic este caracterizat ca un fenomen negativ, care reneagă valoarea socială a dreptului și are în mediul ideologic al individului o origine și o evoluție individuală. În plus, despre el se vorbește ca despre o formă deviantă a conștiinței juridice bazate, de altfel, pe alegerea propriu-zisă a individului: din cummul de regulatori sociali existenți, individul îl alege pe cel mai potrivit pentru el, astfel reglementarea juridică a comportamentului social este marginalizată. Diferențele păreri asupra conceptului de

nihilism juridic care persistă în rândul oamenilor simpli și al celor de știință vorbesc despre faptul că „nihilismul este bun doar pentru distrugere, nu și pentru a crea”. Cu toate acestea, se pare că abordarea dată este unilaterală și – în opinia unor autori – total neproductivă [29, p. 332].

O înțelegere teoretică mai profundă a nihilismului juridic trebuie să includă și o componentă pozitivă. Imperfecțiunea legii generează o evaluare nihilistă și anume aceasta este sursa, motivația și ceea ce conduce la căutarea unor noi decizii juridice. Nihilismul juridic, cu alte cuvinte, este un indicator, o reflecție a calității reale de executare și de interpretare normativă. Acest tip de feedback, dacă vreți, reprezintă o estimare a populației dată organismelor guvernamentale și acțiunilor lor. În acest sens, nihilismul juridic apare ca o orientare socială specifică, care indică direcția pentru a elimina tendințele negative din sfera legislativă, apropierea „puterii”, de „societate”, și sporirea autorității statului și dreptului [31, p. 65-69].

Trăsătura specifică a nihilismului juridic o constituie, în opinia noastră, nu atât nivelul de negare, cât obiectul negării, și anume valoarea dreptului. Negarea conținutului axiologic al sistemului de drept constituie obiectul nihilismului juridic în sens filosofic. Am luat totodată în considerație și faptul că negarea, abordată în aspect dialectic, presupune dezvoltarea fenomenului negat, în timp ce nihilismul prevede o anihilare categorică, fără compromise, o respingere totală a obiectului vizat.

În prezentul studiu, abordăm nihilismul juridic nu ca o componentă a orientărilor social-psihologice ale subiectului infracțiunii, ci în contextul învățăturilor ideologice care neagă valoarea dreptului.

Conceptul de nihilism juridic s-a format și a căpătat o largă sferă de utilizare în perioada sovietică. Apariția și dezvoltarea sa s-a desfășurat în condițiile metodologice ale materialismului istoric. Trebuie să menționăm totuși că treptat acest termen s-a distanțat de categoria filosofică a „nihilismului” și cel mai des este întrebuințat în context publicistic. Nihilismul juridic, fiind una dintre formele nihilismului, nu constituie pur și simplu o negare a dreptului, ci are o ideologie proprie, fundamentată pe mecanisme specifice de reglementare și ordonare a relațiilor în societate. Astfel, esența nihilismului juridic este determinată de faptul că în calitate de regulator al relațiilor sociale sînt propuse norme și reguli alternative celor oficiale și, de regulă, opuse lor.

V. I. Goiman subliniază că nihilismul juridic este „în conștiința individuală sau colectivă orice tip de atitudine nerespectuoasă sau negativă manifestată față de drept” [22, p. 3-5]. I. A. Dolgova privește, la rîndul său, nihilismul juridic ca „o atitudine formală față de drept”, numindu-i pe adepții acestuia „persoane ce se conduc în activitatea lor doar de propriile interese și dorințe” [23, p. 100]. Un punct de vedere tangențial îl împărtășește și V. A. Tumanov. El caracterizează nihilismul juridic ca pe o „atitudine nerespectuoasă manifestată față de drept, față de ordinea normativă; ca pe o convingere categorică, o stare de neîncredere în menirea, potențialul și necesitatea imperioasă a dreptului; ca pe o trăsătură a conștiinței sociale și a psihologiei naționale, ca o caracteristică distinctivă a culturii, tradițiilor și modului de viață” [32, p. 135]. S. G. Zubanova identifică următoarele trăsături ale nihilismului juridic: răspîndire largă și ubicuitate; caracter necontrolabil; numeroase forme de

manifestare; existența în paralel a altor forme de nihilism (juridic, moral etc.); însoțirea nihilismului juridic de diverse forme de protest; răspîndirea nihilismului juridic în mijloacele de informare în masă, în cărți, filme [25].

Istoricul american G. J. Ber- man scrie despre faptul că întreaga societate se confruntă la moment cu o criză fără precedent a valorilor juridice, criză ce pune în pericol întreaga tradiție a dreptului [6, p. 48]. Ne atenționează totodată că este imposibil de demonstrat științific acest fapt, deoarece el face parte din categoria fenomenelor ce pot fi doar simțite intuitiv. Criza aceasta se manifestă, după cum afirmă același autor, prin înlocuirea gîndirii juridice tradiționale cu așa-numitul cinism sociojuridic.

În calitate de cauze oficiale ale apariției nihilismului juridic sînt considerate: a) caracterul despotice al puterii statale; b) specificul dezvoltării istorice a statului; c) utilizarea unei legislații represive; d) lacunele existente în legislație, în sistemul de drept; e) existența unor metode administrative de comandă în sferile politică și economică ale societății; f) lipsa în statul dat a tradițiilor democratice și de drept; g) existența unei perioade de tranziție care generează dificultăți și probleme în sistemul de drept [25].

Conform tradiției europene a dreptului, acesta este văzut nu ca un corp de reguli, ci ca un „proces în care normele au înțeles doar în contextul instituțiilor și procedurilor, valorilor și gîndirii juridice” [6, p. 28]. Prin izvoare ale dreptului ar trebui să se înțeleagă nu doar setul de acte juridice elaborate și emise de către organele de stat, ci și, nemijlocit, rațiunea și conștiința societății, obiceiurile și tradițiile sale. Reiese, deci, că dreptul ar trebui interpretat în strînsă legătură cu momentele axi-

ologice ce caracterizează conștiința juridică a unei societăți date într-o anumită perioadă. Majoritatea cercetătorilor abordează conceptul de nihilism juridic într-o legătură indeniabilă cu conceptul de *conștiință juridică*, insistînd asupra tezei potrivit căreia nihilismul juridic este un fenomen ale cărui manifestări sînt direct condiționate de nivelul de dezvoltare a conștiinței juridice dintr-o societate. V. A. Tumanov afirma în spiritul timpului său că „dreptul trebuie să fie recunoscut ca o valoare socială supremă, investită cu semnificație axiologică, antipodul său constituindu-l nihilismul juridic”. Insistăm totuși asupra ideii potrivit căreia nihilismul juridic constituie nu atît un antipod al conștiinței juridice, cît mai degabă o varietate a acesteia. Nihilismul juridic este apreciat de către cercetători ca un fenomen social periculos care se manifestă la nivelul tuturor tipurilor de relații sociale – de la cele cotidiene la nivelul interacțiunii dintre indivizi pînă la activitatea organelor de stat centrale și locale deopotrivă. În viziunea sa, cauza principală a apariției nihilismului juridic o constituie „nivelul scăzut al culturii juridice existente într-o societate” [19, p. 20].

O. P. Gulina subliniază că nihilismul juridic constituie nu doar o categorie a dreptului, dar și o reală manifestare social-psihologică ce reflectă specificul politic și național istoric al unei societăți [7, p. 3]. În opinia cercetătoarei, nihilismul juridic se manifestă prin orice încălcare a legii, prin afirmările nerespectuoase privind dreptul și rolul lui în societate, prin existența unor legi și acte normative contradictorii ș.a.m.d., adică prin anumite fapte asociale și antisociale. Totuși, din perspectiva aceluiași autor, „nihilismul juridic constituie o pată albă (!?) pe harta filozofico-juridică a vieții societății”

[7, p. 3], deoarece nici în literatura filosofică, nici în cea juridică nu există pînă în prezent o definiție satisfăcătoare a lui.

O. P. Gulina, la fel ca și Tumanov, identifică în calitate de cauză principală a nihilismului nivelul scăzut de cultură juridică, precum și prezența unei conștiințe juridice deviate, subliniind totodată că nihilismul juridic nu este o consecință a acestor fenomene, ci mai degrabă predecesorul și generatorul lor. Una dintre tezele cercetării ni se dezvăluie în afirmația potrivit căreia nihilismul juridic constituie un element al conștiinței obștești. Cu această concluzie este de acord și V.B. Tkacenko. El oferă următoarea calificare fenomenului în cauză: ”nihilismul juridic – fenomen social negativ, formă deviantă a conștiinței obștești, care se caracterizează printr-un complex de trăiri, emoții, viziuni, dispoziții, concepții de negare a formelor legale de reglementare a vieții sociale” [18, p. 43]. N. I. Matuzov percepe nihilismul ca fiind o formă de comportament social, calificîndu-l ca o manifestare destructivă și periculoasă. O caracteristică distinctivă a nihilismului – afirmă N. I. Matuzov – o constituie nu obiectul negării, ci nivelul și intensitatea acesteia [31, p. 42]. În linii generale, împărtășim această poziție a autorului, care menționează totodată că fenomenul nihilismului juridic își datorează apariția, în primul rînd, gradului scăzut de erudiție și de cultură juridică la nivelul maselor. În acest context de idei, trebuie să accentuăm faptul că unii savanți plasează invers această legătură cauză – efect.

N. I. Matuzov evidențiază următoarele forme de manifestare a nihilismului juridic: încălcări directe ale legilor în vigoare și ale altor acte normative; neîndeplinirea/nerespectarea pe scară largă și în masă a prevederilor legale;

adoptarea unor acte contradictorii, paralele și chiar a unor acte ce se exclud reciproc; confruntarea structurilor reprezentative și executive ale puterii de stat; încălcarea/nerespectarea drepturilor omului [30, p. 42]. În mod principal împărtășim opinia lui A.N. Zrecikin și nu considerăm lacunele prezente în sistemul de drept ca fiind o manifestare a nihilismului juridic [24, p. 34].

O viziune distinctă și originală asupra fenomenului în cauză o are și K. G. Fedorenko. Acesta susține și promovează ipoteza „pozitivismului nihilismului juridic ca o caracteristică nemijlocită a valorii și importanței dreptului pentru societate”. Nihilismul juridic, în viziunea cercetătorului, este caracteristic pentru toți indivizii, indiferent de vîrstă; el este o manifestare permanentă în orice tip de societate, avînd o origine și o dezvoltare relativ autonomă și al cărui obiect distinct îl constituie valoarea ideologică a dreptului. În opinia lui Fedorenko, este injustă interpretarea nihilismului juridic doar prin prisma obiectului său – cel de negare/respingere a dreptului (conținutului său normativ și axiologic) [34, p. 26]. Negarea, afirmă autorul, presupune că individul recunoaște eficiența și valoarea normei de drept, dar întreprinde acțiuni conștiente pentru ignorarea și nerespectarea ei. Or imperfecțiunea mecanismului reglementării juridice ar trebui să ducă nu la negarea dreptului, ci la o atitudine critică față de acesta. Autorul consideră că, în sens filosofic, „negarea este un element ce denotă confruntarea unor puteri antagonice”, dorind astfel să sublinieze caracterul inutil și zadarnic al negării. Fedorenko lansează totodată o teză paradoxală și aparent absurdă (teză pe care nu o susținem), potrivit căreia una dintre structurile de temelie ale dreptului

o constituie... nihilismul! Autorul își explică poziția în felul următor: „Încercînd să se debaraseze de componentele destructive ale nihilismului, dreptul involuntar se dezvoltă, se mișcă, se transformă (...) și cu cît mai puternic este impulsul schimbărilor, cu atît mai activ se desfășoară procesul de dezvoltare a dreptului” [34, p. 28].

Concluzii. Unificînd părerile mai multor autori, am putea spune următoarele: societatea deține astăzi, ca o condiție a progresului, un sistem de valori juridice bine articulat, în care se oglindesc, pe de-o parte, practica și experiența social-politică de orînduire și conducere a colectivității umane, iar pe de altă parte, creația de norme și principii bazată pe abstractizare și teoretizare și în cadrul căreia și nihilismul juridic – care este privit ca un concept de respingere a legii, ca valoare socială, și care se manifestă prin atitudinea negativă față de conceptele de drept, lege, ordine, prin neîncrederea în necesitatea legii și utilitatea ei socială – are dreptul la existență.

Într-o societate aflată în proces de tranziție, măcinată de numeroase contradicții de ordin politic, social și moral, nihilismul juridic este un fenomen la ordinea zilei. Nu ne rămîne decît să reiterăm afirmația lui A. Șveitser, care sesiza cu regret: ”Iată a sosit și trista vreme a negării, a respingerii, a demoralizării conștiinței juridice. Trăim în perioada inexistenței dreptului” [16, p. 89-90].

Recenzent:
E. BALTAGA,
dr., conf. univ.

Referințe bibliografice

1. Avornic Gh. Materialele conferinței internaționale „Cultura juridică și prevenirea corupției”, Chișinău, 2007, p. 40.

2. Dergaciov L., P. Rumleanski, L. Roșca. *Filosofia*. Chișinău, 2002, p. 33.
3. *Dicționar Enciclopedic*. Chișinău: Editura Cartier, 2001, p. 589.
4. *Dicționar Enciclopedic*, vol. IV: L – N, București: Ed. Enciclopedică, 2001, p. 609.
5. *Dicționar Explicativ Uzual al Limbii Române*. Academia de Științe a Moldovei (Institutul de Lingvistică), Chișinău: Ed. Litera, 1999.
6. Berman G.J. *Tradiția vestică a dreptului: epoca formării*. M., 1998, p. 48.
7. Gulina O.P. *Rădăcinile istorice și specificul nihilismului juridic în Rusia contemporană*. Autoreferat. Ufa, BGU, 2002, p. 3.
8. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
9. <http://www.cartiortodoxe.com/carte/275/nihilismul-parintele-serafim-rose>
10. http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1751_page_40.html
11. <http://www.didactic.ro/materiale/descarcare/92560>
12. *Metafizica lui Nietzsche* (trad. de Ionel Zamfir și Cătălin Cioabă), București: Humanitas, 2005, p. 43.
13. Munteanu R. *The concept of legal nihilism*. În: *Materialele simpozionului internațional «Sisteme informaționale geografice»*. Ediția a XIX-a, 6-8 octombrie 2011, p. 303.
14. Rîbca E., Zaharia V., Mărgineanu V. *Istoria doctrinelor politice și de drept*. Chișinău: Ed. Museum, 2005, p. 19.
15. Stroe C. *Filozofie – cunoaștere, cultură, comunicare*. București: Lumina Lex, 2000, p. 110.
16. Șveitșer A. *Venerarea vieții*, M., 1992, p. 89-90.
17. Tănase A. *Introducere în filosofia culturii*. Ed. București: Ed. Științifică, 1968, p. 104. Citat de: E. Puha. *Introducere în filosofie*. Iași: Ed. Fundației "Chemarea", 1993, p. 196.
18. Tkacenko V.B. Citat de: Ismaigilov P.P. *Правовой нигилизм: мировоззренческие основания и пути преодоления*. дис. ... канд. философ. наук. Уфа, 2006, с. 43.
19. Tumanov V.A. *Nihilismul juridic din perspectivă istorico-ideologică*. În: *Statul și Dreptul*, 1993, nr. 8, p. 20.
20. Vattimo Gianni. Citat de: E. Dulcu. *Sfîrșitul modernității: Nihilism și hermeneutică în cultura post-modernă*. Constanța: Editura Pontica, 1993. <http://filosofiatib.blogspot.com/2010/11/trei-definitii-ale-nihilismului.html/>
21. Vianu T. *Introducere în filosofia valorilor*. București, 1941, p. 59. Citat în: *Introducere în filosofie*. Iași: Ed. Fundației "Chemarea", 1993, p. 197.
22. Гойман В.И. *Правовой нигилизм: пути преодоления*. В: Советская юстиция, 1990, № 9, с. 3-5.
23. Долгова А.И. *Правовое сознание как регулятор поведения подростков*. М., 1999, с. 100.
24. Зрячкин А.Н. *Правовой нигилизм: причины и пути их преодоления*. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2007, с. 34.
25. Зубанова С.Г. *Теория государства и права*. Институт экономики и права. <http://be5.biz/pravo/tzsg/83.htm>
26. Исмагилов Р.Р. *Правовой нигилизм: мировоззренческие основания и пути преодоления*. Дис. ... канд. философ. наук, Уфа, 2006, с. 39.
27. Кумыкова Л. *Правовой нигилизм в сфере прав человека как форма деформации правового сознания*. <http://dissert.law.edu.ru/dissert.asp?dissertid1294729>
28. Лушина Л.А. *Нравственно-правовой нигилизм: генезис, сущность, формы*. Н.-Новгород, 2003, с. 16.
29. Любашиц В.Я., Мордовцев А.Ю., Тимошенко И.В. *Теория государства и права*. Учебное пособие. Ростов на Дону: Изд. МарТ, 2002, с. 495.
30. Магузов Н. И. *Правовой нигилизм и правовой идеализм как две стороны одной медали*. В: *Правоведение*, 1994, № 2, с. 42.
31. Сафонов В.Г. *Понятие правового нигилизма*. В: *Государство и право*, 2004, № 12, с. 65-69. // tigr.wordpress.com › Монографии//
32. Туманов В.А. *О юридическом нигилизме*. В: *Пульс реформ: юристы и политики размышляют*. М., 1989, с. 135.
33. Туманов В.А. *О правовом нигилизме*. В: *Советское государство и право*, 1989, № 10/. <http://ufnovgu.narod.ru/tgp/lituma1.htm>
34. Федоренко К.Г. *Правовой нигилизм*. Диссертация, Нижний Новгород, 2001, с. 26.
35. Явич Л. С. *Сущность права*. Л., 1985, с. 15.
36. Yannaras C. *Nihilismul ca presupunere a absenței și necunoașterii lui Dumnezeu*. 24 iulie 2012, www.CreștinOrthodox.ro
37. *Государство и право*. 2004, № 12, с. 65-69. // tigr.wordpress.com › Монографии//

ALEGERILE LA NIVEL DE UNIUNE EUROPEANĂ PRIN PRISMA CETĂȚENIEI EUROPENE

Andrei RACU,
doctorand, ULIM

SUMMARY

This scientific article is an analysis of electoral rights at European Union level, rights arising by virtue of holding EU citizenship. In the first part of the article show the premises and the development of European citizenship and make them a feature. In the second part we identify and explain the electoral rights of EU citizens, rights arising under ownership by those of European citizenship. At the end of the article make certain conclusions.

Keywords: European citizenship; European Union; elections; European Parliament; vote; treaty; directive

REZUMAT

Prezentul articol reprezintă o analiză a domeniului drepturilor electorale la nivel de Uniune Europeană, drepturi apărute în virtutea deținerii cetățeniei Uniunii Europene. În prima parte a articolului arătăm premisele și evoluția cetățeniei europene și îi facem o caracteristică. În partea a doua identificăm și explicăm drepturile electorale ale cetățenilor Uniunii Europene, drepturi apărute în virtutea deținerii de către aceștia a cetățeniei europene, și evidențiem plusurile, dar și neajunsurile apărute în domeniu. La finele articolului tragem anumite concluzii.

Cuvinte-cheie: cetățenie europeană; Uniunea Europeană; alegeri; Parlament European; vot; tratat; directivă

Introducere. Procesele de globalizare care au loc, dar și geometria construcției europene impune, inevitabil, o abordare nouă a termenilor de *cetățenie* și *alegeri*, noțiuni care tind a se uniformiza și omogeniza pe întreg spațiul Europei unite. Principiul pe care Uniunea Europeană se întemeiază este cel al plasării individului și intereselor sale în centrul problematicii integrării europene. Respectarea drepturilor fundamentale ale omului este privită la nivelul instituțiilor europene ca un principiu general de drept. Fiecare om are dreptul la o cetățenie, se arată în articolul 15 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. Dezbaterea asupra locului și rolului pe care îl are cetățeanul în construcția Uniunii Europene, eforturile pentru a crea un spațiu public european sînt din ce în ce mai prezente, toate acestea subsumîndu-se unei singure formule: „O Europă mai aproape de oameni”.

Scopul acestui articol constă în cercetarea drepturilor electorale la nivel de Uniune Europeană, drepturi apărute în virtutea deținerii

cetățeniei Uniunii Europene. Am încercat să cercetăm premisele apariției și evoluția cetățeniei europene, drepturile ce apar în rezultatul deținerii acestei cetățenii și, în special, dreptul de a vota și de a fi ales la alegerile municipale și pentru Parlamentul European, în orice țară din Uniunea Europeană în care alegătorul își are domiciliul, în aceleași condiții ca și cetățenii acelui stat.

Materiale și metode aplicate. Studiul efectuat a avut la bază cercetarea doctrinei, legislației internaționale în domeniu, dar și practicii statelor în procesele vizate. Au fost aplicate metodele: logică, sistemică, juridică, istorică și comparativă.

Rezultate obținute și discuții. *Cetățenia* exprimă, în accepțiunea clasică a termenului, apartenența unei persoane la stat prin prisma drepturilor și obligațiilor reciproce, prevăzute de constituție și de celelalte legi. Natura juridică a cetățeniei este regăsită în legătura ce unește un individ, un grup de indivizi sau anumite bunuri cu un anumit stat, în raporturile politice și juridice de dominație și supu-

ner, din care izvorăsc drepturi și obligații, atât în ceea ce-l privește pe individ față de stat, cât și pe stat față de individ. Această calitate se dobîndește după locul nașterii, bazîndu-se pe principiul *jus soli*, sau ca efect al legăturii de sînge, după părinți, bazîndu-se pe principiul *jus sanguinis*, dar se poate dobîndi și prin proceduri de obținere a naționalității sau pentru servicii deosebite aduse țării și națiunii – „cetățenia de onoare” [1].

Cetățenia deține, deci, un sens juridic, cetățeanul fiind subiect de drept, adică dispune de drepturi civile și politice, se bucură de libertăți individuale, de libertatea de conștiință și de exprimare, de libertatea de mișcare, de a se căsători, de prezumția nevinovăției, de a avea un avocat care să-l apere, de egalitate în fața legii. De asemenea, are dreptul de a participa la viața politică și de a candida pentru oricare dintre funcțiile publice, iar obligațiile care-i revin constau în respectarea legilor, plata taxelor și impozitelor în funcție de veniturile realizate și în a apăra, în caz de pericol, societatea al cărei membru este.

Cetățenia are și un sens politic, cetățeanul participând la exercițiul puterii. Comunitatea cetățenilor este cea care, prin alegeri, își hotărăște guvernarea, reprezintă sursa puterii și justifică executarea deciziilor luate de aceștia, le controlează și sancționează acțiunile. Astfel, cetățenia implică și principiul legitimității politice, cetățeanul fiind deținătorul unei părți din suveranitatea națională.

Construirea Europei unite a ridicat și ridică anumite probleme politice care, prin prisma subiectului abordat, ni se dezvăluie astfel: instituțiile cetățeniei au fost întotdeauna naționale, pe când practicile cetățeniei nu sînt exercitate tot timpul într-un cadru național. Manifestarea voinței politice, un loc al exprimării democratice, al deciziei pur politice acolo unde să se hotărăscă repartizarea resurselor, protejarea valorilor colectivității și a ei însăși sînt condiții ale unei practici democratice. În acest context, cetățenia se poate exercita perfect la nivel infranațional sau supranațional, între națiuni și cetățenie legatura nefiind logică, ci istorică [2].

Ideea introducerii cetățeniei unionale, europene a fost luată în discuție în anii '60, iar la mijlocul anilor '70, mai precis în anul 1974, la Întrunirea la nivel înalt de la Paris (10-11 decembrie) a fost adoptat un document final, în care șefii de state și de guverne ai celor nouă state-membre ale Comunității Europene au propus elaborarea unei liste de drepturi care ar fi putut fi atribuite cetățenilor (resortisanților), în momentul respectiv, drepturi provenite din calitatea de cetățeni ai statelor comunitare.

Un alt pas l-a reprezentat „Actul de la Bruxelles” din 1976 al Consiliului de Miniștri, ce se referea la alegerea reprezentanților

în Parlamentul European prin vot universal, direct, liber și secret. În fapt, alegerea parlamentarilor europeni prin vot universal, direct, liber și secret este o manifestare evidentă a unei cetățenii europene. În ceea ce privește reglementările comunitare, nici în Tratatul de la Roma, nici în Actul Unic European nu s-au făcut referiri la drepturile individului sau ale cetățeanului. Aceștia sînt considerați doar agenți economici, dispozițiile tratatelor percepîndu-i ca atare. De exemplu, în domeniul liberei circulații, persoanele nu sînt luate în considerație decît în calitate de salariați (art. 48, Tratatul asupra CEE) sau ca membri ai profesiunilor liberale (art. 52 și urm.).

Consiliul European de la Fontainebleau (25-26 iunie 1984), plecînd de la ideea că în centrul construcției comunitare trebuie plasat cetățeanul european în vederea dezvoltării sentimentului de apartenență la comunitate, dar și pentru că el nu este doar un actor social al construcției europene, ci reprezintă scopul final, a hotărît crearea unui comitet de reflecție – „Comitetul Adonino”, care să dea o dimensiune mai umană experienței comunitare, să promoveze identitatea și imaginea comunităților în ochii cetățenilor. S-a pus la punct un plan, un program de lucru ce viza facilitarea liberei circulații a persoanelor, o mai bună învățare a limbilor străine, armonizarea unor simboluri de identificare cum ar fi drapelul, imnul sau pașaportul. Printre drepturile recunoscute figurau și drepturi rezultînd din ideea de integrare economică (dreptul la muncă în țara aleasă) [3].

Conceptul de cetățenie europeană a fost repus în discuție în cadrul Consiliului European de la Roma (14-15 decembrie 1990),

unde guvernul spaniol, prin persoana primului ministru, Felipe González, a avansat și a apărat ideea, propunînd și un proiect în acest sens. Astfel, Consiliul European de la Maastricht (9-10 decembrie 1991) și-a axat discuțiile pe două probleme esențiale: recunoașterea unei duble cetățenii și atribuirea de drepturi cetățenilor comunitari, fără să se țină seama de cetățenia acestora. S-a avut astfel în vedere faptul că orice persoană are, de regulă, cetățenia statului său, care îi conferă anumite drepturi și obligații. Cetățenia dublă, europeană, trebuia să fie un complement al cetățeniei naționale, și nu o substituție a acesteia [4].

Prima reglementare cu privire la cetățenia Uniunii Europene a fost introdusă de Tratatul asupra Uniunii Europene, semnat în 1992 la Maastricht, reprezentînd o inovație conceptuală majoră a Tratatului asupra Uniunii Europene, în care un capitol introdus a fost denumit „Cetățenia Uniunii”, scopul fiind acela de a întări relațiile existente între Uniunea Europeană și cetățenii statelor-membre. Incluzînd drepturi, obligații și participarea la viața politică, cetățenia europeană vizează consolidarea imaginii și a identității Uniunii Europene și implicarea mai profundă a cetățeanului în procesul de integrare europeană. Acest tratat, spre deosebire de constituțiile naționale, nu începe cu o declarație a drepturilor, fapt dorit de unele state, dar conține un număr de referiri la drepturile omului. Astfel, se afirmă că „Uniunea respectă drepturile fundamentale, așa cum sînt ele garantate de Convenția Europeană, semnată la 4 noiembrie 1950 la Roma, și așa cum rezultă din tradițiile constituționale comune ale statelor-membre, în calitate de principii generale ale dreptului comunitar”.

De asemenea, concepția privind complementaritatea cetățeniei europene este reiterată astfel: „Uniunea respectă identitatea națională a statelor-membre ale căror sisteme guvernamentale sînt fondate pe principiile democratice”. Cetățenia Uniunii Europene vine în completarea cetățeniei naționale, completînd-o, fără a o substitui, făcînd posibilă exercitarea unora dintre drepturile cetățeanului Uniunii pe teritoriul statului-membru în care locuiește și nu doar în țara din care provine. De aici reies două concluzii practice: este mai întîi necesar ca o persoană să aibă cetățenia unui stat-membru, pentru a putea beneficia de cetățenia Uniunii, iar cetățenia europeană va completa și se va adăuga la drepturile conferite de cetățenia statală [5].

Prin Tratatul de la Amsterdam, semnat în 1997 și intrat în vigoare în 1999, ca o garanție a recunoașterii cetățeniei Uniunii, se reafirmă faptul că Uniunea Europeană este întemeiată pe principiile libertății, ale respectului drepturilor și libertăților fundamentale, precum și ale statului de drept, principii comune tuturor statelor-membre, respectul drepturilor omului fiind o condiție a apartenenței unei țări la Uniune. Aceste principii formează, în același timp, și patrimoniul comun de valori enunțat de statutul Consiliului Europei și de Convenția Europeană a Drepturilor Omului [6].

De asemenea, Tratatul de la Amsterdam prevede că Uniunea respectă atît drepturile fundamentale garantate prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului, semnată la Roma în 1950, cît și cele rezultate din tradițiile constituționale comune ale statelor-membre ca principii generale ale dreptului comunitar.

Prin Tratatul de la Amsterdam se instituie și o garanție politică

cu privire la respectarea de către statele-membre a drepturilor fundamentale [7], instituind sancțiuni pentru nerespectarea acestor drepturi, astfel că, în cazul în care un stat-membru al Uniunii Europene încalcă în mod grav și persistent principiile pe care se bazează Uniunea, Consiliul poate decide suspendarea anumitor drepturi care decurg din aplicarea prezentului Tratat pentru statul-membru în cauză, inclusiv dreptul de vot în Consiliu al reprezentantului guvernului aceluia stat.

Angajamentul Uniunii față de drepturile fundamentale și valorile democratice consacrate în convențiile menționate anterior a fost reafirmat, în mod oficial, la 7 decembrie 2000, cînd a fost proclamată oficial Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [8] de către Parlamentul European, Consiliu și Comisie cu ocazia Conferinței Interguvernamentale asupra Tratatului de la Nisa.

Un alt tratat care face referință la cetățenia Uniunii Europene este Tratatul de la Lisabona.

Toate dispozițiile menționate anterior, de la intrarea lor în vigoare, au fost urmate de directive, în marea lor majoritate deja transpuse în sistemele juridice ale statelor-membre, care au influențat semnificativ domenii importante ale vieții politice și juridice europene [9].

Dr. Gyula Fabian, în lucrarea sa [10], definește cetățeanul Uniunii Europene ca ”orice persoană care are cetățenia unui stat-membru” și trage concluzia că, ținînd cont de faptul că cetățenia este o legătură între un stat și o persoană fizică, prin analogie, cetățenia unională ar trebui să fie legătura dintre o organizație internațională și o persoană fizică. Deci, cetățenia națională este stabilită de normele juridice ale statului, iar cetățenia

europeană este efect al deținerii cetățeniei unui stat-membru al Uniunii Europene. Această cetățenie nu desființează cetățenia națională și nu o înlocuiește, cetățenia națională fiind o condiție a dobîndirii cetățeniei europene. Totodată, cetățenia Uniunii Europene nu se dobîndește în mod direct și separat, deoarece este condiționată de existența cetățeniei unui stat-membru, iar fiecare stat-membru aplică propriile legi, reguli privind dobîndirea și pierderea cetățeniei. Prin urmare, un apatrid domiciliat pe teritoriul comunitar nu se poate prevala de această cetățenie anterior procurării uneia dintre cetățeniile statelor-membre.

Cetățenia unională nu este o cetățenie în sens clasic, deoarece nu putem vorbi deocamdată de un popor european, care să stea la baza înființării unui stat european. Statele-membre nu sînt dispuse să renunțe la dreptul suveran de a acorda și de a retrage cetățenia. Prin urmare, cetățenia unională este o cetățenie dedusă din cetățenia națională a statelor-membre, care apare ca un catalog de drepturi pentru cetățenii acestor state. Deocamdată nu sînt prevăzute obligații specifice care să îi incumbă cetățeanului comunitar [11].

În principiu, cele două cetățenii nu ar trebui să se confunde. Cetățenia europeană este reglementată de dreptul Uniunii, în care-și găsește izvoarele, iar cetățenia națională aparține doar dreptului național. Cetățenia europeană nu suprimă nici unul dintre drepturile inerente cetățeniei naționale. Pur și simplu ea conferă drepturi suplimentare care se exercită, fie la nivelul Uniunii (ca exemplu putem menționa votul și dreptul de a fi ales în Parlamentul European), fie la nivelul statelor-membre (ca exemplu – dreptul de

a alege și de a fi ales în alegerile municipale). Dar anumite elemente ale cetățeniei europene pot fi uneori de natură a slăbi cetățenia națională în măsura în care unui resortisant dintr-un alt stat-membru i se recunosc drepturi care au fost rezervate în trecut doar cetățenilor. Cetățenia europeană este, deci, percepută de unii ca amenințând sau concurând cu cetățenia națională. Acest lucru este evident mai ales în ce privește dreptul de ședere sau dreptul de a alege sau de a fi ales nu numai în Parlamentul European, dar și în alegerile municipale, de unde apar și reticentele mai multor state față de dezvoltarea cetățeniei europene. Astfel, Danemarca a ținut să declare că cetățenia Uniunii nu acordă în niciun caz dreptul de a căpăta cetățenia daneză [12].

Cetățenia Uniunii Europene oferă drepturi cetățenilor statelor-membre și consolidează protecția intereselor acestora. Tratatul de la Maastricht instituie cinci categorii de drepturi supranaționale, complementare cetățeniei naționale, printre care și dreptul de vot și dreptul de a candida la alegerile pentru Parlamentul European și la alegerile locale în statul de rezidență, în aceleași condiții cu cetățenii statului respectiv. În acest domeniu există o serie de deficiențe datorate reglementărilor naționale privind acordarea dreptului de vot. De exemplu, Irlanda și Olanda acordă drept de vot străinilor, în timp ce Franța și Germania nu recunosc acest drept decât cetățenilor proprii.

Cu ocazia scrutinului din iunie 1994, pentru prima oară, cetățenii statelor-membre care locuiesc în alt stat al Uniunii decât în al lor, s-au putut înscrie ca alegători în țara lor de reședință, adică aproximativ cinci milioane de persoane. De fapt, această posibilitate este

foarte puțin utilizată, mai ales din cauza lipsei de informare [13].

Prin urmare, cetățenia Uniunii Europene conferă fiecărui cetățean al Uniunii dreptul de a participa la alegerile politice. Alegerile politice permit a desemna membrii autorităților chemate să reprezinte cetățenii în conducerea afacerilor publice. De aceea, participarea la aceste alegeri este, în mare măsură, rezervată cetățenilor, după cum dreptul național o autorizează. Admiterea resortisanților altor state-membre constituie, deci, un progres semnificativ pentru realizarea unificării politice, fie că este vorba de alegerile în Parlamentul European sau de alegerile municipale, ceea ce depășește măsurile simbolice ca drapelul Uniunii, imnul sau pașaportul comunitar [14]. Deci, oricărui cetățean al Uniunii Europene îi este recunoscut dreptul de a vota și de a fi ales, la alegerile municipale și pentru Parlamentul European, în orice țară din Uniunea Europeană în care alegătorul își are domiciliul, în aceleași condiții ca și cetățenii aceluia stat.

Din cinci în cinci ani, cetățenii Uniunii Europene își aleg reprezentanții în Parlamentul European, instituție ai cărei membri sînt aleși în mod direct și care le apără interesele în procesul decizional de la nivelul Uniunii Europene.

Articolul 8b din Tratatul privind Uniunea Europeană, la alineatul 2 prevede că orice cetățean al Uniunii care își are reședința într-un stat-membru și care nu este resortisant al acestuia are dreptul de a alege și de a fi ales la alegerile pentru Parlamentul European în statul-membru în care își are reședința, în aceleași condiții ca și resortisanții aceluia stat [15]. Dreptul de a alege și de a fi ales la alegerile pentru Parlamentul European are următoarele limitări, în

conformitate cu Directiva 93/109/EC din 6 decembrie 1993: nu poți vota în mai multe țări din Uniunea Europeană în aceleași alegeri europene și țările-membre ale Uniunii Europene pot solicita o perioadă suplimentară de ședere pentru participarea la alegerile europene, în cazul în care mai mult de 20% din populația cu drept de vot sînt noncetățeni [16].

Fiecare stat-membru are dreptul la un anumit număr de deputați în Parlamentul European. Repartizarea numărului de mandate este prevăzută în tratatele europene și se face pe baza principiului proporționalității degresive: țările cu populația cea mai mare au mai mulți deputați decât țările mai mici, dar acestea din urmă au mai mulți deputați decât ar avea dacă s-ar aplica principiul proporționalității stricte. Pentru alegerile din 2014, în conformitate cu Tratatul de la Lisabona, numărul de deputați variază de la șase pentru Malta, Luxemburg, Cipru și Estonia la 96 pentru Germania.

Sistemele electorale din Uniunea Europeană sînt variate și fiecare țară decide cu privire la procedurile de desfășurare a alegerilor, deși există anumite elemente comune, cel mai important fiind utilizarea unei forme de reprezentare proporțională. Acest lucru le dă și partidelor mai mari și celor mai mici oportunitatea de a-și trimite reprezentanții în Parlamentul European, în funcție de numărul voturilor pe care le primesc. Cu toate acestea, fiecare țară este liberă să decidă asupra multor aspecte importante din procedura de vot. De exemplu, unele își împart teritoriul în circumscripții electorale regionale, altele au o singură circumscripție electorală. De asemenea, data exactă a alegerilor este aleasă de fiecare țară în funcție de tradițiile sale în domeniu. Ale-

gerile europene se desfășoară, de obicei, pe o perioadă de patru zile, alegătorii din Regatul Unit și Țările de Jos votând joia, în timp ce rezidenții majorității celorlalte țări votează duminică. Totodată, alegerile se desfășoară în baza unui scrutin prin vot universal, direct, secret și liber exprimat.

La alegeri participă partidele politice naționale, dar, odată aleși, majoritatea deputaților din Parlamentul European aleg să devină membri ai grupurilor politice transnaționale. Cele mai multe partide naționale sînt afiliate la o familie politică paneuropeană. Prin urmare, cea mai importantă întrebare în seara alegerilor este care dintre aceste grupări europene va exercita cea mai mare influență asupra deciziilor ce se vor lua în cursul următorului mandat. Consiliul European trebuie să țină seama de rezultatele alegerilor atunci cînd face o propunere pentru postul de președinte al Comisiei Europene, pentru componența executivă a Uniunii Europene.

De la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Parlamentul European a devenit un colegiator puternic și joacă un rol determinant în definirea politicilor europene. Votînd la alegerile europene, fiecare cetățean are șansa de a influența componența Parlamentului și deciziile sale în următorul mandat de cinci ani.

Deși cetățenii străini pot avea o contribuție importantă la desemnarea europarlamentarilor sau „contingentelor naționale de deputați”, nu putem încă vorbi de o europeanizare totală a alegerilor pentru Parlamentul European. În statele mai mici, și în acest caz se aplică anumite restricții [17].

Referitor la participarea la alegerile municipale, în general, se acorda o mare importanță acestei participări, considerîndu-se că

accelerează integrarea cetățenilor comunitari care s-au instalat într-un alt stat-membru.

Articolul 8b din Tratatul privind Uniunea Europeană, la alineatul 2 prevede că orice cetățean al Uniunii, care își are reședința într-un stat-membru și care nu este resortisant al acestuia, are dreptul de a alege și de a fi ales la alegerile locale din statul-membru în care își are reședința, în aceleași condiții ca și resortisanții acelui stat [18]. Acest drept se exercită în condițiile stabilite de Consiliu prin Directiva 94/80/EC din 19 decembrie 1994, care a intrat în vigoare la 01.01.1996. Conform acestei directive, există două excepții de la dreptul de a alege și de a fi ales la alegerile locale, prima constînd în faptul că o țară a Uniunii Europene poate stipula că alegerea pentru funcțiile de șef al organului executiv al unei unități de bază a administrației publice locale poate avea loc numai de către resortisanții săi, iar a doua că o țară a Uniunii Europene poate necesita o perioadă suplimentară de reședință pentru a participa la alegerile locale, în cazul în care mai mult de 20% din populația cu drept de vot sunt noncetățeni [19].

Prin alegeri locale, în acest context, înțelegem alegerea reprezentanților și organelor executive ale unor comunități locale (comune, orașe, județe) prin vot general, direct și liber exprimat [20].

Fără îndoială, partizanii participării străinilor la alegerile municipale argumentează că aceste alegeri locale au o natură esențialmente administrativă și mai puțin politică, lucru în măsură să atenueze opoziția față de participarea străinilor. Experiența integrării europene nu permite însă subscrierea fără rezerve la acest punct de vedere. Vom aminti

că înainte de Tratatul de la Maastricht, doar Danemarca, Irlanda și Olanda acordau, după un anumit interval de rezidență, dreptul de participare a străinilor în condiții care să faciliteze accesul cetățenilor comunitari. În marea majoritate a statelor, Constituția rezerva cetățenilor proprii participarea la alegerile municipale, fapt care a determinat, de exemplu, modificarea Constituției franceze prealabil ratificării Tratatului de la Maastricht [21].

În prezent, în legătură cu exercitarea acestui drept, pe lîngă necesitatea de a face modificări la Constituție de majoritatea statelor-membre, au mai apărut un șir de probleme, cum ar fi că nu este posibilă extinderea acestui drept asupra alegerilor naționale sau de land în statele federale, deoarece, așa cum s-a precizat în teorie, ar fi necesară mai întîi redefinirea conceptelor de *stat*, *statalitate*, *suveranitate*. Aceste drepturi trebuie exercitate în coroborare cu art. 6 alin. 3 din Tratatul UE, care spune că: „Uniunea respectă identitatea națională a statelor-membre”. Tocmai din acest motiv, pînă în prezent nu există o lege unică a alegerilor locale la nivel comunitar.

O altă problemă apărută este că în anumite cazuri se poate întîmpla că persoana aleasă pentru funcția de primar sau de consilier să fie împiedicată să exercite această funcție prin prevederile articolului 45 din Tratatul CE, potrivit căruia „sînt exceptate (...) activitățile care contribuie în acel stat, chiar cu titlu ocazional, la exercitarea autorității publice”.

Totodată, importanța participării la alegerile municipale o depășește pe cea a participării la alegerile europene în statul de reședință. Pe de o parte, dreptul comunitar pare să prefigureze ceea

ce ar putea fi condiția acordată cetățenilor străini de Uniunea Europeană. Pe de alta parte, alegerile municipale diferă fundamental de alegerile pentru Parlamentul European. Acestea din urmă privesc o instituție care aparține ordinii juridice comunitare, deci exterioară statului, în timp ce primele aparțin unei instituții care constituie un element al puterii statale.

Concluzii. Așadar, am stabilit că oricare cetățean al unui stat-membru al Uniunii Europene este cetățean european. Astfel, cetățenia UE completează cetățenia națională, însă fără a o înlocui. Cetățenia Uniunii Europene conferă cetățenilor statelor-membre o serie de drepturi, printre care și dreptul de a vota și de a fi ales, la alegerile municipale și pentru Parlamentul European, în orice țară din Uniunea Europeană în care alegătorul își are domiciliul, în aceleași condiții ca și cetățenii aceluși stat. Totodată, aceste drepturi nu sînt absolute și unele state-membre ale Uniunii Europene pot stipula anumite restricții, în conformitate cu Directivile Consiliului, ceea ce, fără îndoială, mai lasă loc pentru perfecționarea reglementărilor în domeniu.

Recenzent:

Victor POPA,

doctor habilitat în drept, profesor universitar, ULIM

Referințe bibliografice

1. Ion Deleanu. *Drept constituțional și instituții politice*. Iași: Editura Fundația "Chemarea", 1992, p. 20-23.

ATENȚIE! OPERELE CITATE NU SUNT!

2. Dominique Schnapper, Christian Bachelier. *Op. cit.*, p. 162-165.

3. Gilles Ferréol (coord.). *Op. cit.*, p. 35.

4. Viorel Marcu, Nicoleta Diaconu. *Op. cit.*, p. 310.

5. Buletin informativ *Europe Direct Hunedoara*, nr. 8/2009 „Cetățenia Europeană”, p. 2.

6. Eduard Dragomir, Dan Niță. *Cetățenia europeană*. București: Editura Nomina Lex, 2010, p. 106.

7. Eduard Dragomir, Dan Niță. *Op. cit.*, p. 107.

8. Directiva 2007/C 2003/01.

9. Directiva 2004/38/EC privind dreptul la libera circulație și ședere pe teritoriul statelor-membre pentru cetățenii Uniunii Europene și membrii familiilor, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE; Directiva 93/109/EC (6 decembrie 1993) privind detalii legate de exercitarea dreptului de vot și a dreptului de a candida în alegerile Parlamentului European pentru cetățenii Uniunii Europene ce au rezidența în alt stat decât cel a cărui naționalitate o au.

10. Gyula Fabian. *Drept instituțional comunitar*. Cluj Napoca: Editura Sfera Juridică, 2004, p. 151.

11. Gyula Fabian. *Op. cit.*, p. 152.

12. Marin Voicu. *Drept comunitar*. Note de curs. București, 2003, p. 36.

13. Philippe Defarges. *Op. cit.*, p. 59.

14. Louis Dubouis, Claude Blumann. *Drept comunitar material*. Chișinău: Centrul Editorial al USM, 2002, p. 30.

15. *Tratatul privind Uniunea Europeană* (92/C 191/01), Maastricht, 1992, articolul 8b, alin. 2.

16. Directiva 93/109/EC din 6 decembrie 1993 de stabilire a normelor de exercitare a dreptului de a alege și de a fi ales la alegerile pentru Parlamentul European pentru cetățenii Uniunii care au reședința într-un stat-membru în care nu sînt resortisanți.

17. Gyula Fabian. *Op. cit.*, p. 154.

18. *Tratatul privind Uniunea Europeană* (92/C 191/01), Maastricht, 1992, articolul 8b, alin. 1.

19. Directiva 94/80/EC a Consiliului din 19 decembrie 1994 de stabilire a normelor de exercitare a dreptului

de a alege și de a fi ales la alegerile locale pentru cetățenii Uniunii care au reședința într-un stat-membru a cărui cetățenie nu o dețin.

20. Gyula Fabian. *Op. cit.*, p. 153.

21. Marin Voicu. *Op. cit.*, p. 38.

CARACTERIZAREA GENERALĂ A CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI A CELOR AGRAVANTE ÎN CORELAȚIE CU ALTE ÎMPREJURĂRI MODIFICATOARE DE PEDEAPSĂ PENALĂ

Mihai STĂVILĂ,
doctorand ULIM

SUMMARY

Just as do not exist specific components of crime, but a specific crime written by means of components of crime, so there can not exist a specific differentiation of the criminal punishment, the specific character being associated with the individualization of the criminal punishment. From the etymological point of view, as the differentiation between the definitions of crime and components of crime is justified, in such a way the differentiation between the criminal punishment and the individualization of the criminal punishment is important, and the latter in the delineation of differentiation execution and the individualization of the criminal punishment.

Keywords: crime, components of crime, mitigating circumstances, aggravating circumstances, criminal punishment

REZUMAT

Așa precum nu există o componentă de infracțiune concretă, ci o infracțiune concretă, descrisă prin intermediul componentei de infracțiune, la fel nu poate exista o diferențiere concretă a pedepsei penale, caracterul concret fiind asociat individualizării pedepsei penale. Din punct de vedere etimologic, după cum este justificată diferența dintre noțiunile de *infracțiune* și *componentă a infracțiunii*, în același mod este importantă deosebirea diferențierii pedepsei penale de individualizarea pedepsei penale, iar acestea din urmă în delimitare de diferențierea executării, individualizarea executării pedepsei penale.

Cuvinte-cheie: infracțiune, componentă a infracțiunii, circumstanțe atenuante, circumstanțe agravante, pedeapsă penală

Introducere. Diferențierea și individualizarea pedepsei presupun niște operațiuni (abstracte și concrete) prin care sancțiunea penală este adecvată și proporționată față de fiecare infractor, după gradul exact al vinovăției și după necesitățile reale ale unei represiuni penale juste și utile [1, p. 59]. Așa precum nu există o componentă de infracțiune concretă, ci o infracțiune concretă, descrisă prin intermediul componentei de infracțiune, la fel nu poate exista o diferențiere concretă a pedepsei penale, caracterul concret fiind asociat individualizării pedepsei penale. Din punct de vedere etimologic, după cum este justificată diferența dintre noțiunile de *infracțiune* și *componentă a infracțiunii*, în același mod este importantă deosebirea diferențierii pedepsei penale de individualizarea pedepsei penale, iar acestea din urmă în delimitare de diferențierea executării, individualizarea executării pedepsei penale.

Diferențierea pedepsei penale și individualizarea acesteia

sînt niște operațiuni complexe. Și dacă în procesul de diferențiere a pedepsei penale este bine să se ia în vedere în mod abstract toate criteriile generale de diferențiere, care pot contura ulterior obiectul individualizării pedepsei penale, atunci această ultimă operație, cu mult mai complexă (deoarece are caracter real), cu siguranță trebuie să apeleze la întreg ansamblul de criterii puse la dispoziție inclusiv prin operația de diferențiere a pedepsei penale. După cum subliniază autorul Gh. Ivan, individualizarea pedepsei se realizează inclusiv prin luarea în considerație a tuturor cauzelor de atenuare sau de agravare a pedepsei, deoarece numai printr-o apreciere de ansamblu a tuturor împrejurărilor care au influență asupra gradului de pericol social concret al faptei și asupra stării de pericolozitate a făptuitorului se poate stabili pedeapsa corespunzătoare și pot fi atinse scopurile reacțiunii represive [1, p. 168-169]. În acest sens, este necesară reglementarea prin lege nu numai a împrejurărilor

modificatoare de pedeapsă penală, ci și a efectelor acestor împrejurări: circumstanțe atenuante sau agravante, coexistența complexă și variată a circumstanțelor atenuante și/sau agravante, stări de atenuare ori de agravare, coexistența stărilor de atenuare și/sau agravare a pedepsei penale. Or, în această ipoteză, împrejurările modificatoare de pedeapsă penală au un rol deosebit de important în proporționalizarea, diferențierea și individualizarea pedepsei [1, p. 173]. Din aceste considerente, împrejurările, stările, situațiile au conturat atît conținutul diferențierii pedepsei penale, cît și eventualitatea unui proces echitabil de individualizare a acesteia.

Este certă necesitatea unui studiu sistematizat în materia efectelor pe care le au circumstanțele atenuante și/sau agravante în dreptul penal, în legătură intrinsecă cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală. Mai ales că legiuitorul din RM nu reglementează și o anumită ordine de aplicare a împrejurărilor (circumstanțe și

stări) modificatoare de pedeapsă penală, admitând posibilitatea angajării unei practici judiciare neuniforme, iar ca efect – implicarea încălcării principiului nediscriminării judiciare.

Scopul studiului este stabilirea și analiza corelației dintre conținutul diferitor împrejurări modificatoare de pedeapsă penală: *circumstanță atenuantă, circumstanță agravantă, stare de atenuare, stare de agravare*.

Metode aplicate. În cercetarea dată au fost utilizate metodele: istorică, logică, comparativă, sistematică.

Discuții și rezultate obținute. Cercetătorii români V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu etc. menționează că existența unor împrejurări care determină un mai mare ori un mai mic grad de pericol social al faptei sau al făptuitorului relevă, de regulă, necesitatea unei reacțiuni mai severe ori mai blânde, deci a unei pedepse mai grave sau mai blânde, ce trebuie aplicată făptuitorului. La determinarea efectelor pe care circumstanțele, în general, îl au asupra pedepsei, trebuie să se țină cont de ansamblul circumstanțelor [2, p. 157]. Din perspectiva vizată, intervenția legiuitorului în opera de individualizare a pedepsei, sub raportul circumstanțelor atenuante sau agravante, nu se mărginește la enumerarea împrejurărilor care constituie astfel de circumstanțe și la orientarea instanței în reținerea ca atare a altor asemenea împrejurări. Legea prevede, după cum indică autorii citați, limitele generale ale influenței pe care circumstanțele atenuante sau agravante o pot avea asupra pedepsei, stabilind astfel cadrul în care are loc individualizarea în prezența împrejurărilor de atenuare ori de agravare a pedepsei [2, p. 158] (*n.a.* – în limitele diferențierii pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor

și stărilor agravante, circumstanțelor și stărilor atenuante).

Pentru a realiza o cât mai deplină concordanță între reacțiunea represivă, pe de o parte, și modificările pe care le imprimă gradului de pericol social al infracțiunii și pericolozității infractorilor anumite stări, situații sau împrejurări, pe de altă parte, Ș. Daneș și V. Papadopol susțin că legiuitorul a identificat, din imensa multiplicitate a acestora, acele stări, situații sau împrejurări cărora le corespunde, întotdeauna și în același sens, fie un plus, fie un minus de pericol social și le-a atribuit, prin lege, efecte atenuante sau, respectiv, agravante asupra tratamentului penal [3, p. 86-87]. Adică, după efectul pe care îl produc în operațiunea de stabilire și aplicare a pedepsei (*n.a.* – mai bine-zis, pe care ar trebui să-l producă), V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și alți autori români disting între circumstanțe atenuante și circumstanțe agravante, după cum atrag o ușurare sau o înăsprire a tratamentului sancționator [2, p. 131], ușurare ori înăsprire, după cum menționează И.М. Васильев, dependentă de existența unei pericol mai mare ori mai mic al infracțiunii și al infractorului [4, p. 35].

Gravitatea concretă a infracțiunii și pericolozitatea infractorului, în funcție de care instanța de judecată trebuie să stabilească și să aplice pedeapsa, se concretizează, după cum am menționat anterior, și prin anumite **împrejurări, calități, stări, situații și date (elemente) ale realității** (cu caracter accidental (întâmplător), în sensul că nu însoțesc și nu caracterizează neapărat un act infracțional și nu sînt legate de persoana oricărui infractor [1, p. 173; 5, p. 429-430]) care se referă fie la persoana infractorului, fie la săvîrșirea faptei și care au ca urmare o modificare sau o schimbare a răspunderii pe-

nale [1, p. 157] și a pedepsei penale [6, p. 410]. N. Giurgiu, Gh. Ivan, V. Păvăleanu menționează că acestea stau în afara conținutului infracțiunii (*nu sînt cuprinse în conținutul infracțiunii*), dar în jurul acesteia (*exterioare conținutului infracțiunii*) [7, p. 502; 1, p. 173; 6, p. 410]. Cauzele modificatoare de pedeapsă sînt acele stări, situații sau împrejurări exterioare conținutului infracțiunii și care scot în evidență un grad mai scăzut sau mai ridicat de pericol social al faptei ori de pericolozitate a infractorului, putînd determina astfel o modificare a pedepsei, fie cantitativă, fie calitativă [1, p. 159].

În acest sens, împrejurările sînt acele stări, situații, calități și, în genere, date sau elemente ale realității care, deși nu sînt cuprinse în conținutul infracțiunii (sînt exterioare acestuia [6, p. 410; 7, p. 502]), la nivelul conținutului său de bază, pot incrimina faptei sau făptuitorului o atenuare sau o creștere a pericolozității sociale, determinînd o atenuare sau o agravare a răspunderii penale (*n.a.* – în viziunea noastră, este vorba despre pedeapsa penală, nu despre răspunderea penală), datorită legăturilor lor întîmplătoare sau conjuncturale cu fapta sau cu făptuitorul [7, p. 502].

Preocupat, pe de o parte, de a asigura judecătorului suficientă libertate în opera de individualizare a pedepsei, iar pe de altă parte, de a menține această operă în cadrul strict al legalității, legiuitorul, subliniază V. Dongoroz, G. Antoniu, S. Kahane și alții, a adoptat procedeul enumerării în lege a unor circumstanțelor atenuante și celor agravante [2, p. 132], precum și determinarea conținutului unor stări de atenuare ori de agravare a pedepsei penale prin intermediul criteriilor și mijloacelor juridice de aplicare. Potrivit art. 76

alin. (2) din Codul penal al RM, lista circumstanțelor atenuante nu este exclusivă, instanța de judecată putînd considera, în calitate de circumstanțe atenuante, și alte circumstanțe neprevăzute de art. 76 alin. (1) CP RM. Evident, această inexistență se referă doar la circumstanțele atenuante, nu și la cele agravante, precum și nici la stările modificatoare de pedeapsă (de atenuare sau de agravare a pedepsei).

Cauzele de atenuare sau de agravare a răspunderii penale și a pedepsei (influența acestora în planul ambelor instituții fiind implicită și insolubilă) pot fi clasificate după diferite criterii. Apelînd la opiniile unor autori români, facem distincție între mai multe *categorii de cauze modificatoare de pedeapsă penală*:

◆ **Atenuante și agravante** (în funcție de efectul pe care îl produc asupra pedepsei, după cum atrag o ușurare sau o înăsprire a tratamentului sancționator) [7, p. 502; 1, p. 173; 8, p. 488], adică, după cum menționează И.М. Васильев, aceste circumstanțe sînt corelative altor circumstanțe [4, p. 34].

În cadrul acestor cauze, indiferent dacă produc efecte de atenuare ori de agravare a pedepsei, se face distincția între:

- *Stări de atenuare și/sau de agravare* (fapte, situații, entități care au semnificație în ce privește gradul de pericol social al faptei sau pericolozitatea socială; de exemplu, infracțiunea neconsumată, recidiva) [7, p. 502; 1, p. 159]).

- *Circumstanțe atenuante și/sau agravante* (*n.a.* – în sensul prezentului studiu, această diferență textuală este descrisă separat, mai cu seamă din perspectiva efectelor asupra pedepsei penale) – situații, însușiri, calități sau alte date sau elemente ale realității care configurează ambianța sau contextul

obiectiv al faptei ori cele privind personalitatea infractorului [7, p. 503; 1, p. 159]. Spre deosebire de stări, circumstanțele de atenuare sau de agravare nu au același efect în caz de concurs, provocînd o singură atenuare sau agravare, oricîte ar interveni [7, p. 503].

În principiu, legislația penală a RM, operînd cu noțiunea de *circumstanțe agravante*, prevede, sub aspectul conținutului lor, și stările de agravare (N. Giurgiu menționează că sub denumirea de *împrejurări care atenuază sau agravează răspunderea penală* sînt cuprinse atît stările, cît și circumstanțele de atenuare sau agravare a pedepsei [7, p. 502]). În acest context, la descrierea circumstanțelor atenuante ori agravante va fi determinată și esența stărilor de atenuare ori de agravare a pedepsei penale. Cu adevărat, caracterizarea circumstanțelor ca atenuante sau agravante decurge fie din însăși natura circumstanței, fie din semnificația pe care o are în raport cu complexul împrejurărilor în care a fost săvîrșită o faptă [2, p. 131].

Deosebirea, în cadrul împrejurărilor modificatoare de pedeapsă penală, între *stări de atenuare/ agravare și circumstanțe atenuante/ agravante* este inclusiv importantă, după cum menționează Gh. Ivan, sub raportul efectelor pe care le produc asupra pedepsei. În fapt, asimilînd unele stări de atenuare/ agravare a pedepsei penale cu circumstanțele atenuante/ agravante și adoptînd anumite reguli de diferențiere a efectelor acestora, legiuitorul din RM imprimă unora și acelorași condiții, împrejurări standarde duble (*n.a.* – chiar și multiple), fapt ce pune în dificultate eventuala individualizare a pedepsei penale. Literatura de specialitate, însă, stabilește că în timp ce stările de atenuare (sau de agravare) își produc **fiecare în parte efectele**, acționînd succesiv

asupra pedepsei și producînd două sau mai multe atenuări (ori agravări), circumstanțele, oricîte ar fi, nu produc o pluralitate de atenuări sau de agravări, ci o singură atenuare sau agravare; la individualizarea pedepsei se va avea în vedere însă pluralitatea de circumstanțe [1, p. 160-161] stabilite.

◆ **Generale** (exercită influența cu privire la toate infracțiunile și sînt prevăzute în Partea generală) și **speciale** (au influență numai față de o anumită infracțiune și sînt prevăzute în Partea specială [1, p. 161; 7, p. 503]), în funcție de întinderea efectelor pe care le produc.

În limitele cauzelor generale se includ stările de atenuare ori de agravare a pedepsei penale (infracțiunea neconsumată, recidiva infracțională, circumstanțele atenuante legale și judiciare, circumstanțele agravante legale). Stările modificatoare de pedeapsă penală, potrivit CP RM, au un caracter exclusiv general, asemenea circumstanțelor agravante ale pedepsei penale. Teoretic, însă, poate fi admisă teza după care *circumstanțele agravante* pot avea și caracter special. Or acestea din urmă ar avea caracter obligatoriu sau facultativ, constatarea lor atrăgînd și agravarea pedepsei, în limitele prevăzute de norma PS a CP [7, p. 503]. CP RM pune în evidență o singură circumstanță atenuantă specială [9, p. 405], cu caracter facultativ și condiționat. Astfel, art. 278 alin. (5) CP RM prevede că „persoanei care a comis actul de terorism, altor participanți **li se pot aplica** pedepse penale minime, prevăzute la prezentul articol, dacă ei au preîntîmpinat autoritățile despre faptele respective și prin aceasta au contribuit la evitarea morții oamenilor, a vătămării integrității corporale sau a sănătății, a altor urmări grave sau la demascarea altor făptuitori” [10]. În cazul

în care aceeași împrejurare are atât statut de împrejurare generală, cât și de împrejurare specială, ea va fi valorificată o singură dată, dându-se eficiență numai cauzei speciale, potrivit principiului că specialul derogă de la general [7, p. 503]. În particular, această regulă este validă doar la nivel teoretic, legislația penală a RM neimpunându-se cu anumite reglementări în acest domeniu. În acest sens, caracterul definitoriu al formulării normative a textului art. 278 alin. (5) CP RM determină necesitatea excluderii acestuia. Prin intermediul teoriei penale a României, o asemenea circumstanță atenuantă specială nu este descrisă [11, p. 842].

◆ **Anterioare (preexistente), concomitente și subsecvente** (fiind raportate la poziția lor față de desfășurarea activității infracționale, adică după cum intervin în perioada anterioară trecerii la executare, concomitent cu aceasta sau ulterior consumării faptei) [1, p. 165; 7, p. 504; 8, p. 490]. De exemplu: circumstanță preexistentă – *săvârșirea infracțiunii de un minor* (art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM); circumstanță concomitentă – *săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit* (art. 77 alin. (1) lit. i) CP RM); circumstanță subsecventă – *prevenirea de către vinovat a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii săvârșite, repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate* (art. 76 alin. (1) lit. e) CP RM).

◆ **Obiective (reale) și subiective (personale)** – raportate la elementele la care se referă, adică după criteriul legăturii cu fapta ori cu făptuitorul [7, p. 504; 1, p. 166; 8, p. 489].

Circumstanțele reale se referă la fapta și influențează gradul de pericol social al acesteia [7, p. 504; 8, p. 489]. De exemplu, la asemenea circumstanțe pot fi refe-

rite: provocarea prin infracțiune a unor urmări grave (art. 77 alin. (1) lit. b) CP RM); săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei (art. 77 alin. (1) lit. h) CP RM); săvârșirea infracțiunii profitând de starea excepțională, de calamitățile naturale, precum și de dezordine de masă (art. 77 alin. (1) lit. m) CP RM) etc. Circumstanțele personale sînt legate de persoana infractorului și contribuie la caracterizarea gradului de pericolozitate socială a acestuia [7, p. 504]. De exemplu, săvârșirea infracțiunii de un minor (art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM), săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație (art. 77 alin. (1) lit. c) CP RM), săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate (art. 77 alin. (1) lit. j) CP RM) etc. Această repartizare a circumstanțelor modificatoare de pedeapsă penală în *reale* și *personale* este importantă, mai cu seamă din perspectiva stabilirii pedepsei penale pentru participanții la infracțiune. Or, după cum subliniază N. Giurgiu, dacă circumstanțele personale nu se răsfrîng asupra celorlalți participanți, circumstanțele reale își răsfrîng efectele și asupra lor, dar numai în măsura în care au fost cunoscute sau prevăzute [7, p. 504].

◆ **Legale și judiciare** (în funcție de modul de reglementare (de stabilire) și forța cu care se impun instanței de judecată ori efectul pe care îl au asupra pedepsei) [7, p. 503; 1, p. 166, 173-174; 8, p. 489]. Această clasificare se regăsește și în literatura de specialitate franceză, Ph. Salvage menționînd că determinarea pedepsei poate fi în baza unor criterii prevăzute de lege ori a unora stabilite de către instanța de judecată [12, p. 120].

Circumstanțele legale (*n.a.* – deși literatura de specialitate le confundă cu împrejurările obligatorii și facultative, în viziunea

noastră, aceste două grupuri de împrejurări sînt distincte), menționează N. Giurgiu, sînt cele prevăzute de lege, fie în norme de drept penal general, fie în norme de drept penal special. Ele au un caracter univoc și *obligatoriu*, aplicarea lor neputînd fi refuzată sub niciun temei de instanțele de judecată. Sediul normativ al circumstanțelor legale cu caracter general se află în PG. Circumstanțele legale speciale nu sînt prevăzute în conținuturile agravante sau atenuante ale unor infracțiuni determinate [7, p. 503], ci în textul unor reguli modificatoare prevăzute de PS a CP. În viziunea noastră, efectul unor circumstanțe legale poate fi și unul facultativ, dar nu obligatoriu. De exemplu, *săvârșirea infracțiunii în stare de ebrietate*, deși constituie o circumstanță legală, generală, bivalentă (cu caracter atenuant și agravant) nu are caracter obligatoriu; de asemenea, conținutul art. 278 alin. (5) CP RM prevede o circumstanță atenuantă legală și facultativă.

Referitor la circumstanțele judiciare, susținem opinia autorului N. Giurgiu, precum că acestea sînt acele împrejurări care, deși nu sînt prevăzute în vreo dispoziție de drept penal, pot fi considerate de judecător ca prezentînd, prin legătura lor cu fapta și infractorul, o valoare modificatoare de pedeapsă penală, dar numai nu de atenuare sau de agravare a răspunderii penale și a pedepsei (așa cum determină autorul în baza legislației penale române [7, p. 503]), ci doar asupra pedepsei penale și numai în calitatea lor de circumstanțe atenuante. A. Boroș le definește drept realități obiective pe care instanța le poate constata, fără a fi obligată totuși să le rețină caracterul atenuant [13, p. 211]. Deși reținerea unor astfel de împrejurări este lăsată la aprecierea instanței de judecată [14, p. 52], în cazul

existenței lor, instanța nu are latitudinea de a le refuza, obligația sa fiind de a le examina și de a le da o apreciere corectă, în contextul tuturor datelor și împrejurărilor cauzei și de a le atribui semnificația și influența reală pe care le pot avea în procesul determinării gradului concret de răspundere penală și a pedepsei concrete [7, p. 503]. Prin conținutul art. 75 CP al României [15], în opinia noastră, se face distincție între circumstanțe atenuante obligatorii și cele facultative, însă ambele categorii de asemenea circumstanțe au caracter legal.

◆ **Determinate și indeterminate** [1, p. 167]. În rolul unei circumstanțe indeterminate, din punctul nostru de vedere, apare cea descrisă de art. 77 alin. (1) lit. j) CP RM, adică săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate. Or, dacă celelalte circumstanțe și stări care au caracter determinat trebuie sau pot să fie luate în considerație la individualizarea pedepsei penale, circumstanța indeterminată poate și să nu fie luată în considerație în calitate de circumstanță modificatoare de pedeapsă penală.

În acest context, Gh. Alecu face distincția în funcție de faptul că o anumită circumstanță a fost cunoscută sau prevăzută de infractor și prezintă interes din punct de vedere al efectelor circumstanțelor agravante (așa-numitele *circumstanțe cunoscute și circumstanțe necunoscute*). Necunoașterea unei circumstanțe agravante constituie o circumstanță subiectivă de care profită cel aflat în această situație (de exemplu, în cazul infracțiunii de viol calificat asupra unei victime minore) [8, p. 489].

◆ **Monovalente și bivalente** (după influența asupra gradului de pericol social al faptei și periculozității infractorului) [1, p. 167].

În opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, *săvârșirea infracțiunii*

în starea de ebrietate constituie o circumstanță judiciară bivalentă [16, p. 225]. În acest sens, autorii nominalizați menționează că circumstanța este judiciară pentru că legea nu-i determină, în mod obligatoriu, numai o anumită semnificație și anumite efecte. În viziunea noastră, ea este legală, dar are caracter indeterminat, instanța de judecată angajând această împrejurare în calitate de circumstanță atenuantă ori agravantă, sau lăsând-o în afara acestei angajări. Adică, stabilirea acestei circumstanțe este lăsată la aprecierea instanței de judecată, care, pe de o parte, poate să recunoască sau nu circumstanței menționate o semnificație juridică, iar, pe de altă parte, în caz afirmativ, poate să determine natura acelei semnificații și, pe cale de consecință, efectele ei [16, p. 225]. Circumstanța este bivalentă pentru că, deși unică, în funcție de împrejurări poate avea fie caracter atenuant, fie caracter agravant. Cu alte cuvinte, circumstanțele putând fi numeroase și variate, este posibil ca unele care în anumite cazuri au un caracter atenuant să devină alteori, în condiții schimbate, o agravantă [2, p. 131]. Este posibil chiar – dacă se apreciază – ca ea să fie considerată neutră, în sensul de a nu produce niciun efect asupra pedepsei [16, p. 225]. Nu este posibil, însă, ca ea să fie luată în vedere, în același timp, și în calitatea unei circumstanțe atenuante, și în cea a unei circumstanțe agravante.

◆ **Cu modificare obligatorie a pedepsei și cu modificare facultativă a pedepsei** (după efecte) [1, p. 167] (*n.a.* – aceste repere generale descrise anterior și incidente în materia atât a circumstanțelor atenuante, cât și a celor agravante, nu se vor găsi interpretate repetat în conținutul descrierii generale a circumstanțelor atenuante).

După cum am menționat an-

terior, diferențierea răspunderii penale este strâns legată de individualizarea acesteia, urmînd, ulterior, procesul de diferențiere și individualizare a pedepsei penale, precum și diferențierea/individualizarea executării pedepsei penale. Desigur, diferențierea răspunderii penale și individualizarea răspunderii penale, fiind logic legate între ele și urmînd, în timp, una după alta, nu susținem pe deplin opinia autorului T.A. Лесниевски-Костаева, care subliniază că *mai întîi de toate, legiuitorul stabilește răspunderea penală și pedeapsa tipică pentru una sau altă infracțiune, limitează conturul pasibilității de pedeapsă; apoi gradează această răspundere, inclusiv pînă la posibilitatea liberării depline de răspundere penală; în ultimul rînd, organul de aplicare a normei de drept penal alege măsura de răspundere concretă, individuală în limitele de acum stabilite de către legiuitor la etapele anterioare; aceste procese au o natură juridică diferită* [17, p. 35].

În aserțiunea noastră, la etapa inițială, legiuitorul se orientează spre diferențierea răspunderii penale, pedepsei penale, executării acesteia, iar instanța de judecată, în limitele stricte ale diferențierii, realizează individualizarea (răspunderii penale, pedepsei penale, executării pedepsei penale). Și, dacă se poate admite ideea precum că *pentru politica juridico-penală în sfera legislativă sînt caracteristice diferențierea și integrarea răspunderii penale, iar în domeniul aplicării normative – individualizarea*, atunci nu suntem de acord cu faptul că acest din urmă proces *potrivit logicii juridice continuă diferențierea răspunderii legale* [17, p. 28]. În fapt, individualizarea pedepsei penale continuă procesul de diferențiere a pedepsei penale, care sînt etape reieșite din conținutul diferențierii și individualizării

rii răspunderii penale. Adică, dacă șirul categorial prevăzut de dreptul penal este reprezentat de categoriile *infracțiune – răspundere penală – pedeapsă penală* [17, p. 37], iar răspunderea penală și pedeapsa penală apar ca efecte ale săvârșirii infracțiunii, ulterior premisa pedepsei penale fiind răspunderea penală, atunci și în situația diferențierii și individualizării pedepsei penale ca premisă apare *diferențierea și individualizarea răspunderii penale*. Or, dacă nu este realizată această premisă anticipat, nu se poate ajunge la efectele individualizării pedepsei penale.

În acest sens, în opinia autorului T.A. Лесниевски-Костарева, pentru diferențierea răspunderii penale sînt utilizate mijloacele tradiționale de diferențiere, în particular instituțiile semnelor calificative și privilegiate ale componenței de infracțiune (*n.a.* – adică circumstanțele atenuante ori agravante), liberarea de răspundere penală [17, p. 26]. Considerăm că diferențierea răspunderii penale are loc nu numai în interiorul relațiilor juridice de natură penală, ci și în cazul delimitării infracțiunilor de alte încălcări de lege (contravenții, delikte civile, abateri disciplinare). În acest sens, în limitele diferențierii răspunderii penale se înscriu următoarele elemente:

- semnele ce caracterizează fapta infracțională din punctul de vedere al componenței de infracțiune;
- semnele circumstanțiale cu caracter de atenuare a răspunderii penale;
- semnele circumstanțiale cu caracter de agravare a răspunderii penale.

În acest șir categorial nu poate fi considerat mijloc de diferențiere a răspunderii penale *liberarea de răspundere penală*. În viziunea noastră, se face diferență cu realizarea răspunderii penale.

În contextul elementelor prin care se operează diferențierea răspunderii penale, precum și individualizarea acesteia răspunderii juridice, are loc și o identificare a pedepsei penale. Adică, dacă se diferențiază o răspundere penală în baza unor semne agravante ale infracțiunii, evident că are loc și o diferențiere a pedepsei penale (mai gravă în raport cu pedeapsa prevăzută de componența de bază a infracțiunii). Însă această diferențiere a pedepsei penale nu completează decît parțial elementul diferențierii pedepsei penale în baza normei speciale a CP alRM. Or diferențierea pedepsei penale prevede și multe alte elemente componente. Adică, după cum subliniază Ș. Daneș și V. Papadopol, existența circumstanțelor atenuante ori agravante nu poate rămîne fără repercusiuni asupra pedepsei (nu este de conceput ca unei persoane care a săvârșit fapta în circumstanțe agravante să i se aplice o pedeapsă identică cu pedeapsa celei la care ea ar fi fost supusă în ipoteza că acele circumstanțe ar fi lipsit) [16, p. 242].

Deci, pentru corecta aplicare a regulilor privitoare la efectele circumstanțelor (atenuante sau agravante), trebuie, în primul rînd, să se facă deosebire între circumstanțele care modifică însași calificarea juridică a faptei [18, p. 3] și cele care nu atrag decît modificarea limitelor pedepsei [2, p. 134]. Н.Ф. Кузнецова, Ю. М. Ткачевский, Г. Н. Борзенков susțin că circumstanțele atenuante și cele agravante nu trebuie confundate cu semnele obligatorii, calificative și privilegiate (atenuante) ale componenței de infracțiune; după conținut și titlu ele pot și să coincidă [19, p. 270]. Astfel, sînt circumstanțe atenuante sau agravante care transformă o infracțiune din simplă în calificată și sînt circumstanțe atenuante sau agra-

vante care modifică sau schimbă pedeapsa penală doar în raport cu sancțiunea unei norme penale stabilite (de bază sau calificată). Cu adevărat, menționează V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și alții, cînd se constată existența unei astfel de circumstanțe, aceasta va fi ținută în seamă înainte de a da eficiență celorlalte circumstanțe [2, p. 134].

Cu alte cuvinte, reieșind din conținutul art. 76 alin. (3) CP RM, precum și al art. 77 alin. (2) CP RM, „la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii”, iar „dacă circumstanțele menționate la art. 77 alin. (1) CP RM sînt prevăzute la articolele corespunzătoare din PS a CP RM în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante”.

Limitele de pedeapsă fixate în PS a CP RM se vor regăsi, prin urmare, în minimul și maximul pedepsei prevăzute pentru infracțiune în forma sa simplă, dacă fapta urmează a primi încadrarea juridică a conținutului de bază al infracțiunii, sau în minimul special și maximul special stabilit pentru forma calificată, dacă fapta urmează a primi o încadrare juridică potrivit unei forme atenuante ori agravante a infracțiunii [7, p. 499]. În general, menționează N. Giurgiu, limitele de pedeapsă la care se referă cel de-al doilea criteriu sînt cele ce însoțesc încadrarea juridică a faptei în forma consumată de autor, care reprezintă modelul tipic de incriminare și sancționare a tuturor infracțiunilor din PS a legii penale [7, p. 499].

Concluzii.

1. Considerăm că circumstanțele legale, pe care deseori literatură de specialitate le confundă

cu împrejurările obligatorii și facultative, formează un grup distinct în raport cu alte grupuri de circumstanțe.

2. Prin conținutul art. 75 din CP al României, în opinia noastră, se face distincție între circumstanțe atenuante obligatorii și cele facultative, însă ambele categorii de asemenea circumstanțe au caracter legal.

3. *Săvârșirea infracțiunii în starea de ebrietate* constituie o circumstanță judiciară bivalentă. În acest sens, această circumstanță este legală, dar are caracter indeterminate, instanța de judecată angajând această împrejurare în calitate de circumstanță atenuantă ori agravantă, sau lăsând-o în afara acestei angajări.

4. La etapa inițială, legiuitorul se orientează spre diferențierea răspunderii penale, pedepsei penale, executării acesteia, iar instanța de judecată, în limitele stricte ale diferențierii, realizează individualizarea (răspunderii penale, pedepsei penale, executării pedepsei penale).

Recenzent:

Viorel BERLIBA,
conferențiar universitar,
doctor în drept

Referințe bibliografice

1. Ivan Gh. *Individualizarea pedepsei*. București: Editura C.H. Beck, 2007, 288 p.
2. Dongoroz V., Fodor I., Ka-

hane S. et. al. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală*. Vol. II. Ediția a II-a. București: Editura Academiei Române, Editura All Beck, 2003, 456 p.

3. Daneș Ș., Papadopol V. *Individualizarea judiciară a pedepselor*. Ediția a II-a. București: Editura Juridică, 2002, 512 p.

4. Васильев И.М. *Наказание по советскому уголовному праву*. Москва: МВД СССР, 1970, 89 с.

5. Наумов А.В. *Российское уголовное право. Общая часть*. 2-е издание. Москва: Издательство БЕК, 2000, 590 с.

6. Păvăleanu V. *Drept penal general. Conform noului Cod penal*. București: Universul Juridic, 2012, 504 p.

7. Giurgiu N. *Drept penal general. Doctrină, legislație, jurisprudență*. Iași: Sunset, 1997, 608 p.

8. Alecu Gh. *Drept penal. Partea generală*. Constanța: Europolis, 2005, 572 p.

9. Borodac A. *Manual de drept penal. Partea specială*. Chișinău: S.n., 2004, 622 p.

10. *Codul penal al Republicii Moldova* din 18.04.2002, nr. 985-XV. În: MO al RM din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.

11. Dobrinioiu V., Conea N. *Drept penal. Partea specială*. Vol. 2. Infracțiuni prevăzute în legi speciale. Ediție revăzută și adăugită. București: Lumina Lex, 2002, 896 p.

12. Salvage Ph. *Droit pénal général. Édition à jour de nouveau Code pénal*. Presses Universitaires de Grenoble, 1993, 176 p.

13. Boroi A. *Drept penal și procesual penal*. Curs pentru examenul de licență. Ediția 2. București: C.H. Beck, 2009, 782 p.

14. Козаченко И.Я., Кондрашова Т.В., Николаева З.А. et. al. *Уго-*

ловный кодекс Российской Федерации: с постатейными материалами. Екатеринбург: Деловая книга, 1994, 544 с.

15. *Noul Cod penal al României*. Intrat în vigoare la 1.02.2014. http://www.avocatnet.ro/UserFiles/articleFiles/1391378400_codul%20penal%20actualizat.pdf . (accesat 7.04.2014).

16. Daneș Ș., Papadopol V. *Individualizarea judiciară a pedepselor*. Ediția a II-a. București: Editura Juridică, 2002, 512 p.

17. Лесниевски-Костарева Т.А. *Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика*. Москва: Норма, 2000, 400 с.

18. Иванов В.Д. *Уголовное право. Особенная часть*. Ростов на Дону: Феникс, 2002, 512 с.

19. *Уголовное право. Общая часть*. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Ю. М. Ткачевского, Г. Н. Борзенкова. Москва: Издательство Московского университета, 1993, 368 с.